

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Економічний факультет
Кафедра організації підприємництва та біржової діяльності

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ
ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN THE AGRICULTURAL
SECTOR OF UKRAINE'S ECONOMY IN THE CONDITIONS OF GLOBAL
CHALLENGES

Збірник тез доповідей
Book of abstracts

23-24 квітня 2020 р.
April 23-24, 2020

м. Київ, Україна
Kyiv, Ukraine

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Економічний факультет
ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН
ВГО "Українська аграрна конфедерація"
ГС «Аграрний союз України»
ГС «Союз українського селянства»
Асоціація «Союз бірж України»
ТОВ «Старлайф»

Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана
Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка
Варшавський університет наук про життя, м. Варшава, Польща
Словацький аграрний університет, м. Нітра, Словаччина
Університет прикладних наук Вайнштефан-Тріздорф, Німеччина

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ
ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN THE AGRICULTURAL
SECTOR OF UKRAINE'S ECONOMY IN THE CONDITIONS OF GLOBAL
CHALLENGES

Збірник тез доповідей
Book of abstracts

23-24 квітня 2020 р.
April 23-24, 2020

м. Київ, Україна
Kyiv, Ukraine

УДК 338.43:631.11(100)

ББК 65.32

Р 64

Збірник підготовлено за загальною редакцією
завідувача кафедри організації підприємництва та біржової діяльності,
д.е.н., професора, член-кор. НААН Ільчука М.М.
та к.е.н. доцента кафедри організації підприємництва та біржової діяльності
Коновала І.А.

Рекомендовано до друку вченою радою економічного факультету
НУБіП України (протокол № 8 від 23 квітня 2020 р.)

Р 64 Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки України в умовах глобальних викликів: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 – 24 квітня 2020 р.) / відп. ред. М.М. Ільчук. – К.: НУБіП України, 2020. – 105 с.

У збірнику тез доповідей представлено матеріали учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки України в умовах глобальних викликів», присвяченої 90-річчю кафедри організації підприємництва та біржової діяльності НУБіП України. Тематика конференції охоплює актуальні проблеми: економіки та управління національною економікою; економіки та управління підприємствами; економіки сільського господарства і АПК; підприємництва, торгівлі та біржової діяльності; інновацій та інвестиційної діяльності; економічної політики; фінансів, банківської справи, страхування; математичних методів, моделей та інформаційних технологій в економіці.

Видання розраховане на науковців, викладачів, працівників органів державного управління, студентів вищих навчальних закладів, аспірантів, докторантів, працівників державного сектору економіки та суб'єктів підприємницької діяльності.

Відповідальність за зміст і достовірність тез доповідей несуть автори.

ISBN 978-617-7878-18-5

УДК 338.43:631.11(100)
ББК 65.32

© Автори тез, 2020
© НУБіП України, 2020

ЗМІСТ CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЙОГО ЕФЕКТИВНІСТЬ В УКРАЇНІ SECTION 1. ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT AND ITS EFFICIENCY IN UKRAINE	7
<i>Льчук М.М., Коновал І.А., Барановська О.Д.</i> 90-РІЧЧЯ КАФЕДРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НУБІП УКРАЇНИ	7
<i>Черевко Г. В.</i> МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ДОСВІД ЄС	18
<i>Біляк Ю. В.</i> СТРУКТУРНА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ДИСПРОПОРЦІЇ РОЗВИТКУ БАЗОВИХ ГАЛУЗЕЙ ...	21
<i>Купалова Г.І., Гончаренко Н.В.</i> ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	25
<i>Нечипоренко О. М.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ КООПЕРАТИВНИХ ВІДНОСИН У ЗРОШУВАНОМУ ЗЕМЛЕРОБСТВІ	28
<i>Патика Н. І.</i> КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: СТАН ТА НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	31
<i>Гуцул Т. А., Рудько С. О.</i> СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ .	34
<i>Любар Р.П.</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ТА НАПРЯМИ ЇХ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ	37
<i>Мірзоєва Т. В.</i> ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	39

<i>Навроцький Я. Ф.</i> АДАПТАЦІЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕОБХІДНОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА	42
<i>Нагорний В. В.</i> СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УМОВАХ КАРАНТИНУ	45
<i>Нікітченко С. О.</i> ЗНАЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	48
<i>Полятикiна Л. І., Бур'ян Н. Ю.,</i> МАЛИЙ ТА СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ : СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	50
<i>Степасюк Л. М.</i> ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ	52
<i>Черевко І. В.</i> ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ НІШЕВИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ	55
СЕКЦІЯ 2. ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ SECTION 2. FINANCIAL AND CREDIT SUPPORT OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN UKRAINE	58
<i>Давиденко Н. М.</i> ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ...	58
<i>Худолій Л. М.</i> ПРОБЛЕМИ І МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АГРОКРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ	60
<i>Буряк А. В., Дем'яненко І. В.</i> ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ	62
<i>Долженко І. І.</i> НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	64

Скрипник Г. О. ІНОЗЕМНЕ ІНВЕСТУВАННЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	67
Тітенко З. М. ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	70
Утенкова К. О., МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	73
Мрачковська Н. К. КРИТЕРІЇ ТА ІНДИКАТОРИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	76
СЕКЦІЯ 3. ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ SECTION 3. INFRASTRUCTURE FORMATION AND STATE REGULATION OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY	79
Коновал І. А., Окунь Д. В. НОРМАТИВНА ГРОШОВА ОЦІНКА ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ РАЦІОНАЛЬНОГО ЇХ ВИКОРИСТАННЯ	79
Кириченко А. В. ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ	82
Томашевська О. А. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ: ПЕРЕДУМОВИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	85
Руденко М. В. ПЕРЕДУМОВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ...	88
Ільчук О. М. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА	91
Мамчуровська Я. І. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ ФУНКЦІЙ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	93

<i>Панкратова Л. Л., Науменко О. М.</i> ЦІНОВА СИТУАЦІЯ НА РІПАК В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ РЕЦЕСІЇ	95
<i>Яворська В. О.</i> ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ БІРЖОВИХ ДЕРИВАТИВІВ В УПРАВЛІННІ ЦІНОВИМИ РИЗИКАМИ НА АГРАРНОМУ РИНКУ ...	98
<i>Панкратова Л. Л., Кругловенко Д. С.</i> СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ СПЕКУЛЯТИВНИХ СТРАТЕГІЙ НА БІРЖОВИХ РИНКАХ	100
<i>Івашків І. М.</i> БАР'ЄРИ Й ТРУДНОЩІ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ЛОГІСТИКИ В УКРАЇНІ	103

СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЙОГО ЕФЕКТИВНІСТЬ В УКРАЇНІ

УДК 338.043

Ільчук М.М.

д.е.н., професор, член-кор. НААН, завідувач кафедри,

Коновал І.А.

канд. екон. наук, доцент,

Барановська О.Д.

канд. екон. наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і

природокористування України

90-РІЧЧЯ КАФЕДРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НУБІП УКРАЇНИ

Кафедра організації підприємництва та біржової діяльності є не лише важливим структурним підрозділом Національного університету біоресурсів і природокористування України та центром його наукової і навчально-виховної роботи, а й соціальним організмом, який має своє народження та свою історію. У своїй історії кафедра зазнала чисельних трансформацій і зміни назв до сучасної її назви, яку отримала у жовтні 2019 року, коли до кафедри підприємництва та організації агробізнесу була приєднана кафедра біржової діяльності і торгівлі. Відтак кафедрі півтора роки в сучасному відліку та 90 років у спільній історії з університетом. Назва кафедри змінювалася залежно від її цілей, завдань та тематики наукових досліджень, які виконувалися, і відображали зміни, які відбувалися в економіці.

Формування кафедри організації підприємництва та біржової діяльності бере свій початок зі створення кафедри сільськогосподарської економії і статистики на сільськогосподарському відділенні Київського політехнічного інституту, від якого веде свою історію Національний університет біоресурсів і природокористування України [2,3,5]. У 1930 р. у зв'язку із змінами в структурі Київського сільськогосподарського інституту на базі кафедри сільськогосподарської економії було створено кафедру організації соціалістичних сільськогосподарських підприємств у складі Київського агрохімічного інституту, яка у процесі своєї діяльності послідовно отримувала назви: кафедра організації соціалістичних сільськогосподарських підприємств з основами економіки (1944 р.) → кафедра економіки та організації сільськогосподарського виробництва (1951 р.) → кафедра організації сільськогосподарського виробництва (1954 р.) → кафедра організації агробізнесу (2001 р.) → кафедра підприємництва та організації агробізнесу (2016 р.) та кафедра організації підприємництва та біржової діяльності (2019 р.).

Кафедру організації соціалістичних сільськогосподарських підприємств на початку 30-х років ХХ ст. очолювали професори О. П. Каневський (1930 – 1931 рр.) та А. Я. Радченко (1931 – 1934 рр.).

Основна увага у цей період була спрямована на вдосконалення викладання традиційних і становлення нових економічних дисциплін із урахуванням докорінних змін у суспільних відносинах на селі. На кафедрі викладалися курси з таких дисциплін: «Економіка і організація соціалістичних сільськогосподарських підприємств», «Сільськогосподарська статистика», «Сільськогосподарське рахівництво», «Земельне і колгоспне законодавство».

Дослідна робота науковців кафедри на початку 30-х років була спрямована на визначення шляхів соціалістичної реконструкції сільського господарства в цілому й окремих його галузей, опрацюванні засад створення колективних господарств, вивчення шляхів удосконалення організації праці в буряківничих радгоспах, організації постійних бригад, тракторних бригад МТС та визначення розмірів обслуговуваних ними площ.

Протягом 1934 – 1941 рр. кафедру очолював професор Н. Г. Климко. У другій половині 30-х років наукова робота співробітників кафедри зосереджувалася на дослідженні проблем спеціалізації сільського господарства Київського Полісся, організації та плануванні виробництва, насамперед у створених численних колгоспах, взаємодії колгоспів із машинно-тракторними станціями. Вони здійснювали в окремих областях України аналіз роботи постійних колгоспних і тракторних бригад МТС протягом року, їх розмір, склад та організацію засобів виробництва, досліджувалися питання ефективності діяльності МТС тощо.

У липні – серпні 1941 р. Київський сільськогосподарський інститут було евакуйовано до Казахського та Ташкентського сільськогосподарських інститутів. Члени кафедри влилися у відповідні факультети цих вищих навчальних закладів освіти та продовжували готувати кадри для сільського господарства країни. Поряд з викладацькою роботою члени кафедри брали участь у вивченні питань щодо розширення посівів зернових і технічних культур у Казахській РСР та цукрових буряків в Узбецькій РСР [6].

Наприкінці 1943 року було прийнято рішення про повернення до Києва співробітників Київського СГІ і наказом № 7 по інституту від 09.05.1944 р. кафедра організації соціалістичних сільськогосподарських підприємств з основами економіки відновила свою роботу.

З 1944 р. по 1950 р. кафедру, що входила у структуру агрономічного факультету Київського СГІ, очолював к.е.н., доцент К. О. Сироцинський.

Навчально-методична і науково-дослідна робота у роки війни та перші післявоєнні роки в основному зводились до вирішення проблеми відбудови сільськогосподарських підприємств, відновлення навчально-матеріальної бази кафедри та навчального процесу [1].

На кафедрі викладалися такі дисципліни: «Економіка і організація соціалістичних сільськогосподарських підприємств», «Бухгалтерський облік», «Сільськогосподарська статистика», «Земельне і колгоспне законодавство» тощо [6]. Крім проведення занять зі студентами члени кафедри виконували

викладацьку роботу на постійно діючих при інституті річних курсах директорів МТС і завідувачів районними відділами сільського господарства. Упродовж 1944 – 1949 рр. члени кафедри виконали ряд наукових робіт, найважливішими із яких є «Про відновлення і розвиток рільництва в колгоспах УРСР в післявоєнний період» та «Розміщення цукрових буряків і інших технічних культур в західних областях України».

З 1951 р до 1954 р. кафедру очолював д.е.н., професор Д. А. Григорович.

У цей період співробітниками кафедри приділялася велика увага методичним аспектам планування та розрахунку собівартості сільськогосподарської продукції, нормуванню та оплаті праці в сільськогосподарських підприємствах, поглибленню спеціалізації та раціональному поєднанню галузей в господарствах.

Співробітники кафедри брали активну участь у наукових дослідженнях за темами: 1) «Спеціалізація сільського господарства» (керівник – к.е.н., доцент К.О. Сироцинський; 2) Організація і планування у сільськогосподарських підприємствах» (керівник – к.е.н., доцент Д.А. Григорович).

У 1952 р. на кафедрі була відкрита аспірантура, першими аспірантами були В.О. Лук'янов (стаціонарна форма навчання) та О.О. Лаптев (заочна форма навчання).

У 1954 р. у зв'язку з об'єднанням Київського лісогосподарського інституту та Київського сільськогосподарського інституту (за Постановою РМ СРСР від 1 липня 1954 р. № 1320 та наказу Міністерства освіти СРСР від 14 липня 1954 р.) в Українську сільськогосподарську академію та збільшенням прийому кількості студентів на економічний факультет виникла необхідність поділу кафедри на дві кафедри: кафедру економіки сільського господарства та кафедру організації сільськогосподарського виробництва [4].

Після навчання в докторантурі та захисту дисертації у 1954 р. кафедру організації сільськогосподарського виробництва знову очолив професор, член-кореспондент УАСГН (з 1959 р.) К. О. Сироцинський, який керував нею до 1962 р. Він опублікував понад 40 наукових публікацій та підготував понад 20 кандидатів наук.

У цей період на кафедрі була створена унікальна наукова школа, яка стала базою для підготовки і становлення вчених економістів аграрників, які в свою чергу створили свої наукові школи. Їх представниками є такі вчені, як В.В. Юрчишин, К.І. Олефір, С.М. Рогаченко, В.М. Мертенс, Й.С. Завадський, Л.Я. Зрібняк та інші. Лише у 1958 р. за результатами наукових досліджень були захищені кандидатські дисертації на теми: «Стан і перспективи розвитку садівництва в Наддністрянських колгоспах Вінницької і Хмельницької областей» (В.В. Юрчишин), «Питання розвитку овочівництва і плодівництва в колгоспах приміської зони м. Києва» (К.І. Олефір), «Спеціалізація та поєднання галузей в колгоспах Броварського району Київської області» (Л.Я. Зрібняк) та інші. Професор В.В. Юрчишин протягом 1968 – 1975 рр. був ректором Української сільськогосподарської академії, ним підготовлено 4 доктори і 48 кандидатів наук. Професор К.І. Олефір упродовж 1969 – 1976 рр. очолював деканат економічного факультету Української сільськогосподарської академії.

Професор Л.Я. Зрібняк працював на кафедрі з 1956 р. по 2014 р., опублікував понад 135 наукових та навчально-методичних праць, в тому числі більше 30 підручників і навчальних посібників з організації і планування сільськогосподарського виробництва та підготував 8 кандидатів наук.

Упродовж 1963 – 1975 рр. кафедрі організації сільськогосподарського виробництва очолював член-кореспондент ВАСГНІЛ, професор Л. М. Клецький (1903 – 1989 рр.).

Протягом 1963 – 1972 рр. професорсько-викладацький склад кафедри налічував в середньому 23 – 25 осіб, а чисельність аспірантів складала від 15 до 19 осіб. У цей період викладачами було підготовлено та видано ряд підручників і навчальних посібників, зокрема підручник для вищих навчальних закладів Д.А. Григоровича «Організація і планування виробництва в колгоспах і радгоспах» (1964 р., 1968 р.), який мав кілька видань.

Основний напрям наукових досліджень кафедри у цей період був спрямований на вирішення проблеми «Наукові основи здійснення повного госпрозрахунку і підвищення рентабельності виробництва в радгоспах і колгоспах УРСР», яка була складовою наукових досліджень відділення економіки ВАСГНІЛ. Вирішення наукової проблеми здійснювалося на прикладі різних виробничих типів радгоспів і колгоспів стосовно природно-економічних зон України і вона була поділена на дві наукові теми: 1) Рентабельність радгоспного виробництва (керівник – к.е.н., доцент К.І. Олефір); 2) Рентабельність колгоспного виробництва (керівник – к.е.н., доцент Л.Я. Зрібняк).

Результати досліджень співробітників кафедри були опубліковані у колективній монографії «Проблеми оптимальної рентабельності та повного господарського розрахунку в радгоспах і колгоспах УРСР» (1974 р.), а також в інших монографіях, брошурах та багатьох наукових статтях.

У цей період наукова робота викладачів кафедри також була зосереджена на проблемах розміщення і спеціалізації та поєднання галузей в окремих регіонах, виробничої типізації сільськогосподарських підприємств, організації внутрішньогосподарського планування в колгоспах і радгоспах, економічних проблем використання землі тощо.

Упродовж 1964 – 1968 рр. за результатами наукових досліджень аспірантів і викладачів кафедри були захищені кандидатські дисертації на теми: «Шляхи підвищення рентабельності в бурякорадгоспах (на прикладі радгоспів Вінницької області)» (Г.С.Тарасенко, 1964 р.), «Організація використання тракторного парку в умовах південного Полісся Української РСР» (Т.Д. Короповська, 1964 р.), «Рентабельність виробництва молока» (Г.М. Приймак, 1966 р.), «Рентабельність виробництва в овочівницьких та молочних радгоспах (на прикладі радгоспів Дніпропетровської області)» (М.Г. Полозенко, 1968 р.).

Співробітники кафедри були розробниками пропозицій і рекомендацій з рентабельності виробництва і господарського розрахунку, системи ведення і організації спеціалізованих господарств, вдосконалення організації і оплати праці.

Результати досліджень впроваджувалися у виробництво як шляхом публікацій, так і у вигляді надання конкретної допомоги окремим сільськогосподарським підприємствам у складанні планів організаційно-господарського устрою. Зокрема були розроблені плани-еталони приміського радгоспу овоче-молочного типу (радгосп «Білогородський» Київської області) та колгоспу м'ясо-молочного виробничого типу (колгосп «Ленінський шлях» Київської області).

Професор Л. М. Клецький у своїх наукових дослідженнях обґрунтував доцільність більш рівномірного розміщення переробної промисловості по території України та наближення її до джерел сировини. Доробок професора Л.М. Клецького складає понад 125 опублікованих наукових робіт, ним підготовлено понад 130 кандидатів наук і 13 докторів наук.

На кафедрі тривалий час працювали видатні державні діячі: Міністр сільського господарства Української РСР 1952 – 1965 рр., д.е.н., професор М. С. Співак та двічі Герой Соціалістичної Праці, депутат Верховної ради СРСР кількох скликань, член Президії ВР СРСР, к.е.н., доцент Г. Є. Буркацька.

Упродовж 1974 – 1977 рр. обов'язки завідувача кафедри виконували к.е.н., доцент Л. Я. Зрібняк, д.е.н., професор В. В. Юрчишин та д.е.н., професор Д. А. Григорович. У цей період співробітники продовжили працювати за своїми напрямками наукових досліджень, за результатами яких була опублікована монографія: «Рентабельність радгоспного виробництва» (Олефір К.І., 1975 р.).

Науково-методична робота викладачів кафедри була направлена насамперед на забезпечення навчального процесу підручниками та посібниками, основними з яких є: «Організація і планування виробництва в сільськогосподарських підприємствах: практикум» (Зрібняк Л.Я., Малиш М.Н., 1977 р.), «Планування сільськогосподарського виробництва» (Зрібняк Л.Я., 1982 р.) тощо.

З 1978 по 1987 р. кафедру очолював д.е.н., професор С. П. Азізов. У цей період співробітники кафедри працювали над науковою темою «Удосконалення організації і агропромислової інтеграції в сільському господарстві». У 1982 році було завершено розробку науково-обґрунтованої системи організації та перспектив розвитку сільськогосподарських підприємств Тетіївського району Київської області. Співробітники кафедри систематично надавали методичну і практичну допомогу навчальним господарствам академії в удосконаленні організації виробництва. Під керівництвом професора С. П. Азізова було підготовлено понад 17 кандидатів наук, у т. ч. 8 – із зарубіжних країн (В'єтнам, Монголія, Колумбія, Киргизія).

У 1987/1988 навчальному році обов'язки завідувача кафедри виконував д.е.н., професор Л. К. Грінчук, який працював на кафедрі понад 26 років. Основним науковим напрямом професора Л.К. Грінчука були дослідження проблеми кормовиробництва та кормовикористання в сільському господарстві. Його перу належить значна кількість монографічних досліджень, підручників, навчальних посібників, наукових статей тощо. Основними з них є: «Організація виробництва в колгоспах і радгоспах» (1968 р.) та «Економіка, організація і планування кормової бази» (1977 р.) та інші.

Упродовж 1988 – 2000 рр. кафедрю організації сільськогосподарського виробництва очолював Заслужений працівник народної освіти України, професор Г. С. Тарасенко. Протягом тривалого часу (1984 – 1997 рр.) професор Г.С. Тарасенко був деканом економічного факультету. Економічний факультет і кафедра організації сільськогосподарського виробництва стали центром стажування викладачів вищих навчальних закладів освіти України. Для усіх спеціальностей докорінно були доповнені і перероблені навчально-методичні комплекси з навчальних дисциплін, зокрема програми з виробничої практики студентів, тематика курсових та дипломних проектів. У 1992/1993 навчальному році почали викладати такі дисципліни: «Організація фермерських господарств», «Організація спільних підприємств», «Організація сервісного обслуговування», «Організація біржової діяльності». Вперше в Україні був виданий практикум для студентів економічних спеціальностей вищих аграрних навчальних закладів освіти «Організація виробництва в сільськогосподарських підприємствах» (за ред. Г.С. Тарасенка та Л.Я. Зрібняка, 1993 р.) та «Курсове та дипломне проектування з організації сільськогосподарського виробництва: навчальний посібник» (за ред. Г.С. Тарасенка, 1994 р.).

У цей період наукові дослідження співробітників кафедри були спрямовані на вивчення досвіду функціонуючих сільськогосподарських кооперативів, акціонерних товариств, асоціацій, консорціумів, селянських (фермерських) господарств та розроблення теоретичних і практичних рекомендацій по вибору організаційно-правових форм господарювання, розмірів сільськогосподарських підприємств, виробничій структурі, економічних взаємовідносин з суб'єктами ринку тощо.

За результатами досліджень було видано ряд монографій, зокрема «Резерви підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва» (Г.С. Тарасенка, 1986 р.) та «Ефективність сільськогосподарського виробництва в умовах госпрозрахунку» (Тарасенка Г.С., 1991 р.) тощо.

Упродовж 2000 – 2001 рр. кафедрою завідував д.е.н., професор М. М. Ільчук. За його ініціативи кафедра змінила напрямок наукових досліджень, що дозволило у 2001 р. змінити назву кафедри. У 2001 році наказом ректора НАУ № 230 від 05.06.2001 р. кафедра організації сільськогосподарського виробництва була перейменована на кафедру організації агробізнесу, що супроводжувалося розширенням викладання ряду нових дисциплін з ринкової економіки.

З 2002 р. по 2003 р. кафедрю очолював О. М. Шпичак – д.е.н., професор, академік НААН України, Заслужений діяч науки і техніки України. Протягом цього періоду співробітники кафедри зосередили свої зусилля на науковій розробці і практичному вирішенню проблем ціноутворення, собівартості та рентабельності продукції АПК, забезпечення паритетності міжгалузевого цінового обміну, ринкової інфраструктури, ринку продовольства та продовольчої безпеки. За період роботи в НУБіП України (2002 – 2008 рр.) академік О.М. Шпичак керував і безпосередньо брав участь в дослідженнях 5 наукових тем. Під його науковим керівництвом підготували та захистили дисертації 1 доктор та 14 кандидатів економічних наук.

У 2003 році на посаду завідувача кафедри був обраний д.е.н., професор, член-кореспондент НААН України М. М. Ільчук, який і нині очолює кафедру. Напрямок його наукової діяльності пов'язаний з ефективним функціонуванням агропромислового виробництва та розвитком ринків сільськогосподарської продукції. Професор М.М. Ільчук керував і безпосередньо брав участь в дослідженнях понад 10 державних наукових темах, програмах і підпрограмах. Він має понад 260 наукових публікацій, є співавтором понад 30 монографій (із них 4 одноосібні), 105 статей, 3 підручників, 40 навчальних посібників, 6 рекомендацій, які прийняті до впровадження у виробництво.

Під керівництвом професора М.М. Ільчука підготували та захистили дисертації 15 кандидатів економічних наук.

З метою підвищення ефективності використання навчально-наукового потенціалу двох випускових кафедр зі спеціальності 076 – «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» відповідно до наказу ректора № 938 від 27 жовтня 2019 року по НУБіП України до кафедри підприємництва та організації агробізнесу була приєднана кафедра біржової діяльності та торгівлі й новостворена кафедра одержала назву – кафедра організації підприємництва та біржової діяльності.

Сучасний склад кафедри представлений висококваліфікованими науково-педагогічними працівниками, досвідченим навчально-допоміжним персоналом, а також аспірантами денної і заочної форми навчання. Серед співробітників кафедри 2 доктора і 16 кандидатів наук, 3 професори і 11 доцентів, член-кореспондент НААН України, заслужений працівник освіти України, 2 Заслужені діячі науки і техніки України, відмінник освіти і науки України. У проведенні наукових досліджень беруть участь 2 аспіранти і 15 дипломників кафедри.

Нині кафедра організації підприємництва та біржової діяльності є провідною кафедрою не лише на економічному факультеті НУБіП України, але і серед кафедр відповідного напрямку інших аграрних закладів вищої освіти України.

Науково-педагогічні працівники кафедри забезпечують навчальний процес на економічному факультеті, факультеті аграрного менеджменту, агробіологічному факультеті, факультеті тваринництва та водних біоресурсів університету. Кафедра бере участь у підготовці фахівців освітніх ступенів «Бакалавр» і «Магістр» за спеціальностями: Економіка, Фінанси, банківська діяльність та страхування, Облік і оподаткування, Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, Менеджмент, Маркетинг, Технологія виробництва та переробки продукції тваринництва, Водні біоресурси та аквакультура, Агроінженерія, Агрономія, Садівництво та виноградарство.

Основні зусилля співробітників кафедри спрямовані на підвищення науково-методичного рівня викладання низки дисциплін під час підготовки магістрів спеціальності 051 «Економіка» за магістерською програмою «Бізнес-планування підприємницької діяльності в АПК», та магістрів спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

В умовах інтеграції закладів вищої освіти до світового освітянського простору співробітники кафедри приділяють значну увагу вдосконаленню процесу підготовки фахівців економічного профілю шляхом гармонізації фахової освіти й галузевої науки до сучасних потреб виробництва. З цією метою у навчальному процесі постійно зростає частка нових видів навчальних занять: виїзних навчально-наукових і науково-практичних семінарів, стажування на виробництві, практичних майстер-класів.

Кафедра інтегрована у структуру електронного освітнього середовища Національного університету біоресурсів і природокористування України в частині розроблення, наповнення та використання навчально-методичного забезпечення дисциплін. Викладачами кафедри розроблені та використовуються у навчальному процесі електронні навчальні курси дисциплін, які розміщені на базі навчально-інформаційного порталу університету.

Опановувати фахові знання студентам допомагають розроблені викладачами кафедри навчально-методичні матеріали: робочі програми дисциплін, методичні вказівки до виконання практичних занять і курсових, бакалаврських і магістерських робіт, навчально-методичні комплекси, видані підручники та навчальні посібники. Викладачами кафедри лише за останні 5 років підготовлено і видано 5 підручників, 12 навчальних посібників та понад 30 методичних вказівок.

Підготовка висококваліфікованих фахівців економічного профілю передбачає доповнення набутих ними теоретичних знань сучасною практикою ведення бізнесу завдяки розробленій та запровадженій на факультеті системі практичної підготовки студентів, яка складається з виробничої практики бакалаврів і магістрів. Такий підхід дозволяє не лише закріпити теоретичні знання фахівців різних кваліфікаційних рівнів, а й набути необхідні для професійного зростання навички прийняття самостійних управлінських рішень. Для практичної підготовки студентів використовується матеріально-технічна база університету. Виробничу практику магістри проходять в управліннях агропромислового розвитку, на сільськогосподарських підприємствах усіх форм власності, де поглиблено ознайомлюються з особливостями організації та обліку сучасного аграрного виробництва. Частина студентів факультету проходять практичну підготовку у фермерських господарствах Німеччини, Великобританії, Франції, Данії.

Співробітники кафедри активно працюють по наданню методичної та практичної допомоги Навчально-дослідним господарствам НУБіП України та регіональним навчальним закладам.

На кафедрі функціонують дві навчально-наукові лабораторії: біржової діяльності та бізнес-планування підприємницької діяльності в АПК. Навчально-науково-виробнича лабораторія біржової діяльності обладнана сучасною технікою та має програмне забезпечення, яке дозволяє в режимі реального часу працювати на діючих електронних майданчиках вітчизняних та світових бірж. Між кафедрою та Аграрною біржею підписано договір про співробітництво щодо забезпечення підготовки та перепідготовки фахівців біржового ринку

на навчально-практичних курсах на базі навчально-науково-виробничої лабораторії біржової діяльності і торгівлі.

Співробітники кафедри організації підприємництва та біржової діяльності надають науково-практичну та методичну допомогу з удосконалення планування діяльності ВП НУБіП України «Великоснітинське НДГ ім. О.В.Музиченка», ВП НУБіП України «Агрономічна дослідна станція», ВП НУБіП України «Навчально-дослідне господарство «Ворзель». Науковці кафедри включені до робочих груп з розробки 4 програм навчальних курсів на замовлення Українського державного фонду підтримки фермерських господарств.

Науково-дослідна робота є невід'ємною частиною діяльності кафедри. Упродовж 2001 – 2019 рр. на кафедрі проводились наукові дослідження за 9 темами з обсягом фінансування понад 3 млн грн. У результаті наукових досліджень співробітниками кафедри було обґрунтовано напрями та шляхи підвищення конкурентоспроможності продукції скотарства на основі імплементації інноваційно-інвестиційної моделі розвитку підприємств агробізнесу, розроблено методичку прогнозування обсягів виробництва продукції скотарства в сільськогосподарських підприємствах з урахуванням рівня споживання населенням молочної та м'ясної продукції залежно від його доходів, проведено економічне оцінювання землекористування сільськогосподарських підприємств різних розмірів та запропоновано стратегічні напрями забезпечення ефективного землекористування сільськогосподарських підприємств, обґрунтовано основні напрями стабілізації ринку зерна в Україні, визначено та обґрунтовано напрями підвищення продуктивності праці в аграрному секторі економіки як джерела зростання національного доходу та чинника підвищення конкурентоспроможності національної економіки, розроблена методика оптимізації структури посівних площ основних сільськогосподарських культур з урахуванням фактору ризику та з підвищенням рівня рентабельності виробництва тощо.

З метою підвищення ефективності підприємницької діяльності обґрунтовано необхідність оптимізації розміщення сільськогосподарського виробництва по природно-економічних зонах України, покращення умов ведення бізнесу, реалізації інноваційної моделі розвитку виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, розвитку інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві.

Рекомендації щодо розробки стратегії розвитку вітчизняного скотарства та засадах інституціонального підходу та відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам частини вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів були враховані при розробленні проекту Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України».

Співробітники кафедри беруть активну участь в розробці державних програм економічного розвитку країни. Однією з таких є участь у розробці державної програми інвестиційного проекту по залученню іноземних

інвестицій для придбання технічних засобів і обладнання по заготівлі, зберіганню та транспортуванню молока.

Науковцями кафедри організації підприємництва та біржової діяльності ведеться керівництво науковими дослідженнями по підготовці докторських та кандидатських дисертацій.

Нині на кафедрі проводяться наукові дослідження за такими напрямками:

- функціонування та розвиток ринків сільськогосподарської продукції;
- ефективне функціонування підприємницьких структур в аграрній сфері;
- розвиток організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві;
- удосконалення економічного механізму господарювання в АПК;
- бізнес-планування підприємницької діяльності в сфері АПК;
- розробка рекомендацій по ефективному формуванню попиту та пропозиції на ринках основних видів тваринницької продукції;
- розвиток земельних відносин та ефективне використання земельних ресурсів;
- розвиток підприємницької діяльності в сільському господарстві та її ефективність;
- розвиток біржового аграрного ринку;
- розвиток біржової торгівлі на товарних та фінансових ринках;
- розвиток біржового ринку фінансових інструментів в Україні;
- розвиток біржового ринку в умовах глобалізації;
- біржова торгівля товарними деривативами та перспективи її розвитку в Україні.

Кафедра координує роботу з розвитку біржового ринку в Україні, бере участь у підготовці проектів Законів України щодо функціонування біржового товарного та фондового ринків. Результати наукових розробок кафедри впроваджені на багатьох біржах країни.

За результатами проведених досліджень за останні п'ять років на кафедрі захищено 4 кандидатські дисертації, опубліковано 12 монографій та 52 наукові статті.

Співробітники кафедри організації підприємництва та біржової діяльності активно співпрацюють з науковцями ННЦ «Інститут аграрної економіки», ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», відділу земельних відносин НААН України, спеціалістами Аграрної біржі, Національної асоціації «Союз бірж України», Міжбанківської валютної біржі, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку тощо.

Викладачі кафедри беруть активну участь у співпраці з міжнародними партнерами – університетами Німеччини, Нідерландів, Словаччини, Польщі, Грузії, Білорусії, постійно підвищують свою кваліфікацію та виступають з доповідями на міжнародних наукових конференціях. Співробітники кафедри проходили виробниче стажування в провідних підприємствах Європейського Союзу.

Вимоги сьогодення зумовлюють необхідність підготовки нової генерації фахівців із ґрунтовною фундаментальною економічною підготовкою, здатних здійснювати наукові дослідження використовуючи інноваційні підходи. Найповнішому виявленню цих рис сприяє науково-дослідна робота студентів. Нині на кафедрі діє два студентські наукові гуртки: «Підприємець» та «Брокер».

Співробітники кафедри тісно співпрацюють у межах різних проектів з фахівцями біржового ринку, інвестиційних компаній, аналітиками компанії Agritel, які навчають молоде покоління сучасному фінансовому аналізу, критичному мисленню та вмінню приймати інвестиційні рішення.

Перспектива кафедри і стратегічний напрямок подальшого розвитку – інтеграція до світового освітнього простору зі збереженням найкращих надбань вітчизняної вищої школи.

23 – 24 квітня 2020 р. на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки України в умовах глобальних викликів», яка була приурочена до 90 - річчя кафедри організації підприємництва та біржової діяльності.

Протягом двох днів вчені різних наукових установ і навчальних закладів обмінювалися думками про стан і перспективи розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки України. Без сумніву, досвід, який одержали науковці при спілкуванні і обговоренні проблем, допоможе у вирішенні завдань розвитку українського села.

Список використаних джерел

1. Діденко В.В. Нариси історії Національного аграрного університету. – К.: Аграрна наука, 1998. 175 с.
2. Київський Політехнічний інститут. Нарис історії. – Киев: «Наукова думка», 1995. – 320 с.
3. Київський політехнічний і Київський сільськогосподарський інститут: 25 років. 1898 – 1923: Ювілейний збірник. – К.: Держ. трест «Київдрук», 1924. – 279 с.
4. Кузня сільськогосподарських кадрів / за ред. В. В. Юрчишина. – К. : Урожай, 1973. – 149 с.
5. Положение о Киевском политехническом институте императора Александра II. – К.: Работник, 1898. – 17 с.
6. Труды Киевского сельскохозяйственного института, т V, Киев-Харьков: Госуд. Из-во сельскохозяйственной литературы, 1949. – С. 6 – 85.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ДОСВІД ЄС

Сучасний етап розвитку підприємств важко собі уявити без впровадження інновацій, яке на сьогодні є надзвичайно важливою справою, оскільки дозволяє в значній мірі підвищити рівень їх конкурентоспроможності на ринку та ефективності функціонування. Інноваційна діяльність, що впливає на розвиток суб'єктів господарювання, є важливою основою для успіху підприємства та нарощування його конкурентної переваги на ринку [6]. Це реально означає, що підприємства, які застосовують новітні технології та мають висококваліфікований персонал і сучасну систему менеджменту, набагато краще позиціонуються на ринку відповідних видів продукції та видів діяльності, що обумовлює високу актуальність дослідження можливостей інтенсифікації процесу інноватизації підприємств, і особливо – у секторі сільського господарства, хоча б тому, що на сьогодні продукція підприємств цього сектору відіграє вирішальну роль у наповненні державного бюджету валютними надходженнями від її експорту. Проблемою при цьому є методика оцінки рівня інноваційності підприємств з тим, щоб можна було здійснювати їх порівняльний аналіз у часі і в просторі та основі цього визначати кроки, необхідні для вживання з метою покращення ситуації. Досягнення успіху у управлінні інноваціями вимагає за

стосування до засади, що не можна управляти тим, чого не можна виміряти. А для того, щоб розробити адекватний алгоритм здійснення оцінки рівня інноваційності підприємства, необхідним є і адекватне реальності розуміння сутності цієї інноваційності.

В цьому плані представляють інтерес результати досліджень польських вчених, які підходять до розуміння сутності інноваційності як рівня насичення підприємства інноваціями та його здатності до їх сприйняття і ефективного використання. На їх думку, інноваційність підприємства – це здатність підприємства ефективно розподіляти ресурси для формування оптимальної конфігурації конкурентних переваг [4]; здатність управлінців та тих, ким вони управляють до створювання та впровадження нових методик та технологій [3]; здатність створювати щось нове або вносити значні зміни, діяти таким чином, щоб використовує цю здатність; здатність створювати та впроваджувати інновації, а також реальна здатність підприємства впроваджувати нову та модернізовану продукцію, нові чи змінені технологічні чи організаційно-технічні процеси; вдосконалення та розвиток існуючих виробничих технологій, впровадження нових або вдосконалених рішень в організації та менеджменті, а також удосконалення методів обробки, збору та обміну інформацією [7, s.22].

Інновація як здатність впроваджувати нові рішення як в теоретичному, так і в практичному вимірах – це величина, вимірювання якої можливе за допомогою відповідних методів [2]. Вимірювання інновацій має складний характер, крім того, "інноваційність, що розуміється як характерна риса інноваційного підприємства, не має синтетичного виміру" [12, s. 70]. Важливою проблемою є також те, що не завжди те, що ми сприймаємо як міру інноваційності, стосується інновацій як таких.

У країнах ЄС використовується також методика оцінки рівня інноваційності підприємств, яка ґрунтується на застосуванні прямих та непрямих показників. Непрямі показники ґрунтуються на інтенсивності НДДКР та вимірюють результати винахідницької діяльності; на їх основі робляться висновки щодо рівня інноваційності економіки. Прямі показники зосереджуються на ефектах виробничих, процесних, організаційних та маркетингових інновацій [11, s. 153-154].

Досить практичне застосування у вимірювання рівня інноваційності може мати підхід М. Марковської, яка пропонує для оцінки такого рівня застосовувати предметний метод, заснований на вимірюванні кількості і характеру інновацій, та об'єктний метод, заснований на дослідженні лише тих підприємств, які впровадили в себе інновації. Інструментом, що використовується в цьому методі, є анкета [9, с. 88].

В ЄС для вимірювання рівня інноваційності підприємства використовують Community Innovation Survey (CIS). Boston Consulting Group пропонує для оцінки інноваційної діяльності підприємства використовувати певний збалансований комплекс показників у трьох категоріях: вкладень, процесів та результатів. Методика Збалансованої Системи Показників (Balanced Scorecard – BSC), також поширена у ЄС, ґрунтується на взаємодії чотирьох перспектив сприйняття змін: змін у ставленні працівників, у внутрішній культурі організації, у ставленні клієнтів і у підході до оцінки ефектів функціонування підприємства [8, s. 91]

Одним із можливих вирішень у цій галузі є методика, яка використовує інформаційне середовище для оцінки інноваційності підприємства за допомогою показників інноваційності І. Бельського та П. Котлера. Оцінюється загальна та детальна інновація. В окремих моментах використовується п'ятибальна шкалу Лікерта [10]. В практиці такого оцінювання також використовується Clipping-методика, яка полягає в аналізі інтернет-сторінок на предмет інноваційної діяльності підприємств і яка в значній мірі заступає пошук інформації шляхом анкетних досліджень, а її особливою позитивною рисою є можливість охоплення значної кількості підприємств [5, s. 113].

На основі аналізу проблем, пов'язаних з вимірюванням інноваційності С.Д. Ентоні та ін. сформулювали такі правила застосування вимірників інноваційності: добір вимірників інноваційності в залежності від ситуації компанії, її можливостей та стратегічних цілей; необхідність порівнювати значення показників підприємства із значеннями показників інших підприємств галузі або підприємств з подібними умовами розвитку; систематичний перегляд застосовуваних вимірників; узгодження вимірників між різними відділами

підприємства; узгодження вимірників інноваційності із мотиваційною системою у підприємстві [1, s. 270-271].

Слід пам'ятати, що інноваційна діяльність підприємства несе в собі значний ризик, тому важливо мати відповідну систему для вимірювання ефектів діяльності у цій галузі. Це спонукає до розвитку використовуваних до цього часу інструментів, а також до формулювання нових концепцій, які повинні дозволити комплексно управляти ефективністю підприємства на основі його інноватизації, спираючись на діагностику як поточної ситуації, так і потенціалу, що створюється внаслідок інноватизації.

Список використаних джерел

1. Przez innowację do wzrostu – jak wprowadzać innowację przełomową/ Anthony S.D., Johnson M.W., Sinfield J.V., Altman E.J. Warszawa:Wolters Kluwer SA, 2014. 473s.
2. Banas I. Pomiar innowacji. Encyklopedia Zarządzania: веб-сайт. URL: https://mfiles.pl/pl/index.php/Pomiar_innowacji (дата звернення 12.02.2020)
3. Baruk J. Innowacyjność przedsiębiorstw w warunkach transformacji systemowej. *Wiadomości statystyczne*. 1994. №2. S.9-11.
4. Bielski I. Przebieg i uwarunkowania procesów innowacyjnych. Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego. Sp. z o. o., Bydgoszcz, 2000. 207 s.
5. Kaczmarek B. Ocena poziomu innowacyjności przedsiębiorstw na podstawie zasobów internetowych / Innowacje w zarządzaniu i inżynierii produkcji, red. R. Knosala. Oficyna Wydawnicza Polskiego Towarzystwa Zarządzania Produkcją, Opole. 2013. S. 112–123.
6. Kijek T. Innovation Capital and Its Measurement. *Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation*. 2012. Vol. 8/4. P. 52-68.
7. Kowalik J. Analiza poziomu innowacyjności państw Unii Europejskiej. *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie*. 2015. № 19. S. 22-34.
8. Litwa P. Pomiar stopnia innowacyjności przedsiębiorstwa przy wykorzystaniu Balanced Scorecard. *Studia i Prace WNEIZ US*. 2017. №48/3. S. 151-162.
9. Markowska M. Dynamiczna taksonomia innowacyjności regionów. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Wrocław, 2012. 472 s.
10. Motyka S., Jarmuła P. Pomiar innowacyjności przedsiębiorstwa z wykorzystaniem środowiska MATLAB. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/319008203Pomiar_innowacyjnosci_przedsiębiorstwa_z_wykorzystaniem_srodowiska_MATLAB (дата звернення 12.02.2020).
11. Nowak P. Poziom innowacyjności polskiej gospodarki na tle krajów UE. *Prace Komisji Geografii Przemysłu*. Warszawa-Kraków. 2012. №19. S. 153-154.
12. Wodecka-Hyjek A. Wybrane narzędzia pomiaru innowacyjności. *Zeszyty Naukowe Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Seria Zarządzanie*. Kraków. 2013. № 922. S. 63-82.

СТРУКТУРНА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ДИСПРОПОРЦІЇ РОЗВИТКУ БАЗОВИХ ГАЛУЗЕЙ

Зростання категорії «сільське, лісове та рибне господарство» забезпечується завдяки саме сільському господарству, яке становить левову частку цього сегменту економіки¹ <https://commons.com.ua/uk/opadatkuvannya-silskogo-gospodarstva-vikliki-i-mozhливosti/> - footnote-2, а точніше — рослинництву. А тваринництво (виробництво м'яса, молока, яєць) перебуває в кризі. Це викликано жорсткою конкуренцією на українському ринку із закордонними постачальниками, зокрема з Європи, які можуть запропонувати кращу пропозицію для ринку. Наприклад, імпорт свинини з Європейського Союзу зріс за 9 місяців 2017 року на 64% (Німеччина, Данія та Нідерланди постачають сукупно 65% свинини з ЄС). Донедавна були відсутні й дієві програми з підтримки українських тваринників. Статистика підтверджує нерівномірність розвитку цих двох підгалузей сільського господарства.

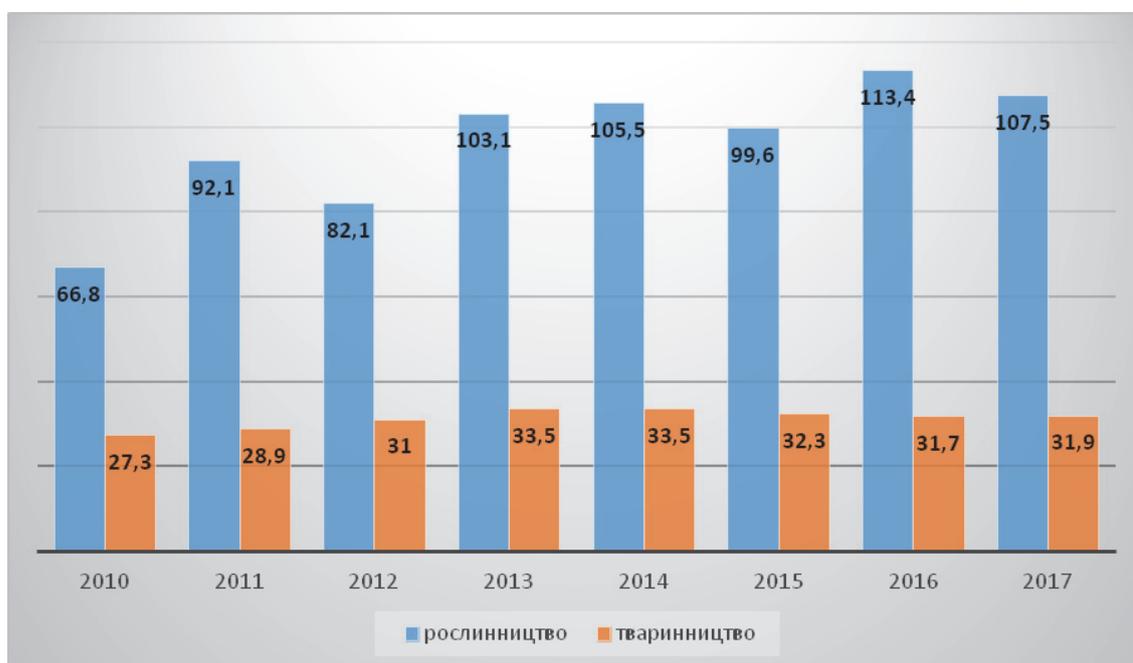

Рис. 1. Валова продукція сільськогосподарських підприємств України (у постійних цінах 2010 – 2017 рр., млрд грн).

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.

¹ В структурі випуску продукції сільського, рибного та лісового господарства (група А національного класифікатору України видів економічної діяльності, ДК 009:2010) у сільського господарства в 2017 році — 95%, у лісового господарства — 4,5%, у рибного — 0,5%. Тому висновки цієї статті про групу А з можливою похибкою у 5% можна застосувати саме до сільського господарства.

Аналізуючи дані рисунка 1, бачимо, що виробництво продукції рослинництва з урахуванням інфляції за 7 років зросло в грошовому вимірі в 1,6 рази, тоді як тваринництво залишається майже на рівні 2010 року.

Такі диспропорції в аграрній сфері безпосередньо відбиваються на розвитку сільських територій. Якщо порівнювати з 1990 роком, то зміни ще більш різкі. Так, у 1990 році в Україні налічувалось у 7 разів більше великої рогатої худоби та в 3 рази більше свиней, ніж сьогодні. Це скорочення означає закриття відповідних виробничих комплексів. Як наслідок, частка зайнятих у сільськогосподарських підприємствах знизилась у 5 разів, а у тваринництві — удесятеро [1].

Працевдатне населення в селах частково перейшло на роботу у власних, менш ефективних домогосподарствах, частково — змінила профіль діяльності. Хоча в галузі й досі працює понад 2,8 млн людей — 18% зайнятого населення України. Деяко краща ситуація з птахівництвом, в яке надійшло чимало інвестицій на створення нових виробництв. Але через високий рівень автоматизації на таких підприємствах створюється мало робочих місць. Безперечно, орієнтиром мають бути не робочі місця, а скорочення суспільно необхідного часу на виробництво продукції. Але за відсутності ефективних програм професійної переорієнтації, це штовхає найактивніших до вимушеної еміграції, інших прирікає на бідність та безробіття.

Проте навіть успіхи рослинництва не забезпечують зростання грошових надходжень у країну, а значить - і ресурсів для споживчого попиту, розвитку економіки в цілому. Причина полягає в сировинному характері аграрної продукції (з низькою доданою вартістю), ціна на яку падає на світових ринках. В підсумку українські виробники не можуть компенсувати негативний торговельний баланс (імпортуємо в доларах більше, ніж експортуємо). Таку недостачу Україна покриває за кошти нових зовнішніх кредитів, які витрачаються не на розвиток, а на стабілізацію фінансової ситуації.

Варто сказати, що цінового тиску зазнають й інші вітчизняні виробники сировинних товарів і напівфабрикатів. Металургійна галузь, яка донедавна давала найбільшу частку експорту, значно скоротила обсяги випуску продукції, особливо після втрати контролю за підприємствами на сході України. На рисунках 2 – 3 нами було порівняно надходження валютної виручки аграріїв та металургів із коливанням цін на їхню продукцію. Для порівняння обрано саме чорні метали та зернові, бо це найвагоміші складові українського експорту (сукупно 40% у 2016 – 2017 рр.).

Як бачимо, навіть нарощування експорту зернових до 42 млн тонн на рік недостатньо збільшує надходження іноземної валюти в Україну. Адже середня ціна на таку продукцію впала майже у два рази — до 155 дол. США за тонну. Більш сприятливою минулого року була ситуація для металургійної галузі. Корекція цін на світових ринках після зростання попиту з боку Китаю компенсувала падіння фізичних обсягів експорту чорних металів. Але в цілому ринок сировинних товарів залишається малопрогнозованим. Такі тенденції вказують на хибність тези про пріоритет аграрного вектору для України. Він не може забезпечити сталого розвитку країни.

Рис. 2. Експорт чорних металів з України у фізичному та грошовому вимірах у 2010—2017 роках.

Джерело: складено автором за даними Національного банку України.

Рис. 3. Експорт зернових з України у фізичному та грошовому вимірах у 2010—2017 роках.

Джерело: складено автором за даними Національного банку України.

З іншого боку, маючи навіть такий «сировинний» потенціал, слід розуміти, якою мірою його можна використати для акумулювання ресурсів на переробку сировини всередині країни та навіть для живлення інших сфер економіки та соціальної сфери. Під останніми маємо на увазі розвиток наукомістких сфер та забезпечення ширшого доступу населення до соціальних благ.

Отже, розвиток української економіки відбувається за сценарієм скорочення високотехнологічних виробництв, орієнтації на випуск сировини

для переробки закордоном. В сільському господарстві високими темпами розвивається рослинництво, яке приваблює інвесторів швидкою окупністю. Високої рентабельності досягають завдяки дешевій робочій силі, сприятливим природним умовам, достатньо розвинутій транспортній інфраструктурі та – донедавна – механізмам державної підтримки. Нарощення експорту аграрної продукції не забезпечує відповідного зростання валютних надходжень в країну. Як і з металургійною промисловістю, це викликано сировинним характером продукції (низька додана вартість) і коливанням цін на такі товари на світових ринках. Натомість руйнування тваринництва призводить до стрімкої деградації сільських територій через закриття великої кількості підприємств і міграції робочої сили в інші країни. Передбачених державних дотацій на розвиток тваринництва й підтримку українського виробника агротехніки недостатньо, особливо в умовах розподілу таких дотацій на користь крупних агрохолдингів.

Але навіть за такої структури економіки можна акумулювати ресурси для прогресивних змін. Це доводять зміни в податковій політиці. В останні роки рівень податкового навантаження на сільське господарство почав відповідати частці галузі у валовому внутрішньому продукті. Цього досягнули завдяки скасуванню спеціальних режимів оподаткування, які діяли для аграріїв до 2015 року. Як наслідок, чисті податкові надходження зросли за 4 роки у 37 разів, не призводячи до банкрутств в галузі. В рази збільшено надходження податків і від іншої надприбуткової, але сировинної галузі — гірничодобувної. Одним із наслідків скасування таких преференцій може стати зростання конкуренції за експлуатацію українських природних ресурсів. Міжнародні корпорації, які володіють більшим запасом міцності, можуть потіснити український капітал в боротьбі за користування українськими надрами та землею.

Іншим джерелом наповнення держбюджету може стати припинення масштабних ухильня від оподаткування в аграрній сфері. Адже бюджет України щорічно недоотримує мільярди гривень внаслідок виведення коштів у офшори, зловживання спецрежимами оподаткування сільськогосподарських виробників, розростання тіньового ринку та незаконного обробітку державних земель. Боротьба з цими факторами та встановлення адекватного рівня оподаткування може стати основною як для аграрного виробництва глибшого ступеня переробки, так і для розвитку інших галузей економіки, підвищення доступу до соціальних благ населення країни. А нав'язаний вектор аграрно-сировинного розвитку треба переглянути та доповнити іншими перспективними напрямками, які можуть стати основою сталого розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року. Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк - К.: ННЦ «ІАЕ, 2012

Купалова Г.І.

д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри
екологічного менеджменту та підприємництва,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,

Гончаренко Н.В.

канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Аграрний сектор є одним із провідних серед інших секторів економіки України. Незважаючи на порушення міжнародних логістичних ланцюгів і закриття кордонів, експорт сільськогосподарської продукції у I кварталі 2020 р. зріс на 6 % порівняно з аналогічним періодом минулого року [1]. Перспективним напрямом економічної діяльності фермерських і сільських домогосподарств стає виробництво органічної сільськогосподарської продукції. Збільшення чисельності виробників органічної продукції матиме численні переваги. До економічних здобутків слід віднести зростання самозайнятості сільського населення, зниження трудової міграції, наповнення місцевих бюджетів, нарощення частки продукції з високою доданою вартістю. Екологічний ефект формується за рахунок підвищення рівня природної родючості ґрунтів, покращення якості виробленої сільськогосподарської продукції. За оцінками учених, природне відтворення біорізномаття навколишнього природного середовища досягається якщо в регіоні частка органічних ферм становить 25 % [2]. В умовах реалізації земельної реформи розвиток підприємництва в органічному секторі сприятиме також заохоченню сільського населення до землекористування, а не продажу земельних наділів.

Незважаючи на сприятливі економіко-екологічні перспективи, Україна суттєво відстає від ряду зарубіжних країн, у тому числі і Європейського Союзу, за кількістю підприємств, які сертифікували виробництво на відповідність стандартам органічного виробництва (табл.).

Таким чином, лідерами за кількістю суб'єктів господарювання, які сертифікували виробництво на відповідність міжнародним стандартам у сфері органічного виробництва, є Туреччина – 79563 од., Італія – 69317 і Франція – 41632 підприємств. Для більшості країн характерні високі темпи приросту вказаних підприємств. Так, у 2008 – 2018 рр. кількість виробників органічної продукції щорічно зростала у Болгарії – на 1243 підприємства, або майже у 5 разів, у Туреччині – на 12831 од., або на 83,3%, в Італії – відповідно на 4989 од., або на 11,2%. В Україні у 2018 р. було сертифіковано 501 виробник органічної продукції, що 38 разів менше ніж у Польщі, у 63 рази менше ніж у Німеччині, і майже у 159 разів менше ніж у Туреччині.

Динаміка кількості сертифікованих виробників органічної продукції у країнах світу за 2008-2018 рр., од.

Країна	2008	2010	2012	2014	2016	2018	Середньорічний приріст	
							од.	%
Туреччина	15406	43096	57259	71472	67879	79563	12831	83,3
Італія	44371	41807	43852	48662	64210	69317	4989	11,2
Франція	13298	20604	24425	26466	32264	41632	5667	42,6
Іспанія	21291	27877	30462	30602	36207	39505	3643	17,1
Німеччина	19813	21942	23032	23398	27132	31713	2380	12,0
Австрія	20082	22077	21768	20880	24213	25795	1143	5,7
Польща	14888	20578	25944	24829	22435	19224	867	5,8
Румунія	2775	2986	15315	14159	10083	7908	1027	37,0
Швейцарія	5996	5659	5895	6195	6348	7032	207	3,5
Болгарія	254	717	2754	3893	6964	6471	1243	489,5
Швеція	3686	5208	5599	5406	5741	5801	423	11,5
Португалія	1902	2434	2833	3329	4313	5213	662	34,8
Данія	2753	2677	2651	2565	3306	3637	177	6,4
Великобританія	5383	4949	4281	3526	3402	3544	-368	-6,8
Нідерланди	1473	1554	1658	1457	1557	1696	45	3,0
Україна	118	142	164	182	294	501	77	64,9

Джерело: складено за даними [3].

У результаті дослідження встановлено, що розвитку підприємництва в органічному виробництві перешкоджають:

1. Обмежені площі земельних ресурсів, які придатні для ведення органічного виробництва.

2. Дефіцит початкових інвестицій, насамперед, для забезпечення операційної діяльності у перехідний період.

3. Складність просування і реалізації готової органічної продукції на вітчизняному і міжнародних ринках.

4. Висока вартість сертифікації через відсутність конкуренції та нерозвиненість ринку сертифікації органічного виробництва. Вартість сертифікації в середньому складає 60 тис. грн. За даними Мінекономрозвитку України, у 2020 р. вперше з держбюджету планується виділити кошти на компенсацію вартості сертифікації органічного виробництва — 90% від загального обсягу витрат виробника на сертифікацію (незалежно від органу сертифікації) [4].

5. Відсутність знань, необхідних для організації та ведення органічного виробництва, а також щодо вимог до сертифікації органічної продукції та можливостей її реалізації на ринку.

6. Неефективний контроль за охороною і використанням земельних ресурсів.

Для подолання вказаних вище проблем першочерговим є реалізація таких основних організаційних та нормативно-правових заходів:

- розробка і забезпечення функціонування визначених Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» державних реєстрів – Реєстру операторів, Реєстру органів сертифікації, Реєстру насіння і садивного матеріалу. Це дозволить забезпечити прозорість ринку органічної продукції, захистити добросовісних виробників і споживачів, знизити вартість сертифікації;

- розробка інтерактивної карти сільськогосподарських земель, придатних для ведення органічного землеробства;

- посилення екологічних вимог щодо використання сільськогосподарських земель, придатних для ведення органічного землеробства, шляхом законодавчого затвердження відповідних обтяжень;

- організація маркетингових досліджень і прогнозів щодо розвитку ринків органічної сільськогосподарської продукції в Україні та у світі;

- проведення інформаційної компанії серед фермерів і домогосподарств про можливості і переваги органічного виробництва.

Органічне виробництво є перспективним видом підприємництва в аграрному секторі України. Активізація підприємницької активності у сфері органічного виробництва сприятиме сталому розвитку аграрного сектору, зайнятості сільського населення, орієнтації на виробництво продукції з високою доданою вартістю. Нині Україна суттєво відстає за темпами підприємницької активності виробників органічної продукції від країн Європейського Союзу. Для посилення конкурентних позицій країни на міжнародних ринках органічної продукції, збереження ринкових ніш нагальною потребою є впровадження організаційних та правових заходів, спрямованих на захист виробників органічної продукції, зниження витрат на сертифікацію і посилення відповідальності традиційних аграрних виробників щодо використання земельних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Торгівля продукцією АПК в I кварталі 2020 року зазнала мінімального впливу кризи. Український клуб аграрного бізнесу. URL: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/ukab_u_zmi/torgivlya_produktsieyu_apk_v_i_kvartali_2020_roku_zaznala_minimalnogo_vplivu_krizi.

2. Мармуль Л.О., Новак Н.П. Розвиток органічного виробництва в Україні на засадах кооперації. *Економіка АПК*. 2016. № 9. С.26-32. URL: file:///D:/Users/User/Downloads/E_apk_2016_9_6.pdf.

3. Fibl Statistics. URL: <https://statistics.fibl.org/europe/operator-europe.html>.

4. Держава компенсуватиме вартість сертифікації органічного виробництва // <https://agropolit.com/news/15240-derjava-kompensuvatime-vartist-sertifikatsiyi-organichnogo-virobnitstva>.

ОРГАНІЗАЦІЯ КООПЕРАТИВНИХ ВІДНОСИН У ЗРОШУВАНОМУ ЗЕМЛЕРОБСТВІ

В умовах глобальних змін клімату, який нині уже визнаний природнім ресурсом, швидкими темпами посилюються природні й антропогенні впливи на агроєкосистеми, зростає деградація земель та постійно зменшується кількість доступних водних ресурсів. Що поряд із зростанням викидів парникових газів є основними викликами для стійкості аграрного виробництва, а в кінцевому рахунку, продовольчій безпеці всіх верств населення.

За обмеженості основних ресурсів – земельних, водних та енергетичних, визначальним фактором для вирішення проблеми може стати інтенсифікація сільськогосподарського виробництва. Водночас, збільшення за рахунок цього валових зборів агрокультур можливе, насамперед, за умови забезпечення позитивного водного балансу на територіях сухої та дуже сухої зон України, які за останні десятиріччя зросли до 20 млн га. Близько 80% майбутнього приросту продукції рослинництва, досягнутого за рахунок інтенсифікації виробництва, експерти передбачають отримати за умови нововведень в іригації, зростання ефекту від зрошення рослин та інноваційного розвитку організації поливного землеробства. Як приклад ефективності штучного зволоження, на рисунку представлено порівняльну динаміку фактичного зростання середньої продуктивності зернових культур. При цьому одночасне збільшення як дефіциту, так і попиту на ресурс прісної води створює безпрецедентний тиск на сільське господарство, що зумовлений зростаючою необхідністю вивільняти додаткову частину ресурсу для інших секторів економіки. Проблема поливної води носить, насамперед, локальний характер, а тому й вирішення її лежить у площині розвитку місцевих стратегій управління.

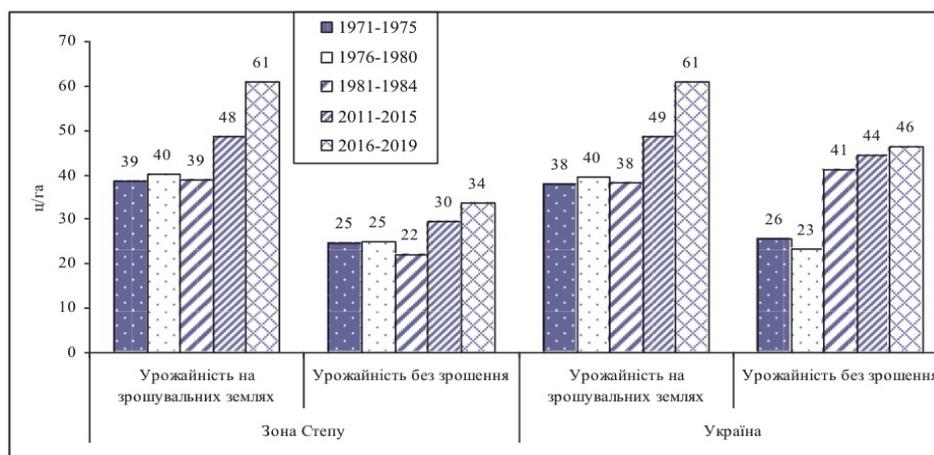

Рис. Динаміка середньої урожайності зернових культур

Результати проведеного дослідження свідчать, що унаслідок інноваційних управлінських удосконалень у світі сформувалося шість найбільш поширених моделей недержавних організацій, які здійснюють управління зрошувальними системами на місцевих рівнях. Це можуть бути: інтегрована асоціація водокористувачів, яка сама надає собі послуги; комунальна служба; місцева іригаційна адміністрація; приватна компанія; іригаційна діляниця; спільна компанія [1]. Вважаємо, що соціально-економічні умови господарювання та психологічна ментальність українських селян схилитимуть до вибору на користь саме кооперативних об'єднань агроводокористувачів. Саме інтегровані асоціації аграрних водокористувачів, які поєднують функції керівництва й управління (як менеджменту), формуються на кооперативних засадах.

Прості форми кооперації праці у зрошуваному землеробстві виникли ще на перших будівництвах іригаційних систем у Стародавньому Єгипті, Азії, Америці, адже спорудження дамб, каналів, терас вимагало надзвичайно великих затрат ручної праці, тому без об'єднання зусиль ці роботи не можливо було б виконати. Таке кооперування удосконалювалося протягом століть і знаходило своє застосування не лише при будівництві зрошувальних систем, а й при їх утриманні та використанні. У процесі експлуатації воно переростало в дещо інші специфічні форми. Так, у ХІХ ст. широко відомі факти ефективного функціонування водних товариств як об'єднань власників земель, що знаходилися в районі зрошення. Товариства були необхідні, щоб спільними зусиллями облаштувати й підтримувати в належному стані гідроспоруди з метою використання корисних властивостей води, або попередити шкідливі та руйнівні її дії. Станом на кінець 1925 року в СРСР налічувалося 3852 меліоративних товариства, які об'єднували 273,6 тис. селянських господарств, що становило 42,5% всіх «підсобно-виробничих» сільськогосподарських кооперативів [2].

Успішна діяльність новостворених асоціацій залежатиме від запровадження та дотримання низки законодавчих і нормативних інституцій. Вони, насамперед, передбачатимуть визначення центральних органів виконавчої влади, які будуть формувати та реалізовувати політику в галузі зрошуваного землеробства, створення на кооперативних засадах об'єднань водокористувачів, встановлення для них податкових пільг, закріплення права на воду та відповідальності за відсутність або неналежне ведення Книги історії полів. Щодо іригаційного законодавства пропонуємо доповнити Закон України «Про меліорацію земель» розділом «Управління меліорацією земель», в якому поряд з іншим передбачити можливість створення на кооперативних засадах об'єднань (асоціацій) водокористувачів, які згуртують землевласників і орендарів зрошуваних ділянок з метою ефективного використання поливних угідь, насамперед, за рахунок можливості добровільної консолідації штучно зволожуваних земельних паїв у цілісні технологічні масиви. Передбачити можливість капіталізації земельно-водного активу з метою випуску цінних паперів. Визначити у цих процесах роль місцевих громад. Врегулювати питання стосовно передачі (у т. ч. і у власність) на локальному рівні

новоствореним асоціаціям водокористувачів іригаційної інженерної інфраструктури та вимог і умов контрактного їх обслуговування структурними підрозділами Державного агентства водних ресурсів.

Слід зазначити, що новостворювані асоціації водокористувачів, завдяки проміжній їх позиції між місцевими органами влади та окремими кінцевими водокористувачами (присвоювачами ресурсу), можуть функціонувати і на умовах державно-приватного партнерства, відновлюючи й модернізуючи інфраструктуру розподільних і польових мереж та/або здійснюючи утримання їх з поступовою приватизацією працюючих локальних систем зрошення. Такий підхід підтверджує постулат неінституціональної теорії стосовно того, що повсякденні споживачі ресурсу є саме тими, хто краще ним управляє [3,4]. При цьому державний сектор і агротоваровиробники, як водокористувачі, заохочують приватних партнерів інвестувати в системи зрошення не лише свої кошти, а й інтелектуальну власність та досвід, дбаючи кожний про власні інтереси.

Позитивними результатами інноваційних покращень управління низовими ланками зрошувальних систем мають бути: зниження державних витрат на їх утримання й експлуатацію; підвищення продуктивності та рентабельності поливного землеробства; збільшення фінансових надходжень за надані водогосподарські послуги; удосконалення звітності та контролю, прозорості тарифної політики; створення кооперативних підприємств товаровиробників у сфері агробізнесу, маркетингу та ін. Крім того, досягаються дві основоположні цілі першого порядку – початок економічно виваженої реабілітації спрацьованої іригаційної інфраструктури та консолідація невеликих (12–13 га) поливних ділянок (паїв), кількість яких після реформування склала понад 190 тис., у великі технологічні масиви зрошення, одночасно розширюючи землеволодіння (землекористування) конкретного аграрного новоутворення, уміло поєднуючи інтереси суспільства й окремої особи, як це демонструє краща світова практика земельних відносин [5].

Список використаних джерел

1. Гарсез-Рестрепо К. Передача управления ирригационными системами. Мировой опыт./ К. Гарсез-Рестрепо, Д. Вермилион, Д. Муньон.// - Продовольственная и сельскохозяйственная организация объединенных наций.- Рим, 2007. – 65с.
2. Жамин В.А.(ред.) Истоки: Вопросы истории народного хозяйства и экономической мысли/вып.2 - М.:Экономика. – 335с.,1990.
3. Остром, Еліно́р. Керування спільним. Еволюція інституцій колективної дії Еліно́р Остром ; пер. з англ. Т. Монтян. - К. : Наш час, 2012. – 398 с.
4. Норт Д. Институти, інституціональні зміни і функціонування економіки /Дуглас Норт /пер. з англ. А. Н.Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б. З. Мільнера. - М. : Фонд економічної книги "Начала", 1997. – 180 с.
5. Нечипоренко О. М. Трансформації системи управління у зрошуваному землеробстві : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2018. – 392 с.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: СТАН ТА НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

На сьогодні сільське господарство в національній економіці знаходиться на провідних позиціях за ознаками виробництва, зайнятості, прибутковості та експорту. Питома вага галузі у ВВП країни становить понад 10,0%, частка валової доданої вартості сільського господарства в економіці країни – 12,0%. У галузі задіяно майже 18% усього зайнятого населення. Питома вага сільського господарства в загальній структурі експорту товарів з України в 2018 р. досягла 23,4% проти 9,2% в 2010 р., а з урахуванням продуктів харчування – майже 40% [1]. Тобто поступово за останні роки сільське господарство не лише спромоглося досить повно насичувати внутрішній ринок та гарантувати високий рівень продовольчої безпеки, а й перетворилося на провідного генератора експортних товарних потоків.

Підприємств в Україні, що здійснюють сільськогосподарську діяльність, в 2018 р. налічувалося 49208 (для порівняння у 2012 р. – 49415, у 2013 р. – 49046), з яких 33164 – фермерських. Таких, що мали у своєму розпорядженні сільськогосподарські угіддя, нараховувалося 40333 з сумарною площею 20,0 млн га, в тому числі 30441 фермерських господарств, які обробляли 4,7 млн га сільськогосподарських угідь. Багато підприємств галузі на сьогодні вже є достатньо конкурентоспроможними суб'єктами внутрішнього і зовнішнього ринків. Проте, враховуючи внутрішні соціально-економічні проблеми, коливання кон'юнктури світового ринку, їх позиції не стабільні і потребують постійної уваги і зусиль по утриманню.

У табл. 1 наведено дані за основними показниками діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств, які характеризують зміни в їх конкурентоспроможності. Як видно з табличних даних обсяги виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції стабільно зростали, проте темпи цього зростання в останні роки уповільнилися – після досягнення у 2015 р. свого максимуму у 145,2% та 169,0% відповідно, надалі спостерігається зниження темпів їх зростання до 117,5% (виробництво) і 115,6% (реалізація) у 2018 р. (табл. 1). Паралельно цим процесам відбувалося нарощування обсягів витрат, причому темпами значно вищими, ніж зростання обсягів виробництва й реалізації сільськогосподарської продукції. Так, витрати сільськогосподарських підприємств у 2018 р. зросли на 123,8% в порівнянні з попереднім роком. Це спричинило зниження отриманого чистого прибутку та показників рентабельності. В порівнянні до найбільш успішного за аналізований період часу 2015 р., у 2018 р. чистий прибуток сільськогосподарських підприємств

знизився майже на 35%, рентабельність діяльності на 16,9 в. п., рентабельність активів на 12,4 в. п., рентабельність власного капіталу – на 33,3 в. п. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка окремих показників діяльності сільськогосподарських підприємств України

Роки	Загальний обсяг виробництва, млн грн	Обсяги реалізації с.-г. продукції, млн. грн	Чистий прибуток, млн грн	Рентабельність діяльності, %	Рентабельність активів (ROA), %	Рентабельність власного капіталу (ROE), %	Індекс сукупної продуктивності факторів виробництва (TFP)
2013	196385,2	166277,9	26787	11,7	5,1	9,9	1,216
2014	286905,6	220163,3	14984	9,3	6	13,2	1,479
2015	416620,0	372033,4	21413,4	30,4	19,5	47,8	1,515
2016	474884,1	414799,9	101912,2	25,6	8,1	28	1,454
2017	524120,7	467636,1	89816,3	16,5	10,1	21	1,348
2018	616094,1	540509,3	68276,8	13,5	7,1	14,5	1,279

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [2].

Ще одним важливим чинником, що характеризує конкурентоспроможність, є продуктивність, яка крім того слугує запорукою стабільного розвитку сільськогосподарського виробництва. Проте характерною ознакою сучасного стану сільськогосподарських підприємств України виступають, на жаль, низькі рівні продуктивності. У дослідженні ми оцінювали продуктивність як співвідношення загального обсягу виробництва та загального обсягу витрат (робочої сили, капіталу тощо), що використовуються у виробничому процесі. Йдеться про продуктивність факторів виробництва сільського господарства – показник, що засвідчує здатність сільськогосподарських підприємств виробляти більше видів продукції з меншою кількістю ресурсів. У проведеному дослідженні показник сукупної продуктивності факторів виробництва (TFP) сільськогосподарських підприємств України порівнювався з аналогічним показником, розрахованим по сільськогосподарських підприємствах Білорусі за період з 2013-го по 2018 р. [3; 4] У сільському господарстві Білорусі цей показник на 11–56% перевищує значення такого у вітчизняному. Тобто білоруські сільгоспвиробники фактори виробництва використовують значно ефективніше. Крім того, в Україні значення згаданого показника починає погіршуватися з 2015 р., що вказує на зниження ефективності використання ресурсів, зокрема темпи зростання витрат перевищують темпи зростання обсягів виробництва, тобто на кожен додатково вироблену одиницю продукції припадає все більший обсяг понесених витрат. Це підтверджується і зниженням показників рентабельності. За умови збереження тенденції, що склалася, у найближчій перспективі можна очікувати значного погіршення результатів діяльності підприємств галузі та зниження їх конкурентоспроможності.

Міжнародна конкурентоспроможність вітчизняних сільськогосподарських підприємств в дослідженні була оцінена шляхом визначення індексів торгівлі та ринкової частки на світовому ринку (рис. 1).

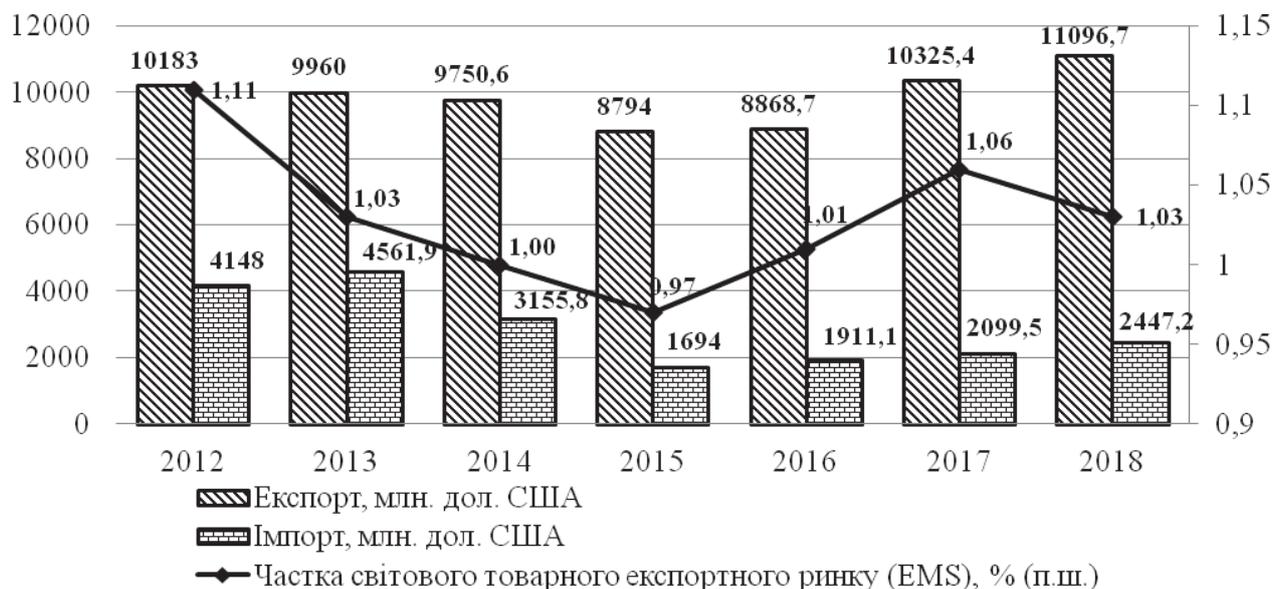

Рис. 1. Участь сільськогосподарських підприємств України у зовнішньоекономічній діяльності, 2012-2018 рр.

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [1] та Світової Організації Торгівлі [5].

Незважаючи на стабільне з 2015 р. зростання обсягів експорту, частка світового ринку, яка припадає на українську сільськогосподарську продукцію, є незначною – лише 1,03%, крім того у 2018 р. відбулося її зниження на 0,03 в. п. (рис. 1), що свідчить про зниження конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках. Світові ринки продовольства та сільськогосподарської продукції досить мінливі, а конкуренція на них жорстка. Тому важливим є збереження набутих Україною позицій на світових ринках сільськогосподарської продукції та посилення їх у перспективі.

Також з 2015 р. прослідковується динаміка до стійкого нарощування обсягів імпорту сільськогосподарської продукції в Україну. Темпи зростання якого в 2016 р. навіть перевищували темпи зростання експорту, що свідчить про втрату українськими сільгоспвиробниками своїх конкурентних позицій також і на внутрішньому ринку.

Для того щоб українські товаровиробники могли перемагати у жорсткій конкурентній боротьбі та покращувати свої конкурентні позиції необхідно запроваджувати комплекс заходів щодо стимулювання підприємницької ініціативи на мікроекономічному рівні, всіляко заохочувати поширення процесів інтеграції та кооперації товаровиробників у процесах первинної обробки, заготівлі та реалізації виробленої продукції; підвищувати ефективність зовнішньоекономічної діяльності шляхом: пропагування продуктів українського виробництва на світових ринках, диверсифікації експорту, захисту інтересів вітчизняних товаровиробників при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності та застосуванні міжнародних

антидемпінгових процедур, укладанні міжнародних угод, узгодженні умов і правил поставок, стандартів якості, активного дипломатичного лобювання інтересів українських товаровиробників у глобальних і локальних торговельних союзах, поліпшення довіри іноземних інвесторів до українського бізнесу і влади тощо.

Список використаних джерел

1. Сільське господарство України в 2018 році : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 235 с.
2. Діяльність суб'єктів господарювання за 2018 рік : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 163 с.
3. Сельское хозяйство Республики Беларусь : статистический сборник. Минск : Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2018. 235 с.
4. Финансы Республики Беларусь : статистический сборник. Минск : Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2018. 257 с.
5. Statistics on merchandise trade. World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm

УДК 339.13:633.1

Гуцул Т. А.

канд. екон. наук, доцент,

Рудько С. О.

студент,

Національний університет біоресурсів і
природокористування України

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ

Найважливішою складовою агропромислового комплексу є зернова галузь, що визначає основу економічної безпеки країни. Зернове виробництво займає провідне місце в структурі аграрного сектору економіки України. Від рівня ефективності його розвитку залежить добробут населення, гарантування національної продовольчої безпеки, експортні можливості країни. Також Україна є одним з найбільших експортерів зерна в Європі. Для утримання позицій на міжнародній арені з продажу зерна, вітчизняним товаровиробникам необхідно постійно вкладати кошти у підвищення ефективності галузі, запроваджувати інноваційні технології з виробництва конкурентоспроможної продукції [1].

Серед найважливіших зернових культур є пшениця, яка по посівних площах посідає в Україні перше місце і є основною продовольчою культурою. Це пов'язано з тим, що вона використовується для виробництва хлібу та хлібобулочних виробів. Цінність пшеничного хліба визначається сприятливим хімічним складом зерна. Серед зернових культур пшеничне зерно багате на білки. Вміст їх в зерні м'якої пшениці в залежності від сорту і умов вирощування становить в середньому 13-15%. У зерні пшениці міститься

велика кількість вуглеводів, в тому числі до 70% крохмалю, вітаміни В1, В2 РР, Е. Озима пшениця, яку вирощують за сучасною інтенсивною технологією, є добрим попередником для інших культур сівозміни, тому грає важливу агротехнічну роль [2].

Збільшення обсягів виробництва зерна та підвищення економічної ефективності зернового господарства є необхідною умовою забезпечення населення продуктами харчування, а також підвищення ефективності виробництва інших видів продукції сільського господарства і зміцнення фінансового стану підприємств. Тенденція нарощування валових зборів зерна ґрунтується на принципі інтенсифікації виробництва. Технології високих врожаїв у світі передбачають обов'язкове внесення добрив та активний захист посівів.

Істотний вплив на підвищення врожайності зернових культур має впровадження у виробництво, з урахуванням ґрунтово - кліматичних умов, високоінтенсивних сортів озимої пшениці та гібридів кукурудзи вітчизняної селекції. Широка сортозміна у виробництві зерна пшениці була започаткована створенням нових сортів миронівської селекції, серед яких вагому роль зіграв сорт Миронівська 808, сучасні сорти – "Крижинка", "Вікторія", "Селянка" та інші.

Одним з істотних недоліків формування структури посівних площ і валових зборів зернових є слабе розмежування виробництва зерна на продовольчі і фуражні потреби та насіння. У посівах зернових обов'язково повинні бути високобілкові та високоенергетичні зернові культури для кормових цілей.

Складна фінансова ситуація в більшості господарств, порівняно низькі реалізаційні ціни на зерно та здорожчання матеріальних ресурсів, незадовільне вирішення питань кредитування не дозволяють повсюдно забезпечити прогресивну технологію вирощування зернових культур на основі використання інновацій. Це призводить до значного коливання пропозиції на ринку зерна, ніж внутрішнього попиту. Внутрішній попит є величиною більш стабільною, ніж загальна пропозиція чи загальний попит, він відображає ємність внутрішнього ринку. Починаючи з 1991 р., спостерігається тенденція до зниження внутрішнього попиту в основному через скорочення витрат зерна на корм.

За прогнозами USDA, світ чекає великий урожай пшениці у 2019/2020 МР – 765,529 млн тонн. Європейська пшениця стає конкурентоспроможною на ринку. Причиною стало зниження курсу євро відносно долара. Цей фактор та достатньо високий врожай пшениці в ЄС та Росії – дає можливість конкурувати з Україною на ключових ринках (Єгипет, Алжир, Туніс, Індонезія). Ціну на світовому ринку диктує імпортер. Зміцнення курсу гривні опускає закупівельні ціни на пшеницю в Україні. Як наслідок, це сповільнює експортний продаж пшениці.

Експорт з України зернових, зернобобових та борошна з початку 2019/20 МР станом на 14 лютого 2020 року склав 38,2 млн тонн, що на 7,8 млн тонн більше, ніж за аналогічний період минулого сезону. Зокрема, на зовнішні ринки поставлено 16,2 млн тонн пшениці, 3,97 млн тонн ячменю, 5 тис. тонн жита і 17,6 млн тонн кукурудзи. Крім того, поставки українського борошна склали 240,4 тис. тонн, що на 82,3 тис. тонн більше, ніж за відповідний період минулого МР. Прогноз світового імпорту пшениці підвищили на 1,9 млн тонн

завдяки збільшенню імпорту Китаєм та країнами південно-східної Азії. Для України та Росії баланси по пшениці в порівнянні з січневими оцінками не змінилися. Оцінку світового виробництва кукурудзи підвищили на 0,75 млн. тонн - до 1,112 млрд. тонн, завдяки збільшенню врожаю у Південній Африці на 0,5 млн. тонн та Україні на 0,3 млн. тонн. Для України американські аналітики також збільшили прогноз експорту на 0,5 млн тонн до 31 млн. тонн завдяки активній торгівлі на початку сезону. Що стосується зернових ринків, то на них продовжили тиснути епідемія коронавірусу і помірний попит покупців на тлі очікування нового врожаю з південної півкулі [3].

Станом на 26 березня 2020 року за даними Державної фіскальної служби з України було експортовано пшениці, суміші пшениці та жита з борошном у перерахунку на зерно майже 18 млн тон, з них продовольчої пшениці (з борошном у перерахунку на зерно) 11,1 млн тон. Річна потреба внутрішнього ринку у продовольчій пшениці в Україні становить 4,8 млн тон [4].

Використання зерна на продовольчі цілі має тенденцію до зменшення, що пояснюється скороченням чисельності населення. Безумовно, найбільшу питому вагу у фонді споживання займає пшениця. Реалізація зернової продукції за маркетинговими каналами показує, що переважна більшість зерна (понад 80%) реалізується товаровиробниками комерційним та іншим структурам неринкового типу. Зернотрейдери скуповують до 70% реалізованої виробниками пшениці. Отже, за рахунок високої рентабельності та продовольчої цінності вирощування озимої пшениці, її вирощування є високоефективним та перспективним як в сільськогосподарській, так і в економічній сфері України.

Україна залишається стабільним та надійним партнером постачання зерна на зовнішні ринки. Традиційно у нашій країні продовольчої пшениці виробляється більше, ніж споживається, тому ми можемо гарантувати як внутрішню продовольчу безпеку, так і забезпечувати продовольством увесь світ. Водночас з огляду на швидкий розвиток подій, потрібно ретельно моніторити темпи експорту пшениці і у разі суттєвого перевищення вчасно вживати необхідних заходів для забезпечення національної продовольчої безпеки.

Список використаних джерел

1. Кафлевська С. Г. Стан та проблеми розвитку ринку зерна в Україні / С. Г. Кафлевська, Н. О. Козяр. // Ефективна економіка. – 2013. – №4. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1928>

2. Рослинництво [Текст] : підручник для студ. вищ. навч. закл. : присвяч. 140-річчю Херсонського держ. аграрного ун-ту / В.В. Базалій, О.І. Зінченко, Ю.О. Лавриненко та ін. — Херсон : Грінь Д. С., 2015. - 518 с. Режим доступу: <https://textbook.com.ua/agropromislovist/1473434676>

3. Ринок зерна та продуктів переробки [Електронний ресурс] // ПроАгро Груп. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.proagro.com.ua/periodical/grain/20688.html>.

4. Мінекономіки та учасники зернового ринку узгодили граничний обсяг пшениці для експорту [Електронний ресурс] // Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Офіційний веб-сайт. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=dec6c674-ff93-44b5-bf03-3e7009eb6e65&title=MinekonomikiTaUchasnikiZernovogoRinkuUzgodiliGranichniObsiagPshenitsiDliaEksportu>.

УДК: 631.115.016

Любар Р.П.

канд. екон. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ТА НАПРЯМИ ЇХ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Агропромисловий комплекс України на сучасному етапі економічного розвитку є важливою складовою національної економіки, має значний потенціал з виробництва сільськогосподарської продукції її зберігання та переробки. Він забезпечує близько 14% загального обсягу ВВП. Експорт продукції аграрного сектору в 2019 році склав більше 13 млрд дол., що складає майже 45% від загального експорту України. В агропромисловому секторі України зайнято більше 3 млн осіб. Однією з головних ланок АПК є сільське господарство [1].

Світовий та вітчизняний досвід розвитку економіки свідчить, що фермерство є одним з ключових елементів забезпечення продовольчої та економічної безпеки держави, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на внутрішньому та зовнішньому аграрному ринках.

Дослідження динаміки розвитку фермерських господарств свідчить, що за останні 10 років їх кількість зросла на 4576 од. і станом на 1 березня 2020 року їх кількість склала 46143 од. Разом із збільшенням кількості фермерів, зростає і площа сільськогосподарських угідь у їх користуванні. Так, за аналізований період площа сільськогосподарських угідь зросла на 433 тис. га і склала 4724 тис. га [1]. В результаті середній розмір 1 фермерського господарства склав 102 га. Також, слід відмітити, що з 2010 року спостерігається тенденція до зменшення цього показника. Дослідженнями встановлено, що 6%, або 2723 фермерські господарства не мають сільськогосподарських угідь. Такі господарства займаються наданням послуг з проведення сільськогосподарських робіт, збором, переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції, надання інших послуг.

Фермерські господарства займають найбільшу питому вагу в кількісному складі сільськогосподарських товаровиробників держави, але відсоток сільськогосподарської продукції яку вони виробили є менш істотним. Так, займаючи 23,5% площ угідь сільськогосподарських товаровиробників, питома вага виробництва продукції фермерськими господарствами у загальному обсязі склала близько 10%. Питома вага виробництва продукції тваринництва в загальному обсязі у 2019 році складала – 2,2%, відповідно рослинництва – 12% [1].

До основних проблем які стоять на заваді інтенсивного розвитку фермерських господарств можна віднести низьке технічне забезпечення та відсутність достатньої кількості обігових коштів. В наслідок цього запровадження інноваційних технологій ведення сільського господарства відбувається повільними темпами. Крім того, в умовах нестійкого природного середовища, фермерські господарства не здійснюють страхування свого виробництва, що значно підвищує ризиковість та знижує їх конкурентоспроможність серед інших товаровиробників..

Не менш важливою проблемою ефективного функціонування фермерських господарств є сучасна система ресурсного забезпечення та збуту продукції, яка в основному орієнтована на великі обсяги. Малі фермерські господарства не мають змоги долучитися до неї, і лише останнім часом почався розвиток цього процесу шляхом створення обслуговуючої кооперації фермерів.

Незважаючи на нижчу економічну ефективність функціонування в порівнянні з іншими суб'єктами господарювання, фермерські господарства є важливим елементом економіки України та основою для сталого розвитку сільських громад та територій. Вони створюють додаткові робочі місця, сприяють самозайнятості населення, переорієнтовуються на виробництво трудомістких, так званих «нішевих» видів продукції, органічного землеробства. Оскільки їх виробнича діяльність відбувається на сільських територіях, вони сприяють ефективному розвитку соціальної інфраструктури, збільшують надходження до місцевих бюджетів.

Виходячи з проведених досліджень, можна стверджувати, що фермерські господарства мають важливе значення для національної економіки та виконують ряд важливих функцій:

- вклад у виробництво валової продукції сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки країни;
- створення додаткових робочих місць та підвищення зайнятості сільського населення;
- організація виробництва «нішевих» видів продукції, особливо галузях, які вимагають значної кількості ручної праці та невеликих обсягів продукції (ягідництво, бджільництво);
- збереження традицій та культури через відтворення сільських територій.

Подальший ефективний розвиток фермерських господарств відбуватиметься за такими напрямками:

- створення добровільних об'єднань фермерських господарств у сфері постачання ресурсів та збуту продукції;
- формування власних ринків збуту;

- подальше поглиблення спеціалізації з виробництва трудомістких видів та екологічно чистої продукції.

-

Список використаних джерел

1. Сільське господарство України 2018: Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2019. – 362 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb

УДК 339.13:633.88(477+100)

Мірзосва Т. В.

канд. екон. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

На протязі останніх десятиліть лікарські рослини та продукти їх переробки, зокрема, ліки й косметичні засоби, що виготовленні на основі рослинної сировини, різноманітні збори лікарських рослин, які використовуються замість чаїв, користуються все більшим попитом у споживачів різних країн. Значною мірою розвитку ринку лікарських рослин у світі сприяє нині модний тренд здорового харчування, що пропагандує відхід від усього синтетичного й ненатурального. За інформацією Національної академії аграрних наук України, впродовж останнього десятиліття в світі на 80% збільшено виробництво ефірних олій, на 40% – медичних препаратів, отриманих на основі лікарської сировини, і на 20% – харчових продуктів спеціального призначення [4].

У нашій державі виробництво лікарських рослин в останні роки зростає, в першу чергу, у відповідь на зростання попиту зі сторони закордонних споживачів. Зважаючи на наявний попит, популярним є й збирання дикорослих лікарських рослин в Україні – ця справа в сезон приносить суттєвий дохід сільським жителям у регіонах, де є проблеми з працевлаштуванням. Зокрема, ціни на деякі лікарські рослини доходять до 1000 грн за 1 кг у сушеному вигляді. У той же час вітчизняний ринок лікарських рослин є ще не достатньо сформованим, законодавчо не врегульованим і мало дослідженим. Відтак, актуалізується питання формування стратегії розвитку лікарського рослинництва в умовах вітчизняного сьогодення [3].

Культивування й заготівля лікарських рослин в усьому світі вважається одним із швидких і надійних способів отримати прибуток. Наприклад, такі рослини як м'ята, кропива, меліса, материнка, бузина, календула, шавлія, липа, лаванда та багато інших, широко використовуються у виробництві фармацевтичних препаратів, косметичних і парфумерних засобів, харчовій

промисловості, спа-індустрії. Частково їх потреби перетинаються: наприклад, м'яту чи липу використовують усі відразу, а ось корінь айру – тільки фармацевти. Іншими напрямками використання лікарських рослин є галузь бджільництва, так як значна частина лікарських культур є гарними медоносами, та декоративне садівництво. Однією з тенденцій сучасного ринку лікарських рослин є те, що все більшої популярності набувають готові продукти на основі лікарської сировини – аромасвічки, цілющі чаї та різноманітні детокс-програми для прихильників здорового способу життя в різних країнах світу.

Значне зростання попиту на лікарські рослини в останні роки відмічається в країнах Європи. Проте європейські виробники не можуть задовольнити цей попит. Однією з причин цього є те, що вирощування лікарських рослин у європейських країнах є дуже витратним через високу вартість робочої сили. Це автоматично відкриває перспективи для цього трудомісткого виробництва в країнах із дешевою робочою силою. Зокрема, до тенденцій світового ринку лікарських рослин в останні роки відноситься збільшення інтересу до України з боку Польщі, Болгарії, Албанії та Сербії. Це країни, що раніше самостійно вирощували й збирали лікарські рослини, а впродовж останніх років вони шукають сировину в нашій державі. У зв'язку з цим, характерною рисою лікарського рослинництва власне в Україні є його експортна спрямованість. За кордоном ціна на лікарські рослини значно вища, ніж в Україні, тому вітчизняні підприємці значну частину лікарських рослин експортують.

Відтак, ринок лікарських рослин у нашій державі, хоча й повільно, проте розвивається – поступово збільшується кількість фермерів, які займаються культивуванням лікарських рослин і все більше посередників здійснює заготівлю лікарської рослинної сировини, збором якої займається населення. Сприятливі природно-кліматичні умови та родючі ґрунти дають змогу вітчизняним фермерам вирощувати лікарські рослини зі значним вмістом діючих речовин, що значною мірою підвищує конкурентоспроможність вітчизняних лікарських рослин на зарубіжних ринках. У той же час урожайність лікарських рослин в Україні дещо нижча за середню в Європі через відсутність в українських виробників спеціалізованої техніки для вирощування й збирання та якісного насінневого матеріалу. Експерти зазначають, що для початку бізнесу з виробництва лікарських рослин в Україні станом на 2018 – 2019 рр. потрібно було 80-100 тис дол. Залежно від асортименту культур, техніки й технологій, які будуть використовуватися, період окупності вкладень може коливатися від 3 до 5 років [5].

Досліджуючи ринок лікарських рослин, варто акцентувати увагу на тому, що він влаштований принципово інакше, ніж ринок продуктивних сільськогосподарських культур. По-перше, ринок лікарських рослин переважно хаотичний. Реалії свідчать, що існує лише обмежена кількість культур із стабільним попитом і більш-менш стійкими цінами – наприклад, це валеріана, м'ята, айр, липа, глід, собача кропива, ромашка, календула, лаванда та деякі інші. Експерти зазначають, що за всіма іншими культурам ціни й попит коливаються дуже сильно. Одного року може бути дуже високою потреба,

наприклад, в чебрецеві (в зв'язку з модою на чай з чебрецем), а наступного року попит може впасти в рази [2].

Також розвиток ринку лікарських рослин в Україні та світі значною мірою обумовлюється погодними умовами. Тому цей ринок вважається ще й одним із найбільш нестабільних. Та чи інша культура може масово вимерзнути, загинути від посухи чи дощів і це відразу зумовить дефіцит на ринку. Це дає велику перевагу невеликим фермерським господарствам, які спроможні в короткі строки здійснювати поставки певних видів рослин.

Хоча в цій сфері є й певні обмеження для вітчизняних виробників – норми якості, прийняті в Європейському Союзі та світі. Характерною тенденцією ринку лікарських рослин в умовах сьогодення є те, що вимоги до стандартів якості на цю продукцію суттєво змінюються. Нині ринок надзвичайно вимогливий до якості лікарської рослинної сировини, тому той, хто береться за культивування лікарських культур, має бути обізнаним щодо критеріїв якості того чи іншого виду рослин. В усьому світі при закупівлі рослинної сировини зважають на вміст структурних складових лікарських рослин і якщо він не відповідає чинним вимогам стандартизації, то реалізація такої сировини буде проблематичною [1].

У той же час у українських виробників поки що переважно відсутні певні документи, такі як сертифікати HACCP, USDA NOP, EU Organic Standard та інші. Їх відсутність та не завжди належна якість лікарської рослинної сировини впливає на ціну експорту. Наприклад, якщо Україна продає лікарську рослинну сировину за кордон в середньому по \$2,8 за кг, то сусідні Болгарія й Польща продають по \$3,5 та більше ніж \$4 за кг відповідно [5].

Виявлені тенденції розвитку ринку лікарських рослин є свідченням його економічного потенціалу та вартими уваги при формуванні стратегії розвитку лікарського рослинництва в Україні.

Список використаних джерел

1. Для півдня України перспективним є вирощування лікарських та ефіроолійних культур. URL: <http://agro-yug.com.ua/archives/7645> (дата звернення 10.03.2020)
2. Заробити на траві. Чому м'яту вирощувати вигідніше, ніж пшеницю. URL: <https://www.ulf.com.ua/ua/press-centre/press-about-us/ukraine-agricultural/04031903/> (дата звернення 11.03.2020)
3. Мірзоева Т.В. Тенденції кон'юнктури ринку лікарських рослин в Україні та світі. Збірник наукових праць НУК. 2019. №4. С. 32-37. URL: <http://znp.nuos.mk.ua/archives/2019/4/7.pdf> (дата звернення 21.03.2020)
4. Світлик Я. Як підлікувати лісову галузь: ідея, що може «вистрілити». URL: <http://chas-z.com.ua/news/19875> (дата звернення 22.03.2020)
5. Трави на експорт: як заробити на лікарських рослинах. URL: <https://www.aval.ua/biznesu/blog/travi-na-eksport-yak-zarobiti-na-likarskih-roslinah-120> (дата звернення 22.03.2020)

АДАПТАЦІЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕОБХІДНОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА

Формування парку сільськогосподарської техніки в аграрному секторі економіки безпосередньо залежить від економічної ситуації, що складається на ринку, яка характеризується рівнем попиту і пропозиції, ринковою активністю як виробників сільськогосподарської техніки, дилерів, так і сільськогосподарських виробників. Забезпечення аграрного сектора економіки сучасною технікою є одним з ключових факторів розвитку, як сільського господарства, так і сільськогосподарського машинобудування.

Вирішення питань оснащення аграрного виробництва сільськогосподарською технікою і підвищення ефективності її використання мають особливе значення. З огляду на актуальність питання управління ринком сільськогосподарської техніки поставлені на державному рівні.

Організаційно-економічний механізм технічної модернізації сільського господарства включає:

- оцінку забезпеченості та відтворення технічних ресурсів, виявлення основних тенденцій розвитку ринку сільськогосподарської техніки (основними показниками оцінки є вікова структура парку техніки, показники оновлення та вибуття сільськогосподарської техніки);

- заходи держави щодо стимулювання модернізації технічної бази (розробка заходів, що відповідають вимогам СОТ, сприяють економічному розвитку виробництва);

- заходи спрямовані на формування прогресивної технічної бази для сільськогосподарських виробників.

Здійснення механізму модернізації технічної бази проводиться на таких рівнях: державному – урядом країни, регіональному – керівництвом областей, районів і сільськогосподарських підприємств.

Для забезпечення вискоефективного використання техніки в господарствах слід:

- обґрунтувати раціональну виробничу спеціалізацію господарств і їх розміри, що в комплексі забезпечить скорочення числа різних видів техніки, потреби в ній, а наслідком стане підвищення інтенсивності використання;

- освоїти випуск для фермерських господарств спеціальних машин і обладнання більш високого технічного рівня;

- забезпечити господарства досконалими й доступними засобами діагностики;

- розробити та організувати систему підготовки та перепідготовки працівників господарств для підвищення їх кваліфікації.

В сучасних умовах, на тлі розвитку експортного потенціалу вітчизняного сільського господарства і підвищення конкурентоспроможності шляхом зниження витрат особливо актуальною стає тема технічної та технологічної модернізації АПК.

На рівні сільськогосподарського підприємства технічна модернізація виступає як елемент активної стратегії адаптації до мінливих умов конкуренції на ринку сільськогосподарської продукції та техніки. В таблиці 1 запропоновані основні шляхи адаптації організацій.

Як бачимо, технічна модернізація є визначальною ланкою активної стратегії адаптації організацій до нових умов господарювання.

Таблиця 1

Напрями адаптації сільськогосподарських товаровиробників в умовах необхідності технічної модернізації

АДАПТАЦІЯ	
Активний напрям адаптації	Пасивний напрям адаптації
<ul style="list-style-type: none"> • пошук нових ринкових ніш збуту продукції, витрати на маркетингові дослідження 	<ul style="list-style-type: none"> • скорочення частки витрат шляхом скорочення обсягів виробництва
<ul style="list-style-type: none"> • оновлення асортименту продукції 	<ul style="list-style-type: none"> • зниження технологічного рівня виробництва
<ul style="list-style-type: none"> • технічне переоснащення та технічна модернізація виробництва в галузі 	<ul style="list-style-type: none"> • скорочення зайнятості та заробітної плати
<ul style="list-style-type: none"> • зниження первинних витрат (споживання енергії, води тощо) шляхом вдосконалення технології 	<ul style="list-style-type: none"> • використання державних субсидій і дотацій
<ul style="list-style-type: none"> • зміни завантаженості тягових машин (оптимізація використання енергетичних ресурсів за рахунок збільшення ширини захвату, багато змінність у виробництві тощо) 	<ul style="list-style-type: none"> • збільшення кредиторської заборгованості
<ul style="list-style-type: none"> • обмеження всіх неплатежів 	
<ul style="list-style-type: none"> • реорганізація шляхом пошуку нових організаційних структур, організаційна реструктуризація 	
<ul style="list-style-type: none"> • кооперація, інтеграція, поділ, спеціалізація 	
<ul style="list-style-type: none"> • ліквідація та реформування неприбуткових виробництв 	
<ul style="list-style-type: none"> • створення прибуткових виробництв 	

Джерело: сформовано автором на основі опрацювання наукових джерел [1, 2, 3].

Таким чином, метою організаційно-економічного механізму модернізації сільськогосподарського виробництва в цілому, та рослинництва зокрема, є прискорений розвиток вітчизняного агрокомплексу для забезпечення населення країни конкурентним на світових ринках продовольством власного виробництва.

Слід зазначити, що реалізація організаційно-економічного механізму технічної модернізації сільського господарства повинна базуватися на об'єктивній оцінці технічної оснащеності, формування адекватних механізмів фінансування, з урахуванням кон'юнктури ринку техніки, технологій.

Сьогоднішній стан машино технологічного парку сільського господарства є головним стримувальним фактором технологічної модернізації.

Вітчизняні великі (об'єм земельного банку понад 10000 га) сільськогосподарські підприємства та об'єднання в змозі купувати більш потужну, продуктивну і надійну іноземну техніку та впроваджувати у виробництво найновіші високопродуктивні технології.

Підприємства, що мають в користуванні від 1000 га також можуть забезпечити впровадження порівняно прогресивних технологій.

В найгіршому стані знаходяться середні та малі фермерські господарства а також приватні виробники аграрної продукції. Вони використовують застарілу техніку і технології радянських часів.

У 2019 році з'явився досить серйозний фактор дестабілізації аграрного виробництва для всіх товаровиробників – земельне питання. Тому невизначеність у цьому питанні призводить до значного скорочення інвестицій в аграрний сектор економіки в цілому, та в оновлення машино тракторного парку зокрема.

Для успішної технічної модернізації аграрного виробництва у рослинництві в першу чергу необхідно створити умови для ефективного технічного переоснащення, формування оптимального за якісним і кількісним складом машинно-технологічного парку.

Основними напрямками по збільшенню валового виробництва сільськогосподарської продукції й зниження трудомісткості, підвищення конкурентоспроможності галузі є проведення комплексу заходів на державному, регіональному рівнях і на рівні окремих підприємств: по-перше, розвиток аграрних галузей можливий лише при ефективному використанні вже наявних ресурсів, як земельних, трудових, так і технічних; по-друге, необхідна технічна і технологічна модернізація сільського господарства, яка вимагає додаткових інвестицій, оскільки освоєння інновацій вимагає значних капітальних вкладень. Тому інноваційний розвиток сільськогосподарського виробництва можливий виключно при реалізації цих двох напрямків одночасно.

Підсумовуючи вищевикладене, організаційно-економічний механізм технічної модернізації сільського господарства є складною системою взаємопов'язаних елементів яка містить забезпеченість сільського господарства технікою, рівень розвитку машинобудування, механізми державної підтримки, кадрову оснащеність, розвиненість фінансово-кредитної системи. Цими елементами важливо здійснювати керівництво як з позицій держави й регіону, метою яких є вирішення соціально-економічних питань, так і з позицій суб'єктів агробізнесу, метою яких є отримання прибутку.

Список використаних джерел

1. Полухин А. А. Организационно-экономические основы технического переоснащения сельского хозяйства. Орел: Картуш, 2014. – 290 с.
2. Розвиток ринку сільськогосподарської техніки / Я.К. Білоусько та ін. Київ: ННЦ ІАЕ, 2008. – 132 с.

3. Скоцик В. Є., Сатир Л. М. Організаційно-економічні аспекти оновлення техніки в сільськогосподарських підприємствах Київської області // Економіка та держава. 2015. №9. С. 12 – 15.

УДК [334.722: 316.4.062]: 339.137

Нагорний В. В.

канд. екон. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
<https://orcid.org/0000-0001-5551-4779>

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Сьогодні у світі виникла нова загроза, пандемія коронавірусної хвороби 2019 (скорочено Covid-2019) сколихнула все людство. Починаючи з Китаю дана хвороба почала розповсюджуватися світом та забирати життя людей, в основному, літнього віку та людей, які входять до групи ризику. Але протягом останніх тижнів хворіють люди усіх вікових груп. У всьому світі державні органи влади використовують усі можливі важелі управління для зменшення поширення даного вірусу серед своїх громадян та забезпечення належного медичного супроводу хворих. Україна також не стала виключенням щодо поширення даної хвороби. Саме тому Кабінет Міністрів України прийняв відповідні рішення щодо вжиття заходів, необхідних через загрозу епідемії коронавірусної інфекції в Україні та для недопущення поширення COVID-19. А саме: введення карантину у навчальних закладах на період з 12.03.2020 р. по 03.04.2020 р., який з 25 березня продовжено до 24 квітня; обмеження на проведення масових заходів, у яких запланована участь 200 і більше осіб (не стосується заходів державної необхідності); виділення 100 мільйонів гривень на першочергову закупівлю засобів індивідуального захисту для поточних потреб міністерств, відомств і служб; проведення спортивних заходів без глядачів можливе з дозволу міжнародних організацій; до 1 червня заборонити експорт товарів протиепідеміологічного призначення, а також тимчасове закриття закладів харчування, салонів краси, магазинів, тощо крім продуктових магазинів, аптек та закладів, які здійснюють приготування готового харчування на умовах доставки. Для підтримки бізнесу державні та місцеві органи влади запроваджують податкові канікули та деякі послаблення в оподаткуванні.

Соціально відповідальний бізнес сьогодні сфокусований в об'єднанні зусиль у боротьбі із загрозою від коронавірусу. Дуже важливе питання – здоров'я та захист працівників!

Так за словами керівниці Центру «Розвитку корпоративної соціальної відповідальності» Марини Саприкіної «Компанії сьогодні активно включилися в боротьбу з коронавірусом. Бізнес точно для себе зрозумів, що фокус проектів

корпоративної соціальною відповідальності має зміщуватися – і сьогодні бізнес підключився до допомоги лікарням із закупівлями» [3].

Так як соціальна відповідальність бізнесу вже давно стала філософією життя у розвинених країнах світу, тому на допомогу в протидії відкликнулись дуже багато відомих компаній світу. Так Wells Fargo: надає 6,25 млн доларів на протидію коронавірусу, філантропічна підтримка для сприяння швидко зростаючим потребам в США та в усьому світі; клієнти, які стикаються з труднощами, можуть звернутися до компанії [2,4]. Також в Сполучених Штатах Америки створили фонд допомоги COVID-19 Response Fund: Microsoft та Amazon виділили по 1 млн дол., Starbucks – 250 000 дол. [2,5].

Ще одним проявом соціальною відповідальності компанії в такий важкий період можна назвати допомогу Червоному Хресту: LVMH надала допомогу в розмірі \$2.2 млн. дол., Kering (Gucci, Yves Saint Laurent, Alexander McQueen) — \$1 млн. дол., Versace – \$143,748 – Китайському Червоному Хресту; Richemont Group (Cartier, Van Cleef & Arpels, Chloe) та Армани виділили по \$1.4 млн доларів – для італійських лікарень та інституцій; компанія Hermès виділила \$711,278 для китайських медичних співробітників; Bulgari, Dolce & Gabbana - також підтримали наукові заклади на суму, яка не розголошується. Засновник компанії Microsoft Білл Гейтс надав 50 млн дол. задля пошуку вакцини. Джек Ма надав 500 000 тестів та 1 млн масок для США. В КНР китайські та інші компанії надали на протидію коронавірусу 27 млн доларів. Алібаба надало підтримку на 44 млн, а Tencent надала 42 мдн доларів на закупівлю мед обладнання [2].

Щодо України, то ту також є дуже багато небайдужих, соціально відповідальних компаній які допомагають у боротьбі з пандемією. За ініціативи Центру «Розвитку КСВ» для оперативної допомоги та координації активісти в Україні сформували групу у фейсбуці «COVID-19: бізнес для громад» [1,5].

До медіапроєкту “COVID-19: бізнес для громад” приєдналася значна кількість компаній. Так, «Астарта», «Миронівський ХП», «Райффайзен-банк», «Дарниця», «ПУМБ» закуповують апарати штучної вентиляції легенів. «Інфопульс» формує спеціальний Фонд, «SoftServe» виділили 10 млн грн лікарням, ТОВ «Сингента» допомагає талонами на бензин, «Carlberg» та «Parimatch Foundation» закуповують захисні костюми, «Corteva» – інфрачервоні термометри. Невеликі компанії також допомагають своїми ресурсами — Isobar розробили чат-бота з довідником для лікарів і т.п. Навіть співробітники всіх цих компаній збирають кошти і пересилають фондам на закупівлю засобів індивідуального захисту та інших медичних речей [2,3].

Проявом соціальною відповідальності кампанії «Прикарпаттяобленерго» стала закупівля нею засобів індивідуального захисту та медичного обладнання. Станом на 24 березня 2020 р. було придбано понад 3 000 хірургічних оглядових рукавиць, 700 хірургічних стерильних халатів та 50 комплектів протиепідемічного одягу, які передано двом лікарням. Для Івано-Франківської обласної клінічної інфекційної лікарні закуплено апарат штучної вентиляції легень. Компанія розуміє, що внесок не покриє всі потреби громади повністю. Тому енергетики запустили флешмоб і у такий спосіб закликають інші фірми долучитися у допомозі медикам краю [1].

Соціальну відповідальність у своїй діяльності проявила компанія «Епіцентр К», яка закупила для лікарень 100 апаратів штучної вентиляції легень. Апарати призначені у лікарні Києва, Київської області та всіх обласних центрів, а також у великі міста України. Також компанія віддаватиме 1% свого прибутку для закупівлі медичного обладнання, масок та дезінфікуючих засобів, а це приблизно 40 – 50 млн грн [1].

Соціальну відповідальність у зв'язку з поширення коронавірусу COVID-19 взяв на себе другий за величиною оператор мобільного зв'язку в Україні «Vodafone Ukraine». На час карантину він безкоштовно надає своїм клієнтам безлімітний доступ до соціальних мереж (Facebook, LinkedIn, Twitter, Pinterest) і месенджерам (текстові та графічні повідомлення в Viber, Telegram, WhatsApp, Skype та Snapchat). Також мобільний оператор надав українцям, які перебувають за кордоном, 100 гривень для зв'язку в роумінгу. Зв'язок із близькими людьми у сучасній реальності цінується чи найбільше [1].

Проте можна навести приклади і соціальної невідповідальності окремих компаній. Так, ціна квитків окремих авіакомпаній на перельоти для повернення українців із-за кордону додому зросла в тричі, а то навіть і більше. Ці компанії пояснювали це тим, що ціна на квитки формується автоматично, ґрунтуючись на аналізі попиту. Приклад швидкої та якісної реакції на обставини, що склалися, подала авіакомпанія «Wizz Air». Вона надала можливість українським туристам перебронювати дати перельотів та запровадила автоматизований процес відшкодування вартості квитків. Клієнти перевізника будуть отримувати на свої рахунки 120% від початкової ціни бронювання.

Позитивним прикладом соціального відповідального бізнесу стала компанія «Нова Пошта», яка виділила 25 млн гривень на закупівлю необхідного обладнання для лікарень та придбання засобів індивідуального захисту. При цьому «Нова Пошта» працює в умовах карантину, щоб забезпечити всіх людей якісною доставкою товарів. Не менш важливим є приклад співпраці «Нова Пошта» з Інтернет супермаркетом «Rozetka». Так, при купівлі товарів на суму понад 500 грн, доставка через «Нова Пошта» є безкоштовною [6].

Кожна компанія може долучитись до боротьби з коронавірусом, якщо не так глобально то навіть в середині компанії, зберегти здоров'я своїх працівників, їх сімей та близьких.

Список використаних джерел

1. Центр «Розвиток Корпоративної Соціальної відповідальності». URL: <https://www.facebook.com/pg/CSRUkraine/posts/>
2. Саприкіна М. Соціальна відповідальність компаній і протидія Covid-19: URL: <https://www.facebook.com/maryna.saprykina/posts/2896822533715308>
3. Саприкіна М. Компаній активно включилися у боротьбу з корона вірусом. URL: <http://csr-ua.info/csr-ukraine/article/марина-саприкіна-для-дня-компанії-ак/>

4. About the COVID-19 Response Fund. URL: <https://www.seattlefoundation.org/communityimpact/civic-leadership/covid-19-response-fund>

5. Центр «Розвиток КСВ» започатковує мадіапроект «Covid-19: Бізнес для громад». URL: <http://csr-ua.info/csr-ukraine/article/центр-розвиток-ксов-започатковує-меді/>

6. Наша відповідь Covid-19. URL: <https://rozetka.com.ua/freeshipping/>

УДК 334

Нікітченко С. О.

канд. екон. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ЗНАЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Підприємництво – це основа розвитку економіки будь-якої держави, запорука процвітання нації. З 1992 року Україна стала на шлях побудови ринкової економіки. За короткий період вдалося створити умови сталого розвитку національного підприємництва, у першу чергу малих та середніх форм господарювання, які є рушійною силою економіки. Проте, сучасний діловий світ є високо конкурентним, динамічним і нестабільним. Щоденно виникають і перестають існувати тисячі підприємств, тому дослідження питання значення підприємництва в сучасному світі, його види, роль підприємця його основні цілі за завдання набуває особливої ваги та актуальності.

За період розвитку економічної думки питанню «*Підприємництва*», прямо чи опосередковано, були присвячені роботи багатьох науковців. Однак найбільший вплив на формування понять «підприємець» та «підприємництво» становили праці Р. Кантільйона, А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, Ж.-Б. Сейя, А. Маршалла, Й. Шумпетера, Ф. Хайєка, Р. Коуза, П. Самуельсона, П. Друкера.

Думки науковців, щодо основних мотивів підприємницької діяльності можна узагальнити в наступних тезах: бажання будувати власну справу, отримувати більший дохід, розпоряджатися своїм часом на власний розсуд.

З точки зору підвищення матеріального достатку підприємництво набуває особливого значення, адже в загальному існує чотири різні джерела грошових надходжень. Кожен з них відрізняється незалежно від їх абсолютної величини. Перший спосіб – це продаж власних навичок, вмінь та досвіду і отримання за це заробітної платні. Другий – власна справа. Третій пов'язаний з масштабування започаткованої справи, побудова власної мережі, розвиток бізнесу. Четвертий – інвестиційна діяльність [5].

До основних видів підприємницької діяльності належать: виробнича діяльність; підприємництво у сфері торгівлі та посередництва; підприємництво

у сфері фінансово-кредитних послуг; підприємництво у сфері страхування; підприємництво у сфері консалтингових послуг, біржова діяльність. За масштабами вирізняють мікро, малі, середні та великі підприємства. При цьому, як зазначалося, основною рушійною силою економіки є малі та середні підприємства.

Згідно даних USAID в Україні 10% підприємницьких структур здійснюють свою діяльність в галузі сільського господарства, 21 % - в сфері промисловості та будівництві, 25% припадає на торгівлю та 44% на сферу послуг. Більше 70 % мають юридичну форму господарювання. Середній вік підприємця – 45 р. Крім того серед підприємців існує гендерна рівність, адже 49% осіб, які займаються підприємницькою діяльністю – це жінки [7].

П. Самуельсон вважав, що незалежно від видів діяльності кожен підприємець зіштовхується з вирішенням наступних ключових питань «що робити? як робити? і для кого робити?» [2].

Р. Коуз, у своїй роботі «Природа фірми» дійшов висновку, що головною умовою заснування підприємства є найменша величина трансакційних витрат [0]. Про те варто зазначити, що наявність підприємницького хисту не є запорукою створення і розвитку власної успішної справи. Відкритим залишається питання, «чому зі 100 зареєстрованих сьогодні підприємств протягом наступних 5 років 90 припинять своє існування?»

На думку І. Адізеса відповідь це питання лежить у площині розуміння підприємцем основних циклів розвитку компанії. Незалежно від форм і виду підприємницької діяльності організація проходить певні життєві цикли розвитку. Кожен з цих циклів має свої особливості та специфіку. Усвідомлення власником та менеджментом підприємства на якому етапі життєвого циклу перебуває організація дає можливість вибрати відповідний стиль керівництва та забезпечити її сталий ріст [1].

Загалом підприємництво змінює мислення, сприяє особистісному росту власника. Підприємництво забезпечує сильнодіючі стимули до високоефективної праці. У більшості випадків особистості, котрі мають власний бізнес і завдяки цьому сильніші спонукальні мотиви, більше зацікавлені в якісній і продуктивній праці, ніж наймані працівники. Такий психологічний феномен вільної праці для одержання власного зиску забезпечує ще більший вигравш для економіки в цілому [6].

Започатковуючи власну справу підприємець повинен розуміти предмет діяльності, володіти достатньою інформацією про ринкову ситуацію, знати джерела поповнення ресурсів, володіти необхідним капіталом, бути готовим ризикувати і головне мати лідерські та організаторські здібності.

Підприємництво виконує особливу функцію в економіці і народному господарстві, змістова сутність якої зводиться до оновлення економічної системи, створення інноваційного середовища, що спричиняє руйнацію традиційних структур і відкриття шляху до перетворень, зрештою стає тією силою, котра прискорює рух економіки по шляху ефективності, раціоналізації, бережливості і постійного оновлення [3].

Отже, започаткування власної справи дає можливість підприємцю самореалізуватися, підвищити власний рівень життя. Вирішуючи питання «що робити? як робити? і для кого робити?» підприємець створює додаткові робочі місця, удосконалює або створює новий продукт, рухає економіку вперед. Таким чином, підприємництво сприяє розвитку не лише економіки та суспільства в цілому, а й людини-підприємця, як особистості.

Список використаних джерел

1. Адизес, И. Управление жизненным циклом корпорации / Ицхак Калдерон Адизес – 2-е изд. – М.:Манн, Иванов и Фербер, 2015.-512 с.
2. П. Самуельсон, Экономика / Пол А. Самуэльсон, Вильям Д. Нордхаус, Вильямс, 2012. – 1360 с.
3. Підприємницька діяльність та агробізнес: Підручник / За ред. М.М. Ільчука, Т.Д. Іщенко. — К.: Вища освіта, 2006. — 543 с.: іл.
4. Коуз Р. Природа фирмы. URL: <https://www.twirpx.com/file/1215980/>
5. Кийосаки Р. Бизнес XXI века. URL: <http://testlib.meta.ua/book/331076/>
6. Роль підприємництва в суспільстві URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/17nebava_ekonomika_organizaciya_virobnichoyi_diyalnosti/23.htm
7. USAID. Річний звіт: результати діяльності у 2018 році. URL: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine>

УДК 334.012.23

Полятикіна Л. І.

канд. екон. наук, доцент,

Бур'ян Н. Ю.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Облік і оподаткування»,
Сумський національний аграрний університет

МАЛИЙ ТА СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ : СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Формування та розвиток малого і середнього бізнесу має надзвичайно велике значення для функціонування цілої країни. Як відомо, малий і середній бізнес є вирішальним фактором в процесі підвищення рівня зайнятості, економічної гнучкості та стабільності, конкурентоспроможності на світовому ринку та інноваційного розвитку держави.

Дану тему досліджували: Р.А. Слав`юк, О.Ю. Мазур, В.М. Геєць, Л.В. Таратура, Л.І. Вороніна, М.П. Бутко та інші. Вони дослідили створення та становлення та розвиток малого та середнього бізнесу, його сучасний стан, причини гальмування і тенденції його росту не тільки не рівні держави, а й на національному.

В Україні мале і середнє підприємництво довгий період знаходиться в тяжких економічних, політичних і соціальних умовах. Проте протягом 2012 – 2018 рр. кількість малих підприємств за видом економічної діяльності "Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг" в Україні збільшилася на 3996 одиниць і становила 48483 підприємств. Чисельність зайнятих працівників у цих підприємствах зросла до 224,5 тис. осіб, що складало 38,6% працівників, які працювали у цьому виді діяльності. За підсумками 2018 р. малими підприємствами було реалізовано 198,1 млрд грн продукції, що становило 37,7% від її загального обсягу, а рівень рентабельності від операційної діяльності склав 37,6% [1].

За результатами міжнародних рейтингів бізнес-клімат в Україні значно гірший ніж в ближніх країнах, але ці рейтинги також вказують на те, що ситуація поліпшувалась протягом останніх років. А це означає, що Україна має досить значний потенціал для розвитку малого та середнього підприємництва і вдало реалізує реформи. Головною проблемою для розвитку малого та середнього бізнесу є корупція під час отримання ліцензії, сплати податків, перевірок та багато іншого. Згідно з рейтингом «Індекс сприйняття корупції» Україна посідає 131-е місце [2].

Досить повільні темпи розвитку приватного сектору стали причинами низького рівня всієї економіки країни, а також низької продуктивності праці, високого рівня енергоємності. На даний момент роль малого і середнього бізнесу відносно зовнішньої торгівлі держави є досить обмеженою [3].

Надзвичайно важливою подією для розвитку економіки України є підписання угоди з Європейським Союзом, відповідно до якої передбачено створення зони вільної торгівлі і вихід підприємництва на світові ринки [4].

Угода являла собою лібералізацію торгівлі, яка призводить до вдосконалення доступу до сировини та капіталу. Поглиблена зона вільної торгівлі дозволяє створити сприятливе середовище для підприємницької діяльності, але також встановлює суворі вимоги для провадження діяльності.

Як відомо, конкурентоспроможність економіки відбуваються за рахунок розвитку і підтримки діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу саме тому необхідно розробити стратегічні напрями розвитку економіки України, наприклад підтримати основні види інноваційної діяльності, такі як хімія, ракетобудування, авіабудування, фармацевтична промисловість та технології. А також стимулювати інноваційну діяльність суб'єктів малого та середнього бізнесу у сферах туризму та сільського господарства, стимулювати діяльність асоціацій товаровиробників для покращення координації між владними структурами та малим та середнім підприємництвом, розвивати соціальні партнерства, модифікувати фінансово-податкову політику, щодо підтримки малого та середнього бізнесу [5].

Отже, розвиток малого та середнього бізнесу має ключове значення для функціонування цілої країни, він забезпечує стабільність та гнучкість економіки, допомагає підвищити конкурентоспроможність на світовому ринку, створити багато нових робочих місць і тим самим підвищити рівень зайнятості. В Україні на даний момент існує багато проблем, які заважають розвитку

малого та середнього бізнесу, саме тому потрібно розробити стратегічні напрями розвитку економіки України, а також стимулювати інноваційну діяльність суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Бізнес>
3. Толмачова Г.Ф. Тенденції розвитку малого підприємництва у сучасних економічних умовах України / Г.Ф. Толмачова, О.В. Якуб'як //Управління економікою: теорія та практика: Зб. наук. пр. – К.: ІЕП НАНУ, 2014. – С. 121-140.
4. Дикань О.В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення / Дикань О.В. // Вісник економіки транспорту і промисловості. – № 57. – 2017. – С. 58 – 66.
5. Костенко Т.Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства :навч. посібник/ Костенко Т.Д., Підгора Є.О., Рижиков В.С., та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 400 с.

УДК 338.43 (477)

Степасюк Л. М.

канд. екон. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Нині, в аграрному секторі економіки серед формалізованих суб'єктів господарювання найбільш чисельною групою є фермерські господарства, які належать до дрібнотоварних виробників продукції. Основною метою їх діяльності є забезпечення власних потреб у сільськогосподарській продукції та продаж її надлишків. На таких принципах формувалися фермерські господарства на початку дев'яностих років минулого століття. За існуючий період їх розвитку цілі та завдання їхньої діяльності змінювалися. Наразі, більшість фермерів виробляють продукцію для продажу і лише незначну частину залишають для власних потреб.

Перші фермерські господарства виникли в Україні ще в 1989 році, тобто до прийняття Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» у грудні 1991 року. У пізнішій його редакції, тобто Законі України «Про фермерське господарство» зазначається, що останнє є формою підприємницької діяльності громадян зі створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою

та реалізацією з метою одержання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства.

Узагальнення численних наукових праць щодо змісту і соціально-економічної природи фермерства, його функціонування впродовж століть у країнах з розвинутою ринковою економікою, дає підстави виділити такі головні його ознаки. Фермерство – це в основному «...сімейний тип господарювання, який становить основу сільськогосподарського устрою розвинених країн світу. Головною ознакою цього типу є поєднання в одній особі (сім'ї) функцій власника, організатора виробництва і виконавця виробничих процесів, що дає змогу досягти найвищої мотивації діяльності» [1, с.30]. «Істотною ознакою фермерських господарств є повна економічна, виробнича та фінансова відповідальність селянина за результати своєї діяльності. Такої повноти відповідальності не може бути на інших підприємствах, де відповідальність колективна або часткова. Тому фермерські господарства є однією з прибуткових, перспективних та найпоширеніших форм господарювання в аграрній сфері» [2, с.55]. Саме тому «Переваги фермерської форми господарювання незаперечні...», а «досвід зарубіжних країн свідчить, що сімейні фермерські господарства найбільш ефективні і загальноприйняті».

За останні роки середня площа сільськогосподарських угідь, що припадає на одне фермерське господарство коливається по рокам і в 2018р. становила 141,9 га, в тому числі ріллі – 138,1га. У динаміці спостерігається тенденція незначного зменшення розмірів земельних площ, наданих фермерським господарствам, проте в 2018р. вони практично досягли рівня 2014р.

Щодо розмірів сільськогосподарських угідь фермерські господарства поділяють на чотири групи: дрібні й малі – до 100 га; середні 100,1 – 500 га; великі 500,1 – 3000 га; особливо великі – більше 3000 га.

У цілому, подальший розвиток двох останніх груп і ефективно їх функціонування нічим не відрізняються від інших організаційно-правових сільськогосподарських підприємств. Для більшості з них притаманні одні й ті ж позитиви і проблеми, оскільки вони функціонують в однаковому зовнішньоекономічному середовищі. Усі вони мають можливість використовувати вигоди від оптимальних розмірів сільськогосподарських угідь. Безперечно, що завжди існує диференціація великих фермерських господарств в контексті їхньої економічної ефективності, стійкості й конкурентоспроможності, яка в свою чергу зумовлена передусім професіоналізмом менеджерів. Проблематичним є ефективно функціонування і життєстійкість тих фермерських господарств, які можна віднести до дрібного й малого бізнесу.

На сьогодні у загальній структурі виробництва валової продукції сільськогосподарства частка фермерських господарств залишається незначною. Основний обсяг сільськогосподарської продукції фермерських господарств генерується в галузі рослинництва, в 2018р. – 94,0 %. Тваринництво залишається непривабливим через збитковість більшості видів продукції. Дана тенденція практично є незмінною на протязі п'ятирічного періоду.

В загальному виробництві продукції рослинництва частка фермерських господарств складає по пшениці – 17,3%, просу – 17,3%, зернобобовим культурам – 16,9%, соняшнику, сої та ріпаку – 19,8%, 16,9% та 20,5% відповідно (рис.1).

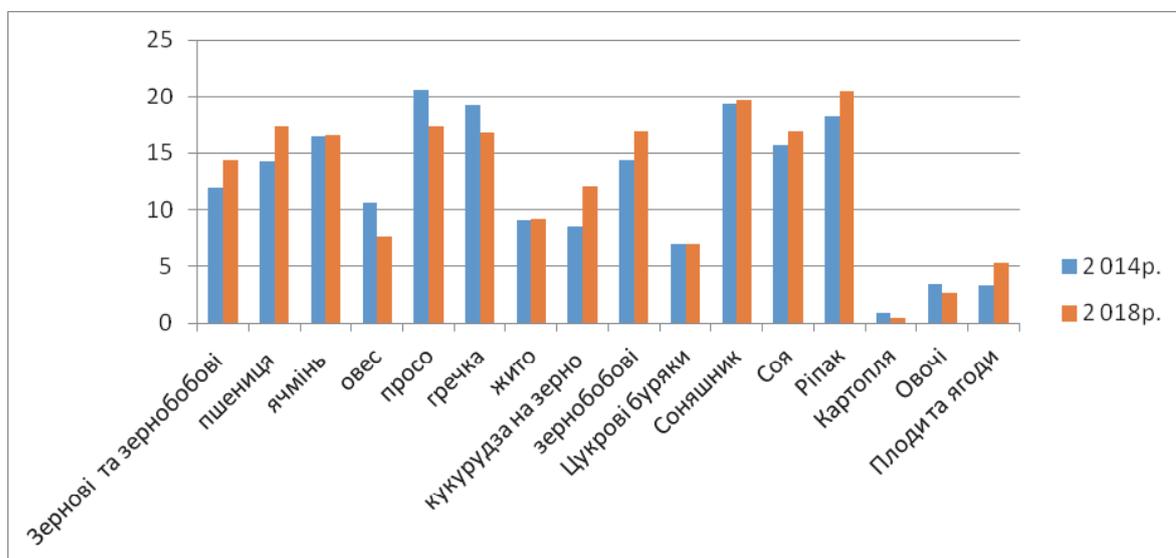

Рис.1. Частка виробництва основних сільськогосподарських культур фермерськими господарствами (у відсотках до загального обсягу)

Виробництво м'яса фермерськими господарствами у 2018 році становило 60,0 тис. тонн, або 2,5 відсотка від всього виробництва м'яса всіма категоріями господарств, молока - 201,8 тис. тонн (2,0 %), яєць – 117,2 млн. штук (0,7 %), вовни - 57 тонн (3,0 %), меду - 120 тонн (0,2 %) (рис.2) .

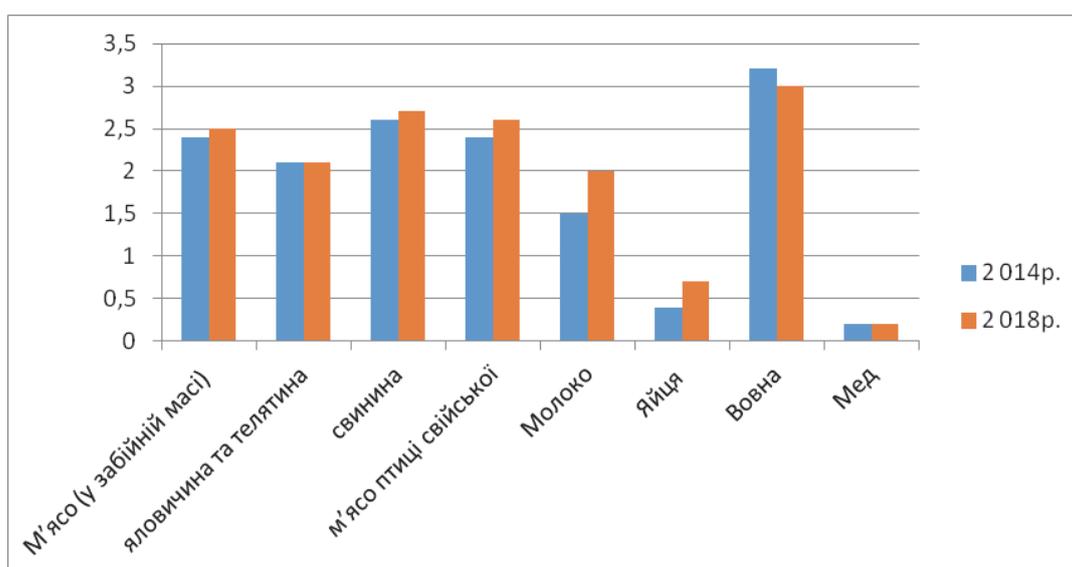

Рис.2. Частка виробництва основних видів продукції тваринництва фермерськими господарствами (у відсотках до загального обсягу)

Отже, у діяльності фермерських господарств існує ряд проблем, які стримують їх подальший розвиток, і як наслідок, підвищення ефективності

їхньої діяльності. Рівень технічної ефективності виробництва фермерських господарств в переважній більшості залишається значно нижчим, порівняно із середніми та великими підприємствами. Основна причина такого стану речей - якісно гірший стан власної матеріально-технічної бази, складність доступу до передових технологій, селекції, використання засобів захисту рослин, добрив та інші причини, пов'язані насамперед з постійним браком власних обігових коштів та обмеженим доступом до кредитних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Прокопа І.В. Структура сучасного аграрного виробництва в Україні: соціоекономічний та організаційний аспекти. Агроінком. 2012. № 7-9. С. 24-31.
2. Донських А.С. Основні форми розвитку малого агробізнесу. Агросвіт. 2012. № 8. С. 53-56.
3. «Про фермерське господарство»: Закон України від 19.06. 2003 № 973 – IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15>

УДК 330.322:63

Черевко І. В.

канд. екон. наук, доцент,
Львівський національний аграрний університет

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ НІШЕВИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

Наразі основний обсяг інвестицій у аграрній сфері економіки в Україні спрямовується у сектор крупних господарств особливо – агрохолдингів, які займаються вирощуванням лише кількох культур, збираючи рекордні урожаї зернових і нарощуючи експорт пшениці, кукурудзи, ріпаку, сої та соняшникової олії, перетворюючи цей сектор у сферу «швидких грошей», найбільш атракційний для інвесторів, в т.ч. і іноземних. Частка продукції сільськогосподарського походження у загальній структурі експорту у 2019 році зросла до 44% проти 39% у 2018 році. Але внутрішній ринок країни дедалі частіше порушують дефіцити різних товарних груп продовольчих товарів, що породжує наростання імпортової їх експансії. Тому чим далі, тим більше велика група сільськогосподарських виробництв стає нішевими. Це стосується і вирощування нішевих культур, які сьогодні можуть стати порятунком для дрібних сільськогосподарських виробників, оскільки специфіка цих культур (особливо тих, нішевість яких виражається найяскравіше – прянощі, екзотичні злаки, амарант, їстівні квіти, лікарські рослини, маш та багато інших) формується тим, що їх вирощування не потребує великих площ, значних початкових інвестицій, при цьому одержуються значні суми прибутку з одиниці земельної площі. Вони є не біржовими, у їх секторі наразі практично немає конкуренції, мають низьку цінову еластичність попиту, а витрати на розвиток

цього напрямку сільського господарства окуповуються відносно швидко – протягом 1-2 років. Малі господарства не мають можливостей вийти на зовнішні ринки із традиційними культурами, однак вони можуть покращити свою прибутковість завдяки якості та нішевості виробленої продукції, оскільки на таку продукцію постійно зростає попит на світовому ринку.

Нішеві культури цікаві тим, що у них є свій покупець, відносно стала ціна при стабільному експортному ринку, який легше прогнозувати – він не настільки залежний від попиту на інші продукти. Нішеві культури для аграріїв – це своєрідна «подушка безпеки», яка гарантує їм додаткові прибутки, і дає можливість вирішувати багато агрономічних проблем: страхуватись від посухи або відновлювати ґрунт, пересівати ними загиблі озимі. У світі зараз спостерігається стабільна тенденція – основні виробники скорочують площі під пшеницю і вибирають більш маржинальні нішеві культури приміром, нут, сочевицю, квасолю, амарант тощо [2].

За словами фахівців, інвестиційну привабливість для вирощування в Україні на невеликих площах мають спаржа, цибуля-шалот, цибуля-порей, батат, гарбуз та часник. Причому до виробництва останнього українські фермери вже проявляють підвищений інтерес [1]. Для малих сільськогосподарських виробників головною ціллю повинно бути отримання прибутку не стільки від кількості, скільки від якості й ексклюзивності товару, що і формуватиме їх конкурентні переваги на міжнародних ринках. Сьогодні перспективи вітчизняного агробізнесу пов'язані з об'єктивною необхідністю формування у цьому секторі економіки більш сприятливих умов для функціонування і розвитку високоєфективних малих сільськогосподарських підприємств, які довгий час стикаються із проблемами оновлення матеріально-технічних засобів, відсутністю доступних фінансово-кредитних та інвестиційних ресурсів, низьким рівнем державної підтримки.

На жаль, внутрішній ринок такої продукції в Україні ще нерозвинений, чинником чого є відсутність необхідної культури її споживання. Крім того, гальмують розвиток цього напрямку сільського господарства відсутність необхідного досвіду та брак відповідної інформації, відсутність державної підтримки та консультативно-інформаційного обслуговування, розрізненість виробників, потреба у перехідному періоді, вкрай обмежені можливості у доступі до необхідних кредитів та державних програм, проблеми із пошуком відповідних ринків за кордоном. Проблемою є і необхідна сертифікація продукції з метою встановлення відповідності її якості міжнародним стандартам у випадку її експортної орієнтації. Зниження сприятливості клімату для вирощування традиційних культур і зниження ціни на традиційну сільськогосподарську продукцію на світових ринках внаслідок їх перенасичення в найближчому майбутньому змусять і крупні господарства типу агрохолдингів задуматись над зміною орієнтації свого бізнесу в сторону нішевих виробництв. Крім того, нішеві продукти здатні диверсифікувати монокультурний напрям виробництва та експорту, який складається в останні роки в Україні, а також вплинути на покращення якості сільськогосподарських земель.

Розвиток нішевого сільського господарства знаходиться у площині пошуку сучасної ефективної моделі розвитку вітчизняного сільськогосподарського виробництва, яка буде спроможна об'єднати інноваційний, соціо- і еколого-економічний його напрям для забезпечення глобальної конкурентної переваги галузі і продовольчої безпеки держави за рахунок сприяння нею розвитку нішевого сільського господарства саме у секторі малих сільськогосподарських виробників, що дозволить у короткий час змінити структуру напрямів інвестицій у аграрну сферу економіки країни в сторону власне цього сектора, чому потужно може сприяти також розвиток кооперативних відносин у нішевому сільському господарстві.

Список використаних джерел

1. Виважені рішення та вивчення ринку приведуть до мільйона з гектару: підсумки конференції. *UHBDP*: веб-сайт. URL: <https://uhbdp.org/ua/news/project-news/1191-vivazheni-rishennya-ta-vivchennya-rinku-privedut-do-miljona-z-gektaru-pidsumki-konferentsiji> (дата звернення: 27.02.2020).

2. Директор «Агролідер»: Нішеві культури – це «подушка безпеки» для аграріїв. *Agravery*: веб-сайт. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/direktor-agrolider-nisevi-kulturi-ce-poduska-bezpeki-dla-agrariiv>

СЕКЦІЯ 2. ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

УДК. 336:631.1(477)

Давиденко Н. М.

д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансів,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Сучасний стан розвитку світової та національної економіки засвідчує, що аграрний потенціал України може гарантувати не лише продовольчу безпеку, але й зробити Україну одним з найважливіших учасників глобального продовольчого ринку. Розвиток аграрного сектору постає як важливий чинник становлення інших секторів економіки України, проте розвиток аграрного сектору неможливий без відповідного рівня його фінансування.

Фінансування аграрного сектору економіки України полягає у забезпеченні потреби фінансовими ресурсами для безперервного процесу виробництва, розширення виробничих фондів (основних і оборотних) суб'єктів господарювання, можливості збільшення накопичень і підвищенні ефективності виробництва. В умовах сучасних викликів своєчасне забезпечення достатнім обсягом фінансових ресурсів є необхідним для ефективного ведення господарювання на макро-, та мікрорівнях.

Проблема фінансування аграрного сектору полягає не у відсутності фінансових ресурсів взагалі, а в доступі до них конкретного підприємства та формах і методах їхнього розподілу між галузями й господарюючими суб'єктами.

Важливим елементом фінансування діяльності аграрних підприємств є державна фінансова підтримка. Порівнюючи обсяг державної фінансової підтримки аграрного сектора в Україні з країнами Європи, можна стверджувати про значні обсяги державної підтримки в сільському господарстві європейських країн, що відповідно формує вищий рівень конкурентоспроможності європейської сільськогосподарської продукції, порівняно з вітчизняною. В країнах ЄС діє єдина сільськогосподарська політика, загальний обсяг підтримки аграрного сектора в цих країнах складає щорічно майже 60 млрд євро, а це близько 525 євро/га. Щодо обсягу державної підтримки на 1 га ріллі в Україні та світі, дані наведено на рис.1.

У 2019 р. усі програми державної підтримки сільського господарства становили понад 3,4 млрд гривень. Так, протягом 2019 р. із Державного бюджету виплачено понад 2,8 млрд грн на розвиток фермерства, тваринництва, садівництва, компенсація за залученими кредитами та компенсація за закуплену сільгосптехніку і обладнання, а 27.12.2019 р. – понад 270 млн грн за програмою підтримки хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників, а також 337 млн грн за програмою фінансової підтримки заходів в аграрному секторі шляхом здешевлення кредитів.

При цьому, аграрний сектор недоотримав близько 1 млрд. грн. державної підтримки, оскільки виплати за 2 програмами підтримки були заблоковані. Зокрема, призупинені виплати за програмами «Державна підтримка тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)» (830 млн грн) та «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» (186 млн грн).

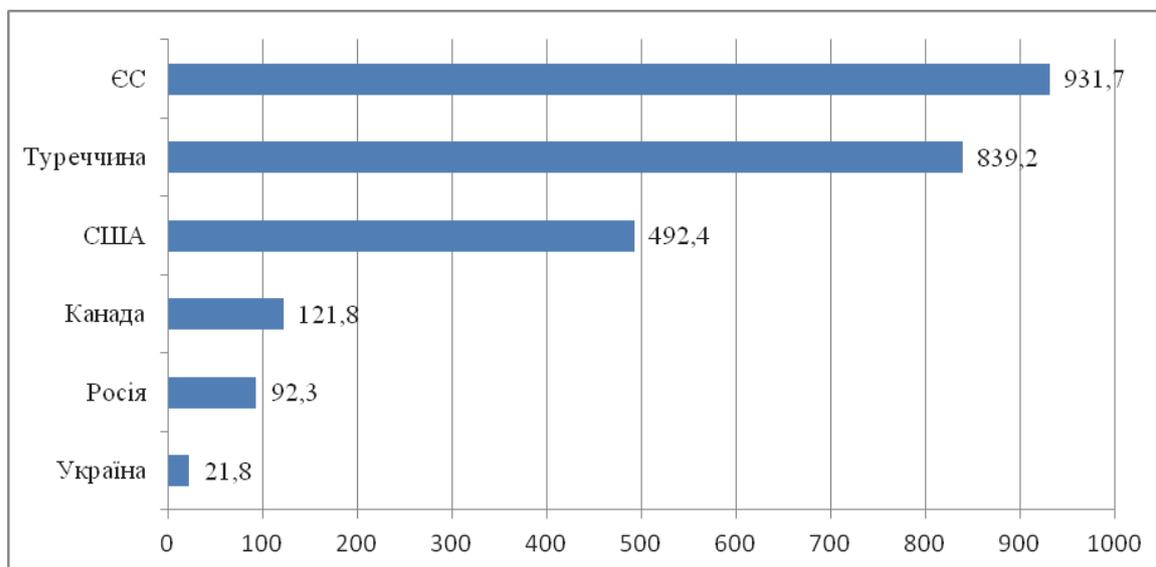

Рис.1. Державна підтримка на 1 га ріллі, дол. США в Україні та світі [1]

Не дивлячись на існуючий низький рівень державної фінансової підтримки аграрного сектору вважаємо, що наявний механізм державної бюджетної підтримки в аграрному секторі має ряд недоліків, зокрема, непрозорість механізму розподілу, недоступність одержання бюджетних коштів для значної частини сільськогосподарських господарств населення; неефективне використання вкладених бюджетних коштів; недосконалість механізмів отримання та розподілу бюджетних коштів, порушення бюджетної дисципліни під час їх використання; порушення принципу об'єктивності під час розподілу державних коштів та зміни кінцевих бенефіціантів.

Таким чином, вважаємо, що державі недостатньо просто виділити певну суму коштів (бажано на рівні провідних країн ЄС), а потрібно спрямувати фінансові ресурси туди, де в цьому є найбільша потреба. Більше того, і самі механізми розподілу за відповідними напрямками та заходами повинні бути ефективними, прозорими та підзвітними.

Список використаних джерел

1. Кернасюк Ю. Державна підтримка АПК. Режим доступу: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichniy-hektar/item/14260-derzhavna-pidtrymka-apk.html>

2. Конєва І. Державна фінансова підтримка підприємств АПК: стан та стратегія розвитку. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 14. С. 802–807.

3. Панухник О. Напрями та шляхи трансформації державної підтримки суб'єктів аграрної сфери України. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2017. № 1. С. 5–10.

УДК 336.777:631.1(477)

Худолій Л. М.

д-р екон. наук, професор,
завідувачка кафедри банківської справи та страхування,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ПРОБЛЕМИ І МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АГРОКРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Сільське господарство займає важливе місце у формуванні валового внутрішнього продукту України. В останні роки частка цієї галузі у ВВП досягає 12-13 відсотків. З урахуванням потенційних можливостей сільськогосподарської галузі та кон'юнктури, що складається на світових сировинних і внутрішньому ринку України, ця частка могла би ще зрости за умови поліпшення фінансування цієї галузі. Проте нарощування обсягів товарної продукції сільськогосподарських підприємств відбувається досить складно через цілий ряд причин, серед яких можна виділити як найважливіші: нестачу власних ресурсів і обмежені можливості у отриманні їх від інших інституцій, перш за все, від кредитних. Проте є ще один фактор, який стримує отримання фінансування із зовнішніх джерел, про який згадують значно рідше, – це недостатня обізнаність спеціалістів підприємств, щодо сучасних фінансових методів та інструментів і можливостей їх комбінування для отримання додаткового джерела фінансування за рахунок кредитування. Нині в Україні одну з найважливіших ролей у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці відіграє банківський кредит, як друге за значенням (після внутрішнього) джерело забезпечення фінансовими ресурсами діяльності підприємств.

Під банківським кредитуванням аграрного бізнесу варто розуміти економічні відносини щодо надання банками аграрним підприємствам фінансових ресурсів на умовах платності, строковості, зворотності, забезпеченості і цільового використання. І ці відносини мають певні особливості, що зумовлені специфікою функціонування аграрної галузі (сезонності виробничого процесу, подовженого періоду відтворювального процесу, відсутність якісної застави та ін.)

Досліджуючи кредитні вимоги банків до позичальників - сільськогосподарських підприємств, відзначимо, що загалом умови для користування кредитами можуть бути виконані далеко не всіма підприємствами. Це стосується, як плати за користування ресурсами, так і вимог щодо забезпечення гарантування повернення кредитів. Проте останніми роками банківські структури стали уважніше придивлятися до сільськогосподарських підприємств, як потенційних партнерів з огляду на

місце галузі у формуванні ВВП країни, у формуванні експортного потенціалу. За даними опитування банків, проведеного НБУ і міжнародними компаніями у 2019 році на предмет їх готовності кредитувати агропідприємства в Україні до найбільш рейтингових банків були віднесені ОТП Банк, Райфайзен Банк Аваль, ПУМБ, Мега Банк та Ощадбанк, тобто великі системні банки. Ці та інші банківські установи напрацювали нові кредитні продукти спеціально для сільськогосподарських товаровиробників; пропонують їм участь у нових партнерських програмах, які забезпечують значно нижчі ставки по кредитах; не вимагають від них застави, попереднього внеску, досить значні за розміром лімітів. Такі пропозиції підприємцям не слід ігнорувати.

Корисною, у принципі, можна вважати урядову Програму «Доступних кредитів 5-7-9%», яка передбачає розширення прибуткового малого бізнесу, на яку у бюджеті передбачено 2 млрд грн і під яку можуть потрапити невеликі фермерські господарства та сімейні ферми у статусі ФОП [1]. Проте у реалії отримати кошти в банку на створення нового бізнесу до квітня 2020 р. не є можливим; практикується банками видача кредитів лише для ФОП, які зареєстровані не менше року, і то під заставу нерухомості, транспортного засобу чи обладнання, вимагається досвід роботи в справі. Все це стримує можливість пільгового кредитування агробізнесу, знижує його доступність

Через складнощі, що супроводжують аграрний бізнес у пошуках кредитних ресурсів, його спеціалістам доцільно було би звернути увагу на альтернативну форму банківському кредитуванню – лізинг, який є особливою формою оренди, в якому беруть участь, як мінімум, три суб'єкти – постачальники обладнання, лізингова компанія і користувач. Проведені розрахунки показали, що лізинг, порівняно із кредитом, є лояльнішим інструментом, бо не вимагається заставка, оскільки сам предмет лізингу виступає заставою; не вимагається кредитна історія, бо в будь-який момент обладнання може бути повернене; він допомагає оптимізувати оподаткування, оформлюється швидше кредиту і дешевше останнього.

Корисним інструментом, яким доцільно було би користуватися аграріям України при вирішенні проблеми відсутності відповідної застави, могли би стати аграрні розписки на сільськогосподарську продукцію. За даними ДП «Аграрні розписки» станом на 01.03.2020 р. тут зареєстровано 1506 відкритих аграрних розписок, які видані 125 кредиторам на загальну суму 11,1 млрд грн [2]. Але використання аграрних розписок можливе лише за умови остаточного подолання рейдерства в країні.

Список використаних джерел

1. Державна кредитна програма «Доступні кредити 5-7-9%». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhavna-programa-dostupni-krediti-5-7-9>.

2. Лаврінченко І. Аграрна розписка vs форвард: фінансові інструменти агробізнесу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/agrar-na-rozpiska-vs-forvard-finansovi-instrumenti-agrobiznesu.html>

Буряк А. В.канд. екон. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,**Дем'яненко І. В.**канд. екон. наук, доцент,
Національний університет харчових технологій**ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ**

В останні роки в Україні тільки загострюється проблема кредитування. Хоча уряд пропонує пільгові кредити для малого та середнього бізнесу, але є підприємства, які під критерії пільгової програми не підпадають, обсяги фінансування по програмі не завжди можуть задовольнити кредитні потреби економіки країни загалом, так і аграрного сектору зокрема.

В Україні частка кредитів, наданих банками приватному сектору, неухильно знижується починаючи з 2014 р. і за станом на кінець 2019 р. становила близько 25%, а без врахування проблемної заборгованості - менше 15%. Це найменший показник в нашому східноєвропейському регіоні [2].

Залишки за кредитами, наданими бізнесу за 11 міс. 2019р., в порівнянні з його початком скоротились практично за всіма видами економічної діяльності. Просліджується зниження як заборгованості по чистим кредитами, так і резерву під знецінення кредитів (табл.1).

Таблиця 1

Обсяги заборгованості по кредитним договорам, млн грн

Показник	Станом на 01.01.2019	Станом на 01.12.2020	Відхилення	
			млн грн	%
Операції на міжбанківському ринку	33699	38182	4483	13,3
Кредити, надані органам державної влади	2865	4068	1203	42,0
Кредити, надані суб'єктам господарювання	941704	846901	-94803	-10,1
в тому числі:				
сільське, лісове та рибне господарство	67919	62981	-4938	-7,3
переробна промисловість	209873	184049	-25824	-12,3
постачання електроенергії, газу, пари та конденсату	57684	54138	-3546	-6,1
будівництво	39340	33967	-5373	-13,7
гуртова і роздрібна торгівля	295395	274843	-20552	-7,0
Кредити, які видані фізичним особам	196637	212133	15496	7,9
Усього	1174904	1101283	-73621	-6,3

Паралельно зменшується кредитування підприємств малого та середнього бізнесу. За інформацією Мінекономіки, за два роки воно скоротилося на 18%, до 263 млрд грн (станом на 1 жовтня 2019 р.). Частка банківського кредитування в

капітальних інвестиціях підприємств за останні п'ять років складає лише 8% від загальної суми коштів, яка була інвестована підприємствами в цей напрямок. Банківські кредити переважно, це 60% спрямовані в торгівлю і галузі з низькою доданою вартістю. Ці ресурси задовольняють поточні потреби в оборотному капіталі, при цьому практично не забезпечуючи розширеного відтворення виробничих потужностей підприємств [2].

Споживче кредитування протягом останніх двох років збільшується темпами понад 30%, що спричинено високою маржинальністю, але подібний вибір споживачів кредитних ресурсів посилює ризики фінансової стабільності через можливі неплатежі позичальників в перспективі. Окрім того при низькій фінансовій грамотності громадян споживче кредитування – виклик соціальній політиці держави.

Жорстка монетарна політика НБУ протягом 2018 – 2019 рр. призвела до встановлення в Україні однієї з найвищих облікових ставок в світі в 2019 р., найбільшого зміцнення гривні щодо долара США та формування надто жорсткої кредитної політики (жорсткі регуляторні вимоги до активних операцій банків).

На сьогоднішній день, норматив адекватності капіталу в Україні (Н2) встановлено на рівні 10%, тоді як згідно з рекомендацією Базеля він повинен бути не нижче 8%. При цьому вже зараз норматив Н2 в цілому по банківській системі України складає 18,72% (норматив постійно збільшується), що свідчить про надлишок капіталу в банківській системі і значні можливості по збільшенню обсягів кредитування реального сектору економіки.

Отже, банки не кредитують суб'єкти господарювання не тому, що нікого кредитувати, а тому що в Україні надто жорсткі регуляторні вимоги, що значно обмежують коло позичальників. Крім того, у нас проводиться жорстка політика стрес-тестування НБУ, яка змушує банки скорочувати свої кредитні портфелі. Банки вкладають кошти в депозитні сертифікати НБУ і ОВДП, оскільки в такому випадку не потрібно формувати резерви, що вплинуть на зменшення капіталу [1].

Банківська система може збільшити обсяги кредитування суб'єктів господарювання реального сектору економіки країни, в тому числі аграрного, але вона цього не робить через жорстку кредитної політики. Тому Рада НБУ і рекомендує Правлінню НБУ для розвитку кредитування "оптимальне ослаблення регуляторних вимог і застосування стимулюючих інструментів грошово-кредитної політики".

Список використаних джерел

1. Вдовенко Л. О. Аутсорсинг в системі банківського кредитування підприємств аграрного сектору економіки //Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2016. – №. 2. – С. 60-69.
2. Фурман В. Міфи та реальність кредитування в Україні / Режим доступу <https://zn.ua/finances/mify-i-realnost-kreditovaniya-v-ukraine-344818.html>

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Необхідність державного регулювання малого та середнього бізнесу зумовлюється його роллю в економіці: розвиток здорової конкуренції, вирішення проблеми зайнятості населення, сприяння економічному зростанню, надання гнучкості економічній системі залежно від умов конкурентних умов.

Досвід країн Європейського Союзу, США, Японії показує, що малий бізнес безпосередньо впливає на показники економічного розвитку держави, оскільки надає робочі місця, забезпечує певні надходження до бюджету, здійснює свою діяльність в тих сегментах ринку, де великому бізнесу важко пристосуватися [1].

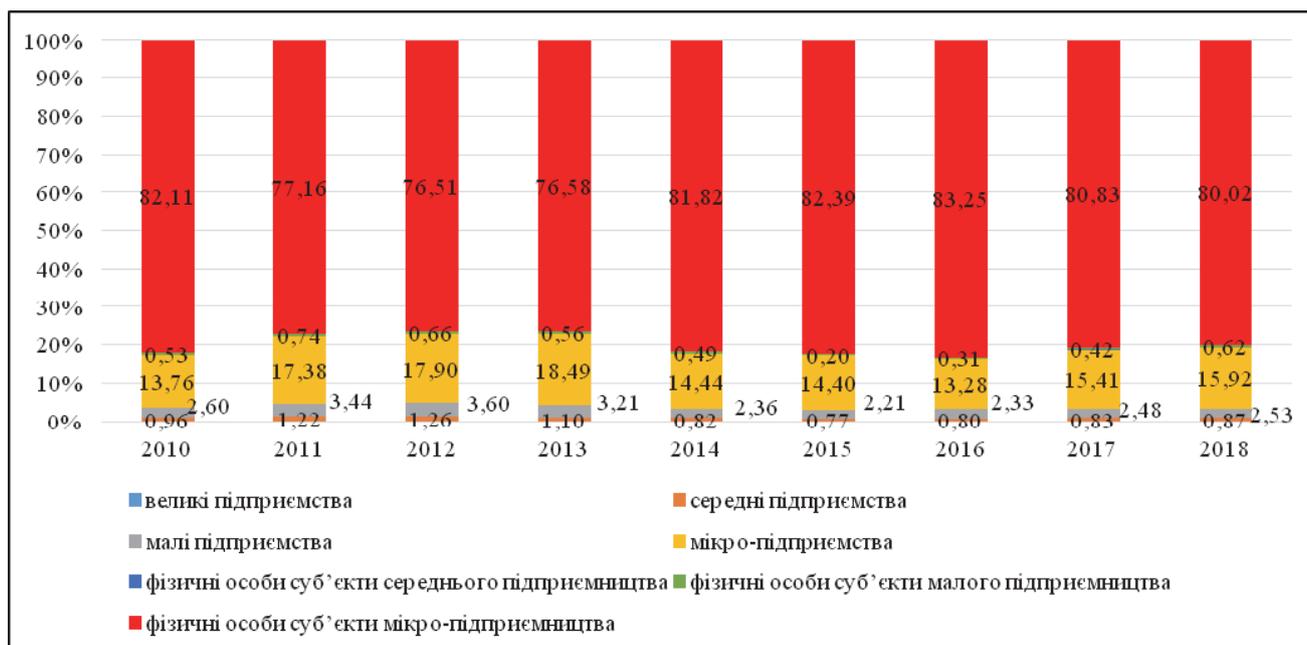

Рис. 1. Динаміка структури суб'єктів господарювання в Україні*

* побудовано за даними [6]

Оцінка кількості суб'єктів господарювання в Україні за розміром свідчить, що у 2018 р. із 1839593 їх загальної кількості, 81 % це були фізичні особи – суб'єкти мікропідприємництва і 15 % це мікропідприємства, тобто більше 96% загальної кількості суб'єктів господарювання (рис. 1). Із загальної кількості суб'єктів господарювання на 10 тисяч осіб наявного населення – 435, 417 – суб'єкти мікропідприємництва, які забезпечували зайнятість 45 % зайнятих працівників, 35 % загальної кількості найманих працівників, а їх частка в обсязі реалізованої продукції, (товарів, послуг) за рік становила

близько 21 %. Наведені показники свідчать, що для економіки України більш характерним є розвиток мікропідприємництва.

Ефективний розвиток малого бізнесу особливо залежить від узгодженої нормативно-правової бази. Нормативні вимоги щодо класифікації суб'єктів підприємницької діяльності наразі також є проблемним питанням. На сьогодні в Україні є декілька нормативних актів які регулюють підприємницьку діяльність з нормативно-правової та обліково-методологічної точок зору, які мають неузгодженість стосовно класифікації їх розмірів (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація суб'єктів підприємницької діяльності (СПД) в Україні*

Показник	Суб'єкти підприємницької діяльності			
	суб'єкти мікропідприємництва	суб'єкти малого підприємництва	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти великого підприємництва
Господарський кодекс України				
Кількість працюючих	не більше 10 осіб	не більше 50 осіб	від 50 до 250 осіб	понад 250 осіб
Річний дохід	не більше 2 млн євро	не більше 10 млн євро	від 10 до 50 млн євро	понад 50 млн євро
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»				
Балансова вартість активів	до 350 тис євро	до 4 млн євро	до 20 млн євро	понад 20 млн євро
Чистий дохід від реалізації товарів, робіт, послуг	до 700 тис. євро	до 8 млн євро	до 40 млн євро	понад 40 млн євро
Кількість працівників	до 10 осіб	до 50 осіб	до 250 осіб	понад 250 осіб

* Джерело: побудовано за даними [3,4]

Наведені дані свідчать, що вимоги до середньої кількості працівників у нормативних документах є тотожними, а показники доходу різняться як за сутністю, так і за сумою. Тому для побудови ефективної системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва тобто, визначення критеріїв віднесення суб'єктів господарювання до конкретної категорії є дуже важливим.

Система оподаткування є інструментом економічного впливу на динаміку та структуру суспільного виробництва, прискорення науково-технічного прогресу та задоволення соціальних потреб населення. Ідея запровадження спрощеної системи оподаткування в Україні полягала в спрощенні бухгалтерського обліку і розрахунку податків. Держава прагнула полегшити роботу тим підприємцям, які мають незначний обсяг господарських операцій та фізичним особам підприємцям, які взагалі не ведуть бухгалтерський облік. З точки зору класифікації суб'єктів господарювання, які мають право бути платниками єдиного податку, то це виключно мікропідприємства з мінімальним розміром доходу. Адже граничний розмір доходу, який дає право перебувати на

спрощеній системі складає 7 млн грн. Тобто можна стверджувати, що на сьогодні в Україні діє виключно механізм податкової підтримки мікропідприємництва, а податкових преференцій для суб'єктів малого і середнього бізнесу не передбачено.

Проте для впровадження системи оподаткування малого і середнього бізнесу не обов'язково застосовувати спеціальні податкові режими. Адже в більшості розвинених країн світу такі суб'єкти господарювання оподатковуються на загальних підставах проте їм надаються преференції шляхом введення спеціальних податкових правил або застосування загальних правил з окремими пільгами для таких підприємств.

Отже подальший розвиток оподаткування малого і середнього бізнесу в Україні має передбачати зменшення оподаткування прибутку шляхом удосконалення прискореної амортизації; застосування інвестиційного податкового кредиту; звільнення від сплати окремих податків чи застосування спрощеної системи оподаткування; запровадження спеціальних режимів оподаткування ПДВ для деяких видів операцій, характерних для фермерських господарств і сільськогосподарських кооперативів.

Список використаних джерел

1. Бобиль В.В., Топоркова О.А. Оподаткування малого бізнесу: нормативно-організаційний аспект. *Review of transport economics and management*, 2019, вип.1(17) 35-47 URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/11523/1/Bobyl.pdf> (дата звернення: 26.03.2020)

2. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 26.03.2020)

3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення 26.03.2020)

4. Господарський Кодекс України: Закон України від 16 січня 2003р. № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> дата звернення 26.03.2020)

5. Лещенко Р.М. Напрямки вдосконалення оподаткування малого підприємництва: євроінтеграційний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2017, Вип. 43. Т. 2. С. 72–75.

6. Показники структурної статистики по суб'єктах господарювання з розподілом за їх розмірами. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2020).

ІНОЗЕМНЕ ІНВЕСТУВАННЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвиток економіки України залежить від розвитку агропромислового сектору як пріоритетної сфери забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Потенціал розвитку аграрної сфери визначається сприятливими природними умовами, зростаючим попитом на продовольство у світі і посиленням ролі аграрного виробництва в Україні.

В умовах обмеженості власних фінансових ресурсів та інвестиційної кризи в Україні, іноземний капітал у формі прямих і портфельних інвестицій є одним із джерел фінансування, яке дає можливість покривати тимчасові потреби вітчизняного сільськогосподарського виробника у фінансах [1].

Дослідженням впливу прямих іноземних інвестицій на аграрний сектор України займалися такі вітчизняні науковці: В.Г. Андрійчук, І.В. Безп'ята, І.О. Бланк, О.О. Боднарченко, М.Я. Дем'яненко, П.І. Гайдучський, В.Я. Плаксієнко та ін.

Іноземні інвестиції - цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [2].

Залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор є вирішальним фактором розвитку та зростання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. Обсяги надходження іноземних інвестицій за період з 2010 по 2019 рр. наведено на рисунку 1.

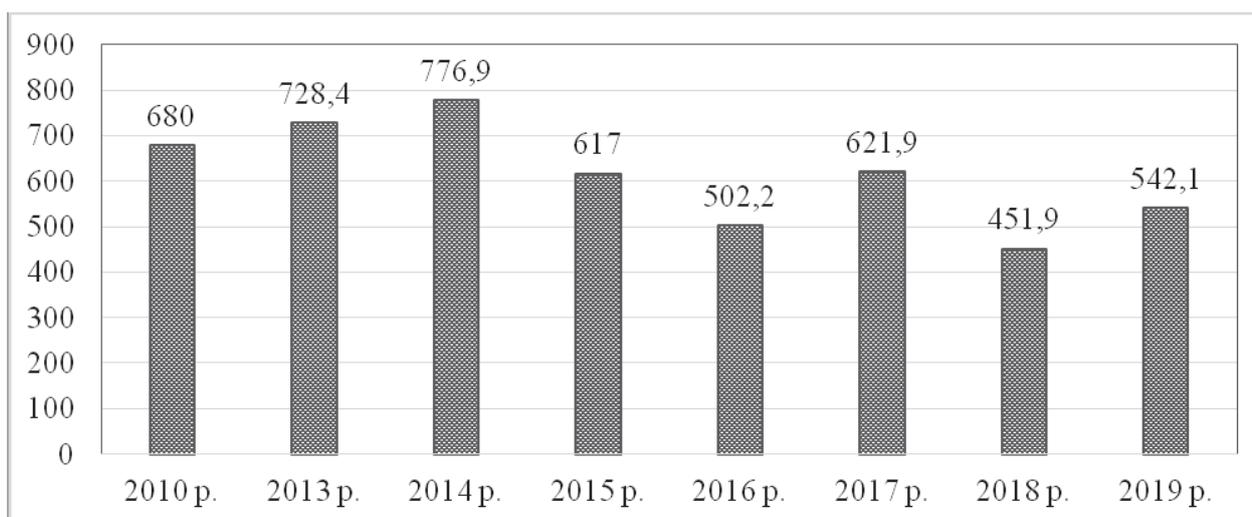

Рис. 1. Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій в акціонерний капітал агросектору України, млн дол. США

Джерело: побудовано за даними Держкомстату України [3]

Дані рис. 1 свідчать, що обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор у 2019 році порівняно з 2010 роком зменшився на 137,7 млн дол. США, що є вкрай невтішною тенденцією. Простежується збільшення інвестицій до 2014 року включно, зменшення на 159,9 млн дол. США у 2015 році та знову збільшення у 2017 році у порівнянні з 2016 роком на 119,7 млн дол. США. У порівнянні з іншими видами економічної діяльності в агросектор спрямовується найменша кількість іноземних інвестицій. Станом на 31.12.2019 року прямі інвестиції в агросектор склали близько 1,5 % від загальної кількості іноземних інвестицій в економіку України.

Проаналізуємо обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор з країн світу, щоб дізнатися внесок кожної з них у загальний обсяг інвестування (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяг прямих іноземних інвестицій окремих країн в аграрний сектор економіки України станом на 31.12.2019 року

Країна	Загальний обсяг інвестицій, тис. дол.	У тому числі у сільське, лісове та рибне господарство, тис. дол.	Частка інвестицій у сільське господарство у загальному обсязі, %	Частка країни в інвестиціях у сільське господарство, %
Кіпр	10368888,1	211422,8	2,0	39,0
Віргінські острови	1062097,0	12516,8	1,2	2,3
Німеччина	1843073,1	31253,5	1,7	5,7
Велика Британія	2060553,8	17761,7	0,9	5,8
Австрія	1249415,8	4903,2	0,4	0,9
Данія	157539,3	51378,5	32,6	9,5
Польща	693691,1	44620,6	6,4	8,2
Франція	845488,0	28270,6	3,3	5,2
США	637753,4	27512,7	4,3	5,1
Нідерланди	8301392,9	33540,8	0,4	6,2
Швейцарія	1714506,5	6941,5	0,4	1,3
Туреччина	324223,4	3850,5	1,2	0,7
Російська Федерація	783303,3	4354,2	0,6	0,8
Італія	249265,4	1405,3	0,6	0,3
Словаччина	69083,8	3600,3	5,2	0,7
Бельгія	104795,0	2323,3	2,2	0,4
Угорщина	380660,2	2557,8	0,7	0,5
Чехія	115119,4	3041,0	2,6	0,6
Ліван	22727,1	3471,8	15,3	0,6
Сейшельські острови	117079,7	1066,3	0,9	0,2
Маршаллові острови	59093,5	1737,4	2,9	0,3
Швеція	363173,2	17782,8	4,9	3,3
Панама	330823,6	1924,9	0,6	0,4
Беліз	448182,2	3491,0	0,8	0,6
Китай	40038,2	8101,0	20,2	1,5
Усього	35809588,3	542057,4	1,5	100

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України [3]

Як видно з даних таблиці 1, найбільше іноземних інвестицій в агросектор економіки надходить з Кіпру – близько 39,0%, Данії – 9,5%, Польщі – 8,2% від загальної кількості інвестицій. Але, якщо аналізувати частку інвестицій в агросектор окремої країни до загальної кількості інвестицій із цієї країни, то лідируючу позицію займає Данія – 32,6%, Китай – 20,2%, Ліван – 15,3 %. Також вагомими інвесторами є Віргінські острови, Німеччина та Велика Британія.

Пріоритетним для інвестування в агросекторі є рослинництво прибуткова й експортно-орієнтована галузь, продукція якої конкурентоспроможна як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. У структурі прямих іноземних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство частка рослинництва у 2018 -му становила 53,4%.

Агропромисловий комплекс України має всі необхідні передумови для широкого залучення як власних так і іноземних інвестицій, проте існує ряд причин, які перешкоджають надходженню інвестицій в аграрний сектор. Основними перешкодами у залученні іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки є:

- політична нестабільність в Україні, висока корумпованість влади;
- високі ризики, пов'язані зі особливостями сільського господарства (кліматичні умови, тривалість виробничого процесу);
- низька інвестиційна привабливість аграрного сектору, недостатньо розвинена інфраструктура інвестиційного ринку;
- недосконалість та нестабільність законодавчої бази;
- високі темпи інфляції;
- високий рівень кредитних ставок комерційних банків;
- недосконалі фінансова та податкова політика.

Визначення основних проблем інвестування в аграрний сектор дає підстави для їх вирішення, що підвищить ефективність інвестицій у розвиток сільського господарства.

Отже, іноземні інвестиції не можуть забезпечити швидких темпів зростання випуску продукції. Аграрний сектор України не повинен орієнтуватися лише на іноземні джерела інвестування, які не можуть відігравати ролі головного важеля економічного зростання, але за умови їх обґрунтованого й раціонального використання навіть незначні надходження сприятимуть пожвавленню виробництва, підвищенню його ефективності. Також важливо забезпечити певний баланс між обсягами внутрішнього і зовнішнього фінансування національної економіки.

Список використаних джерел

1. Патика Н.І. Іноземні інвестиції в сільському господарстві України: сучасний стан та вплив на його розвиток / Н. І. Патика // Інвестиції: практика та досвід, 2018. – Вип. № 5. – С.26-31.
2. Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1993р. № 93/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр>
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг, як на національному, так і на міжнародних ринках все більшої актуальності набуває питання прискорення інноваційних процесів на підприємствах України. Розвиток інновацій в значній мірі сприяє більш ефективному використанню виробничих ресурсів підприємств та залученню капітальних інвестицій, в свою чергу, це сприяє підвищенню ефективності діяльності суб'єктів господарювання та економічному зростанню країни в цілому. В сучасних умовах вирішення даного питання неможливо без відповідного фінансового забезпечення. Це пов'язано з тим, що в сучасних умовах підприємства відчувають брак власних фінансових ресурсів, поряд із високими відсотками за банківськими кредитами в Україні та складністю залучення додаткових інвестицій.

Підвищення інноваційної активності суб'єктів господарювання та прискорення виробництва інноваційної продукції є умовою економічної стабільності кожної держави. Інноваційна діяльність є ключовим рушієм підвищення ефективності виробництва, однією зі складових процесу успішного функціонування підприємства, тому інтенсифікація динаміки економічного зростання економіки України передбачає інноваційність підприємницької діяльності.

В умовах сучасних викликів інноваційний шлях розвитку є невід'ємною або навіть визначальною складовою економічного зростання будь-якої країни світу. Досвід провідних країн [1, с.160] свідчить, що лише за умови широкого впровадження інноваційних розробок можливо наповнити як український, так і світовий ринки конкурентоспроможною продукцією вітчизняного виробництва. У зв'язку з цим вкрай необхідним є процес інноваційного заміщення, оскільки розвиток національної інноваційної системи багато в чому залежить від можливостей держави вчасно мобілізувати свій внутрішній інноваційний потенціал.

Інноваційна діяльність є одним із найважливіших факторів економічного розвитку, а освоєння інновацій стало головною умовою забезпечення конкурентоспроможності економіки. В Україні зростає розуміння виняткової ролі науки та інновацій у національній економіці в контексті євроінтеграційних орієнтирів розвитку. Проте, попри загальне визнання високого значення інноваційних процесів для національного господарства, сучасний стан системи їх фінансового забезпечення, як одного з ключових чинників інноваційної діяльності, свідчить про неспроможність створити необхідні умови для реалізації існуючого інноваційного потенціалу. Відсутність належного

фінансового забезпечення, концентрації та ефективного використання наявних фінансових ресурсів стримує процес активізації інноваційної діяльності та знижує вагомість впливу на ефективність економічних інновацій [2, с.67] .

Підприємства, що займаються інноваційною діяльністю стикаються з проблемами, які пов'язані з правами інтелектуальної власності. В більшості країн світу держава страхує ризики нових інноваційних компаній, але не претендує на доходи від їх діяльності, натомість держава отримує доходи за рахунок податків які сплачують підприємства, що створені на базі інновацій. В Україні ж податкове навантаження на інноваційні підприємства зростає в міру їх дохідності, що є негативним і ускладнює інноваційну діяльність.

Інноваційний розвиток підприємств передбачає не лише продуктиві і технологічні інновації, які в зв'язку з недостатністю ресурсного забезпечення мають ряд проблем щодо їх впровадження, але й управлінські, маркетингові та організаційні інновації. Потрібно розуміти, що в умовах сьогодення даний вид інновацій може стати передумовою стійкого розвитку підприємств, а також прискорити нарощення складових інноваційного потенціалу, що забезпечить інноваційний розвиток підприємства.

Посилення інноваційного розвитку економічних процесів в світовій практиці досягається через комерціалізацію науково-дослідних розробок, що забезпечується стимулюванням усіх учасників інноваційної діяльності. Визначальна роль в цьому напрямі належить державному фінансуванню при поєднанні прямих і непрямих інструментів стимулювання інновацій.

Таблиця 1

Джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності

	2010 р.		2015 р.		2018 р.	
	млн грн	у % до загального обсягу	млн грн	у % до загального обсягу	млн грн	у % до загального обсягу
Усього	8045,5	100,0	13813,7	100,0	12180,1	100,0
у тому числі за рахунок коштів:						
власних	4775,2	59,3	13427,0	97,2	10742,0	88,2
державного бюджету	87,0	1,1	55,1	0,4	639,1	5,2
місцевих бюджетів	5,7	0,1	38,4	0,3	13,4	0,1
позабюджетних фондів	0,9	0	1,4	0	0	0,0
вітчизняних інвесторів	31,0	0,4	74,3	0,6	109,7	0,9
іноземних інвесторів	2411,4	30	58,6	0,4	107,0	0,9
кредитів	626,1	7,8	113,7	0,8	473,9	3,9
інших джерел	108,1	1,3	45,1	0,3	95,0	0,8

Успіх інноваційної діяльності значною мірою встановлюється формами її організації і способами фінансової підтримки. У міру того, як нові наукові розробки і технології стають основоположними складниками національної безпеки держави, розвинені країни знаходять різноманітні можливості для підтримки та розвитку інновацій. При цьому поширюється різноманітність

методів фінансування інноваційної діяльності і спектр заходів із непрямої підтримки інновацій.

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про інноваційну діяльність», джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є [3]: кошти державного бюджету; кошти місцевих бюджетів; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством.

В розвинених країнах світу фінансування інноваційної діяльності відбувається, як з державних, так і приватних джерел. Проте в Україні прослідковується зовсім інша динаміка, основним джерелом є власні кошти підприємства, тобто чистий прибуток підприємства. Варто відмітити, що частка власних коштів у структурі з року в рік зростала і в 2018 р. склала 88,2% (табл. 1).

Аналіз поточного стану інноваційного розвитку економіки України дозволив констатувати, що існує дисбаланс між об'єктивними закономірностями суспільного розвитку і умовами отримання та впровадженні інновацій. Цей висновок підтверджується цілим рядом факторів: безпосередньо пов'язаних з процесом інновацій, зокрема недостатній рівень економічних умов, неоптимальність структури інновацій та їх фінансування; неузгодженість окремих складових фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки; відсутність регулюючих засад у здійсненні фінансового забезпечення тощо.

Незважаючи на наявність в Україні цілого ряду концепцій і програм щодо розвитку науки та інновацій, а також на періодичне обговорення проблем інноваційної та науково-технічної діяльності на парламентському рівні, прийняті рекомендації здебільшого не реалізуються, а фінансові, кредитні, податкові, митні та інші підйоми забезпечення розвитку інноваційної діяльності не працюють. Це є основною причиною гальмування процесу передання результатів досліджень з наукових установ підприємствам реального сектору. В Україні практично немає поширених у розвинутих країнах механізмів підтримки трансферу результатів досліджень.

Список використаних джерел

1. Марченко О. В. Визначення необхідних і достатніх умов для інноваційного розвитку підприємства . Актуальні Проблеми Економіки. 2008. № 6. С. 158-164.
2. Птащенко Л.О., Сасько В.В. Проблеми фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні Економіка і регіон. 2014. № 6. С. 67-74
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002 р. зі змін. І доп. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>

Утенкова К. О.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту,
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Фінансова безпека аграрного сектору – це стан фінансової системи аграрного сектору, за якого створюються необхідні фінансові умови для його стабільного економічного розвитку, забезпечується захист фінансових інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [1].

Складність та нестабільність сучасних умов господарювання, недосконалість законодавчої бази, загострення конкуренції та обмеженість фінансових ресурсів обумовлюють необхідність визначення сутності та механізму забезпечення фінансової безпеки на рівні окремого підприємства [2].

Враховуючи те, що фінансова безпека є складовою механізму економічної безпеки підприємства, механізм її забезпечення повинен формуватися через призму останнього, тобто через систему управління економічною безпекою підприємства у цілому шляхом використання певних принципів, важелів, інструментів, методів, забезпечення тощо.

Авторське бачення механізму регулювання фінансової безпеки підприємства, з урахуванням зазначеного вище, подано на рисунку 1.

Охарактеризуємо основні елементи механізму регулювання фінансової безпеки підприємства. На рис. 1 зображено, що стратегія фінансового розвитку підприємства впливає зі стратегії його економічної безпеки і, так би мовити, є її складовою. Мають бути чітко окреслені усі цілі і задачі фінансової безпеки, що сприятимуть забезпеченню економічної безпеки підприємства у цілому. Усі ці задачі мають бути доведені до відома суб'єктів економічної безпеки, які забезпечують фінансову безпеку на підприємстві.

До складу суб'єктів фінансової безпеки ми відносимо керівництво підприємством, службу економічної безпеки, фінансову службу, менеджерів тощо. На підприємстві має бути передбачено створення відповідної структури - *Служби економічної безпеки*, метою якої, серед іншого, є аналіз стану фінансової безпеки підприємства; розробка заходів щодо забезпечення економічної безпеки на підприємстві в цілому, у т.ч. і фінансової безпеки.

Завданнями *Фінансової служби* є перманентне проведення моніторингу фінансової безпеки, оперативне реагування на зміну ситуації, загрози та інші фактори впливу. З цією метою на підприємстві обов'язково мають бути розроблені відповідні регламенти, що містять інформацію про визначені внутрішні і зовнішні загрози, а також індикатори фінансової безпеки.

Важливого значення у цьому контексті набуває розуміння змісту і ролі індикаторів. Індикатори або показники стану фінансової безпеки – це кількісні

характеристики стану фінансової діяльності, відібрані для визначення стану фінансової безпеки підприємства.

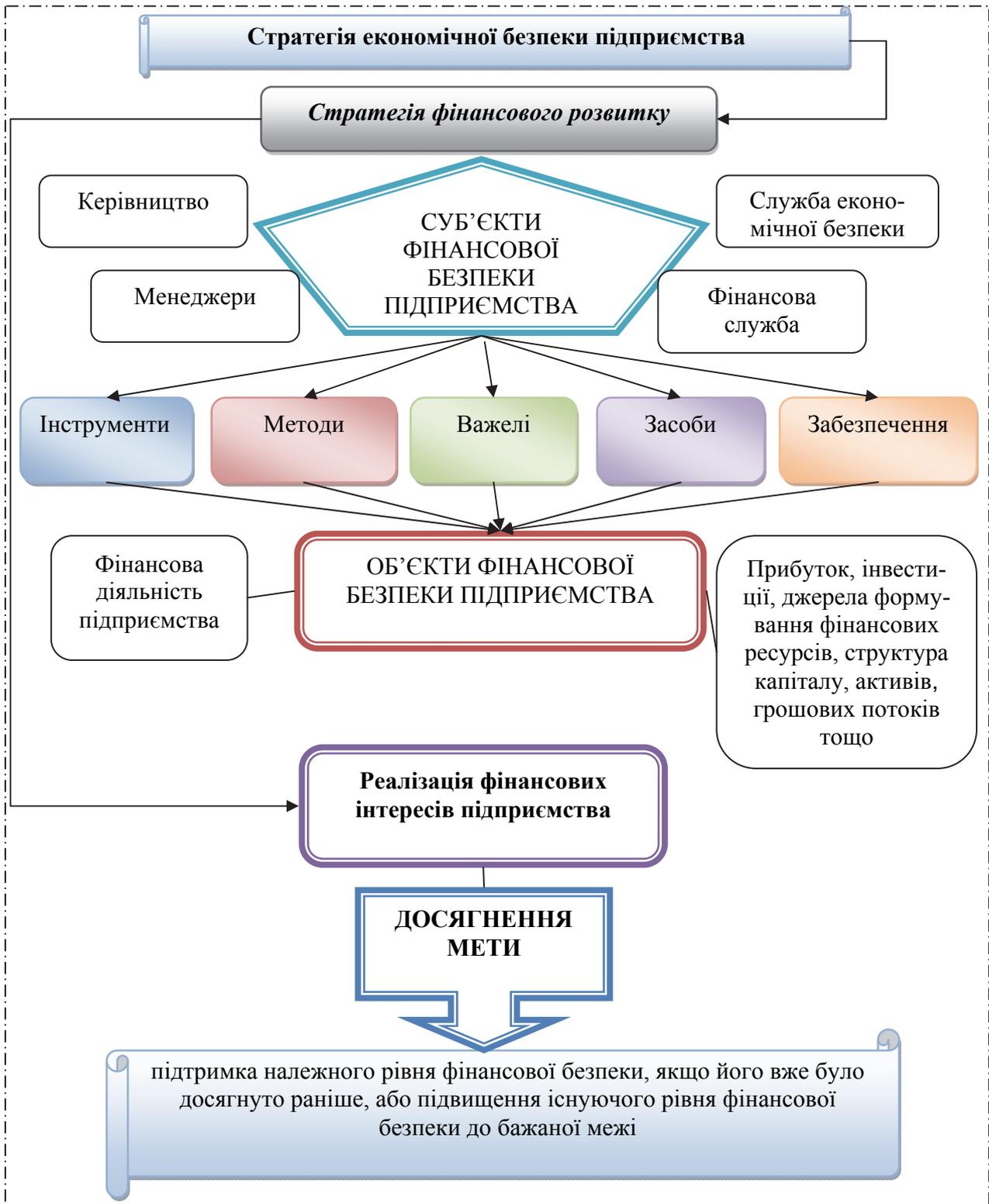

Рис. 1. Механізм регулювання фінансової безпеки підприємства

Джерело: розробка автора

Суб'єкти фінансової безпеки здійснюють свій вплив на об'єкти, щодо складу і змісту яких є різні точки зору. Ми погоджуємося із думкою Бланка І.О., який пропонує два підходи до визначення об'єктів фінансової безпеки [3]:

1) при побудові загальної системи управління об'єктом є фінансова діяльність підприємства у цілому;

2) у розрізі основних задач управління фінансовою безпекою об'єктами є прибуток, інвестиції, джерела формування фінансових ресурсів, структуру капіталу, активів, грошових потоків, фінансові ризики тощо).

Для кожного окремого етапу діяльності підприємства може бути визначений пріоритетний об'єкт, відповідальність за оптимізацію параметрів якого повинна бути закріплена за конкретним суб'єктом [265].

Вплив суб'єктів економічної безпеки на її об'єкти здійснюється за допомогою методів, засобів, важелів, інструментів та забезпечення.

Методологічний апарат забезпечення фінансової безпеки підприємства може включати такі методи, як: техніко-економічні розрахунки, балансовий, економіко-статистичний, економіко-математичний, експертних оцінок, дисконтованої вартості, амортизації активів, реінжинірингу, логістики, аудиту, оптимізації оподаткування, імітаційної гри [4].

До складу інструментів, що забезпечують фінансову безпеку підприємства, доцільно віднести платіжні, кредитні, депозитні, інвестиційні інструменти, інструменти страхування.

Важелями забезпечення фінансової безпеки підприємства, насамперед, є такі: дохід, амортизаційні відрахування, фінансові санкції, ціни, орендна плата, дивіденди, види позик, відсоткові ставки за позиками, депозитами і облігаціями, інвестиції тощо.

Заслуговує на увагу така складова механізму, як фінансові інтереси підприємства. Пріоритетними фінансовими інтересами підприємства, на думку Бланка І.О. [3], є: 1) зростання рівня доходності власного капіталу підприємства (рівня фінансової рентабельності); 2) достатність фінансових ресурсів, що формуються на всіх етапах майбутнього розвитку підприємства; 3) фінансова стабільність підприємства в процесі його розвитку; 4) високий рівень інвестиційної активності та ефективності інвестицій; 5) ефективна нейтралізація фінансових ризиків; 6) високий інноваційний рівень фінансової діяльності; 7) швидке та ефективне подолання кризових фінансових ситуацій.

Реалізація пріоритетних фінансових інтересів підприємства дозволить досягти мети, що сформульована як підтримка належного рівня фінансової безпеки, якщо його вже було досягнуто раніше, або підвищення існуючого рівня фінансової безпеки до бажаної межі.

Список використаних джерел

1. Утенкова К.О. Сутнісна характеристика функціональних складових економічної безпеки // Облік і фінанси. 2018. №3. С.146 – 156.

2. Крюкова І.О. Формування фінансової безпеки агропромислових підприємств // Облік і фінанси. 2012. №4. С.41 – 44.

3. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. 784 с.

4. Лаврова Ю.В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства // Вісник економіки транспорту і промисловості. 2010. № 29. С. 127 – 130.

УДК 336.6

Мрачковська Н. К.

канд. екон. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

КРИТЕРІЇ ТА ІНДИКАТОРИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Ефективне функціонування підприємства у ринковому середовищі неможливе без системи фінансової безпеки. В сучасних умовах господарювання фінансова безпека підприємства являється пріоритетним напрямом фінансової стратегії.

Здатність підприємства успішно здійснювати господарську діяльність визначається стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, які характеризують рівень фінансової захищеності. Загроза втрати фінансової безпеки підприємства – реальні чи потенційні можливості прояву деструктивного впливу різноманітних факторів на фінансовий розвиток підприємства, що призводить до певної економічної шкоди (збитку) [1].

Серед основних загроз фінансової безпеки підприємства можна виділити:

- загроза втрати ліквідності підприємства, що визначається за допомогою коефіцієнта поточної ліквідності;
- загроза втрати фінансової стійкості, що визначається коефіцієнтом автономії і значенням коефіцієнта плеча фінансового важеля;
- загроза втрати дохідності та здатності до самоокупності;
- загроза накопичення боргів [2].

Про виникнення загроз фінансовій безпеці підприємства сигналізує система показників, які відображають його фінансово-господарську діяльність. Найскладнішим завданням в управлінні підприємством є обґрунтування та вибір показників оцінки фінансової безпеки.

Кількісно оцінити рівень фінансової безпеки підприємства можливо за допомогою індикаторного методу, який передбачає визначення її рівня шляхом порівняння фактичних показників з індикаторами. Порогові значення індикаторів фінансової безпеки – це граничні величини, недотримання яких призводить до формування негативних тенденцій (виникнення загроз) у сфері фінансової безпеки.

За такого підходу найвищий рівень фінансової безпеки підприємства досягається за умови, що уся сукупність індикаторів знаходиться в межах порогових значень [3].

Оцінити рівень фінансової безпеки підприємства можливо, застосувавши такі групи індикаторів:

- фінансові коефіцієнти;
- індикатори стану дебіторської і кредиторської заборгованості;
- показники темпів росту прибутку, реалізації продукції, активів (табл. 1).

Таблиця 1

Індикатори фінансової безпеки підприємства

№ п/п	Показник	Граничне значення	Пояснення
1	Коефіцієнт покриття (оборотні кошти / короткострокові зобов'язання)	1,0	Значення показника повинне бути не менш граничного
2	Коефіцієнт автономії (власний капітал / валюта балансу)	0,3	Значення показника повинне бути не менш граничного
3	Рівень фінансового левериджу (довгострокові зобов'язання / власний капітал)	3,0	Значення показника повинне бути не більше граничного
4	Коефіцієнт забезпеченості відсотків до сплати (прибуток до сплати відсотків і податків / відсотки до сплати)	3,0	Значення показника повинне бути не менш граничного
5	Рентабельність активів (чистий прибуток / валюта балансу)	I інф	Значення показника повинне бути не менш граничного (I інф. – індекс інфляції)
6	Рентабельність власного капіталу (чистий прибуток / власний капітал)	15%	Значення показника повинне бути не менш граничного
7	Середньозважена вартість капіталу (WACC)	Рентабельність інвестицій	Значення показника повинне бути не менш граничного
8	Показник розвитку компанії (відношення валових інвестицій до амортизаційних відрахувань)	1,0	Значення показника повинне бути не менш граничного
9	Тимчасова структура кредитів	Кредити, строком до 1 року < 30 %; Кредити, строком понад 1 рік < 70 %	Значення показника повинне бути не менш граничного
10	Показники диверсифікованості: диверсифікованість покупців (частка у виторзі одного покупця); диверсифікованість постачальників (частка у виторзі одного постачальника)	10%	Значення показника повинне бути не більше граничного

На практиці застосовується також методика оцінки фінансової безпеки підприємства, яка здійснюється за п'ятьма групами показників, а саме:

- коефіцієнти структури капіталу;
- коефіцієнти, які відображають рівень ділової активності;
- коефіцієнти рентабельності;
- коефіцієнти, які показують ефективність використання власних оборотних коштів;
- коефіцієнти платоспроможності (ліквідності).

Отже, в сучасних умовах економічної нестабільності, головними стають питання протидії загрозам, нейтралізації впливу негативних явищ зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємства. Це потребує застосування системи індикаторів оцінки фінансової безпеки підприємства та визначення їх меж. Така система дозволить зберігати фінансову стійкість та вчасно нейтралізувати небезпечні процеси, пов'язані з ефективністю підприємства.

Список використаних джерел

1. Могиліна Л. А. Управління фінансовою безпекою підприємств в умовах економічної нестабільності : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / Л. А. Могиліна. – Суми: ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», 2015.

2. Ставерська Т. О., Шевчук І. Л. Сучасні загрози фінансовоекономічній безпеці підприємства / Т. О. Ставерська, І. Л. Шевчук // Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність: Міжнародна науково-практична конференція, 14 травня 2015 р. : [тези у 2-х ч.] / редкол.: О. І. Черевко [та ін.]. – Харків: ХДУХТ, 2015. – Ч. 2.

3. Управління фінансовою безпекою підприємств торгівлі в умовах невизначеності: колективна монографія / За заг. ред. А. С. Крутової – Х.: Видавець Іванченко І. С., 2017.

СЕКЦІЯ 3. ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 332.3

Коновал І.А.

канд. екон. наук, доцент,

Окунь Д.В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

НОРМАТИВНА ГРОШОВА ОЦІНКА ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ РАЦІОНАЛЬНОГО ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Рівень розвитку національної системи підприємництва в значній мірі залежить від стану інфраструктури підприємництва. Складовими інфраструктури підприємництва є організаційно-технічна (товарні біржі, асоціація підприємців, засоби зв'язку, спеціальні державні органи контролю тощо), фінансово-кредитна (банки, фондові та валютні біржі, інвестиційні фонди, страхові установи, кредитні спілки тощо) та інформаційно-аналітична інфраструктури (інформаційні, консультативні, юридичні установи тощо). Вони обслуговують інтереси суб'єктів підприємницької діяльності, забезпечують їхню господарську діяльність та сприяють підвищенню її ефективності.

Формування сприятливих умов для здійснення підприємницької діяльності неможливе також без прийнятих державою таких «правил гри», які б чітко визначали умови здійснення суб'єктами системи підприємництва своєї діяльності. Особливості сільськогосподарських угідь як основного засоби виробництва у сільському господарстві, складової природного середовища та просторової бази сільської території, потребують регулятивної ролі держави у збереженні і розширеному відтворенні їх продуктивних сил.

Зростання протягом 2010-2019 рр. чисельності населення у найбільш населених країн світу – Індії та Китаю, що супроводжувалося збільшенням доходів у їх громадян зумовило збільшення попиту на зерно, продукцію олійних культур та продукти їх переробки на світовому ринку. Це дало можливість значно збільшити обсяги виробництва і експорту цієї продукції в Україні. Протягом 2010 – 2019 рр. обсяг виробництва зерна у господарствах усіх категорій збільшився в 1,9 рази, а насіння олійних культур – в 2,2 рази. Така зміна у обсягах виробництва зерна і насіння олійних культур відбулася як за рахунок збільшення питомої ваги цих культур у структурі посівних площ так і рахунок підвищення рівня урожайності сільськогосподарських культур. Так, протягом цього періоду площа посівів під кукурудзою збільшилася в 1,9 рази,

під соняшником – в 1,3 рази, під соєю – в 1,55 рази, під ріпаком – в 1,5 рази. Урожайність зернових підвищилася в 1,8 рази, соняшнику – в 1,7 рази, сої – в 1,4 рази, ріпаку – в 1,5 рази [2].

Проте зростання урожайності культур, збільшення обсягів виробництва і, навіть, підвищення рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва ще не свідчать про ефективне використання сільськогосподарських угідь. Таке зростання має супроводжуватися структурною збалансованістю виробництва, високою якістю спожитого громадянами країни продовольства, підвищенням рівня зайнятості сільського населення, покращенням показників стану природного середовища, сільської інфраструктури тощо [1].

Результати дослідження виявили у діяльності сільськогосподарських підприємств України негативні тенденції, що пов'язані з нераціональним використанням земель та погіршенням їх родючості. Так як значні площі земель (16,9 млн га) використовуються на орендних відносинах, а термін оренди в більшості випадків становить 8 – 10 років, то землекористувачі уникають проведення необхідних заходів щодо збереження та покращення ґрунтів. Тим самим погіршується їх якість, а інколи вони взагалі переходять в малопридатні для ведення сільськогосподарського виробництва.

В Україні розораність земель перевищує 54,2%. В Англії цей показник становить 29,6, у Франції – 32, у Німеччині – 32,3%. Високий рівень розораності угідь зумовлює інтенсивний розвиток вітрової та водної ерозії, утворенню кислих ґрунтів та засоленості земель. Площа деградованих земель становить від 8,0 до 10 – 15 млн га. За оцінками експертів щорічно втрачається понад 500 млн т ґрунту. Щороку ерозія призводить до втрати родючості ґрунтів, що оцінюється в близько 5 млрд доларів США [4].

Підвищення родючості ґрунту можливе при впровадженні комплексу відповідних заходів [6]. Проте аналіз нормативно-правових актів, які дають змогу проводити цей комплекс ґрунтоохоронних заходів, свідчить, що більшість норм і положень законів фактично не діють. А основні заходи зі збереження родючості ґрунтів проводяться або в мінімальних обсягах, або взагалі не проводяться. Тому виробництво продукції рослинництва часто призводить до виснаження природної родючості ґрунтів [3].

Основним економічним показником, який використовується при розробленні і впровадження ефективного механізму для раціонального використання і збереження земель є показник нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення.

В основі розрахунку нормативної грошової оцінки одного гектару орних земель лежить диференціальний рентний доход, який у 1995 році становив 9 ц зерна. При цьому вихідні показники (урожайність зернових, ціна тощо) бралися станом за 1986-1990 рр. [5]. За нашими підрахунками за показниками нормативної грошової оцінки рілля на 1.01.2020 р. в середньому по Україні диференціальний рентний доход становить біля 2 ц зерна. Якщо орендна плата за 1 га орної землі на початку 2000-х років становила в середньому 2 – 3% від її нормативної грошової оцінки, то в 2019 р. – 10 – 12%. Це свідчить про те, що Держгеокадастр України та його місцеві підрозділи встановлювали протягом

1995-2020 рр. занижені значення коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь і показники нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення мають бути у 3 – 4 разів вищими порівняно з встановленими нині показниками.

На необ'єктивність відображення показників нормативної грошової оцінки орних земель вартості цих земель свідчить дослідження залежності нормативної грошової оцінки ріллі та величини орендної плати за користування нею. У результаті досліджень встановлено, що між вартістю землі та орендною платою за користування нею в країнах ЄС існує тісний кореляційний зв'язок. Вартість 1 га ріллі в ЄС в середньому по величині становить суму 70 річних орендних плат. Дослідження методом регресійного аналізу дозволило встановити, що між нормативною грошовою оцінкою ріллі та орендною платою у розрізі регіонів України існує слабкий кореляційний зв'язок (коефіцієнт кореляції становить 0,4), що свідчить про незначний вплив показника нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення на величину орендної плати. При цьому показник нормативної грошової оцінки одного гектару ріллі в Україні в середньому по величині становить суму біля 10 річних орендних плат.

Отже, визначення показників нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення на основі реальних даних (а не шляхом щорічного індексування на величину інфляції) сприяло б збільшенню розміру земельного податку, орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності, втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва а також розробці показників та ефективних механізмів економічного стимулювання раціонального використання та збереження земель.

Список використаних джерел

1. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки : наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України Бородіної О.М., д-ра екон. наук Шубравської О.В.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2018. – 152 с.

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Земельний довідник України. URL : <https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelnyy-dovidnik-ukrayini--baza-danih-pro-zemelniy-fond-krayini>

4. World Bank-FAO (2014): Ukraine: Soil Fertility to Strengthen Climate Resilience. Preliminary Assessment of the Potential Benefits of Conservation Agriculture. Rome, 2014.

6. Про державний контроль за використанням та охороною земель. Закон України від 28.12.2015 № 901-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15/sp:wide-:max100>

ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ

Вагомий внесок у формування теоретичних та практичних засад соціального страхування зробили такі науковці, як М. І. Боднарук [1; 2], Л. І. Васечко [3; 4], Н. М. Зленко [5], О. П. Коваль [7; 8], Ю. С. Конопліна [9; 10] та ін. Соціальне страхування є найважливішим показником економічного розвитку та соціальної безпеки держави. Тому остання має забезпечувати гідні умови життя населення, досягнення соціальної справедливості та особистої безпеки кожного громадянина. Але, якщо говорити про Україну, то на сьогодні у сфері соціального страхування існує низка проблем, які заважають досягненню мети – забезпечення достатнього рівня компенсації доходу в разі втрати працездатності або роботи та потребують вирішення. Основними з них є: велика частка тіньової економіки, існування виплат нестрахового характеру, надвитрати на забезпечення функціонування фондів ЗДСС, негативні демографічні тенденції, високий рівень інфляції та безробіття.

Тому, перш ніж запропонувати шляхи вирішення існуючих проблем вітчизняного соціального страхування варто сформувати соціально-економічні передумови розвитку ефективної системи соціального страхування, а саме: досягти збільшення розміру середньої заробітної плати для стимулювання зростання страхових відрахувань; зменшення рівня безробіття (заходи щодо стимулювання збільшення робочих місць, притоку інвестицій, створення привабливого бізнес-середовища); зменшення рівня інфляції.

Модернізація чинної вітчизняної системи соціального страхування має відбуватись за наступними напрямками: адаптація законодавства України у сфері ЗДСС до законодавства ЄС; об'єднання фондів ЗДСС (підвищення соціально-економічної ефективності управління фінансовими ресурсами новоствореного ФЗДСС, забезпечення інформаційної відкритості ФЗДСС); виведення заробітної плати з тіньового сектору економіки; запровадження дистанційного формату зайнятості населення; врахування інтересів соціальних партнерів; запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування та загальнообов'язкового медичного страхування; відокремлення страхових коштів новоствореного єдиного Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від державного бюджету України; встановлення прямої залежності між розміром страхових виплат та внесків; стимулювання розвитку добровільного соціального страхування; удосконалення державного та громадського контролю за діяльністю державних та комерційних установ у сфері соціального страхування. Як підсумок наведених вище аргументів пропонуємо модель формування оптимальної системи соціального страхування України (рис. 1).

Рис. 1. Модель формування оптимальної системи соціального страхування України

В Україні необхідно створити умови, які будуть сприяти досягненню зниження рівня бідності та підвищення соціальної справедливості, досягти цього можна шляхом формування оптимальної системи соціального страхування України. Проведення комплексних реформ в сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування дасть можливість створити відповідні умови для підвищення матеріального забезпечення суспільства на рівні сучасних стандартів, задоволення його культурних потреб, гарантування особистої безпеки кожного громадянина. Україна має запроваджувати якісні зміни, що передбачають застосування соціальних стандартів Європейського Союзу [6].

Список використаних джерел

1. Боднарук М. І. Соціальне страхування в Україні: правові аспекти становлення та розвитку: монографія. Чернівці : Рута, 2002. 247 с.
2. Боднарук М. І. Щодо прийняття концепції адаптації національного законодавства у сфері соціального страхування до законодавства держав Європейського Союзу. Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 73. С. 158-161.
3. Васечко Л. І. Співвідношення понять “фінансовий механізм”, “механізм фінансування”, “фінансове забезпечення”, “фінансове регулювання”. Вісник львівського університету. 2009. Вип. 41. С. 103-107.
4. Васечко Л. І. Фінансовий механізм соціального страхування в Україні: автореф. дис. ... канд. ек. наук: 08.00.08. Ірпінь, 2010. 23 с.
5. Зленко Н. М. Формування фінансового механізму соціального страхування в Україні: автореф. дис. ... канд. ек. наук: 08.00.08. Львів, 2011. 23 с.
6. Кириченко А. В. Розвиток соціального страхування в Україні: монографія. Київ : ЦП “КОМПРИНТ”, 2017. 197 с.
7. Коваль О. П. Страховий принцип як домінанта соціального страхування. Стратегічні пріоритети. 2014. №1 (30). С. 91-95.
8. Коваль О. П. Модернізація системи соціального страхування в Україні: аналіт. доп. Київ : НІСД, 2014. 38 с.
9. Конопліна Ю. С. Соціальне страхування в Україні: можливості застосування іноземного досвіду. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2013. №44. С. 269-272.
10. Конопліна Ю. С. Система соціального страхування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Суми : Університетська книга, 2013. 263 с.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ: ПЕРЕДУМОВИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

За прогнозами експертів Українського Інституту Майбутнього, у 2030 р. переважна частина (близько 60%) доданої вартості вітчизняної економіки буде створена у таких високотехнологічних сферах як штучний інтелект, біоінженерія наномедицина робототехніка, 3D-принтинг тощо. Зазначені процеси обумовлені розвитком цифрової економіки, що тісно переплітається з традиційною. Варто зазначити, що цифрова економіка - це не окремий сектор ВВП, як, наприклад, індустрія інформаційно-комунікаційних технологій або промисловість, це платформа, яка пронизує всі сектори економіки, кардинально змінює їх, змінює саму структуру української економіки, створює нові сегменти і навіть галузі [6]. За словами, Ніколаса Негропonte, засновника медіа-лабораторії Массачусетського технологічного інституту, концепція цифрової економіки полягає у «переході від обробки атомів до обробки бітів».

Дослідники бізнес-школи IMD (Швейцарія) застосовують термін «Цифровий вихор» (Digital Vortex), щоб показати, як на перший погляд невеликі, іноді непомітні зміни, набираючи «вихрову» швидкість, перетворюються на величезні світові трансформації: так відкриваються нові можливості, яких не існувало, так народжуються знання та інформація, яких не було, так з'являються бізнес-моделі, які навіть не можна було уявити — так вихор «цифровізації» трансформує наше життя [7].

У цілому, основними складовими концепції цифрової економіки є підтримуюча інфраструктура, електронний бізнес та електронна комерція (рис. 1).

Рис. 1. Складові концепції «Цифрова економіка»
Джерело: складено за [8].

У 2017 р. Кабінетом Міністрів України було схвалено «Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки». Ця концепція передбачає здійснення заходів щодо впровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної та соціальної сфер, усвідомлення наявних викликів та інструментів розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрових компетенцій, а також визначає критичні сфери та проекти цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання цифрових технологій [5].

У вересні 2019 р. уряд затвердив Положення «Про Міністерство цифрової трансформації України». Міністерство забезпечує виконання функцій «центрального засвідчувального органу», реалізує державну політику у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян [4].

Сьогодні цифрова економіка зумовлює, те, що лідерів ринку визначає не багаторічна історія успіху, не вартість нерухомості та активів, не кількість патентів чи доступ до капіталу, а здатність змінюватись та адаптувати свій бізнес до нових умов. Цифрові технології, що з'явилися протягом останнього десятиліття, допомагають знайти джерела підвищення ефективності та можливості стрімкого конкурентного розвитку підприємств. Водночас, вони вимагають змінити існуючі моделі управління, переформатувати комунікації, технології та організаційну структуру підприємств на основі нових цінностей, пріоритетів та орієнтирів, що ґрунтуються на партнерстві, клієнтоорієнтованості, інноваційності та синергії [2].

Ефективне ведення бізнесу в умовах діджиталізації вимагає застосування цифрових технологій у бізнес-процесах, управлінні та бізнес-моделях у цілому, адже здатність підприємств до тривалого функціонування залежить від того, наскільки продуманими є їхні бізнес-моделі з погляду створення споживчої цінності. Цифрові технології та нові аналітичні методи, такі як великі дані, створюють нові можливості у функціонуванні й розробленні бізнес-моделей. Цифрова економіка ще більше трансформує традиційні види економічної діяльності та стиль життя людини, відносини у цифровому світі, акцентує увагу на безпеці та довірі між учасниками трансакцій, формує принципово нові бізнес-моделі та постійно удосконалюється, впроваджуючи хмарні технології, штучний інтелект, нову віртуальну реальність, накопичує величезні обсяги даних (Big Data), які при досягненні критичної маси стають важливим капіталом цифрової економіки [3]. Дійсно, найкрупніші у світі оператори зв'язку «Skype» та «WeChat» не мають власної телекомунікаційною інфраструктури, найбільша в світі компанія-провайдер таксі «Uber» не володіє власним парком автомобілів, Ритейлер з найвищим ступенем капіталізації «Alibaba» не має складських запасів, а найбільший у світі онлайн-сервіс з розміщення, пошуку та короткострокової оренди житла по всьому світі «Airbnb» не володіє нерухомістю.

Відтак, характерними рисами підприємницької діяльності в умовах цифрової економіки є:

- діяльність на цифрових платформах (маркетплейсах), що забезпечує безпосередні комунікації між виробниками та споживачами;
- скорочення трансакційних витрат за одночасного підвищення продуктивності праці;
- глобальна присутність завдяки виходу на електронні ринки та глобальна гіперконкуренція;
- підвищення споживчої цінності товарів і послуг внаслідок їх персоналізації;
- омніканальність комунікацій зі споживачами та покупцями; - скорочення життєвого циклу інновацій і продуктів;
- зростання ризиків і рівня невизначеності при прийнятті стратегічних рішень внаслідок динамічних змін технологій та кон'юнктури ринків [1].

Процес цифровізації передбачає комплексну розробку та реалізацію нових форм співробітництва сфер суспільства та економіки, погодження спільних дій державних органів влади та підприємців зокрема.

Список використаних джерел

1. Біленко О. В. Підприємництво в умовах цифрової економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/12/407.pdf>.
2. Гудзь О. Є. Цифрова економіка: зміна цінностей та орієнтирів управління підприємствами // «Економіка. Менеджмент. Бізнес». – 2018. – №2. – С. 4–12.
3. Лісова Р. М. Вплив діджиталізації на бізнес-моделі: етапи та інструменти цифрової трансформації // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2019. – №24. – С. 114–118.
4. Презентація Міністерства цифрової трансформації: держава в смартфоні, цифровізація та інші нововведення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cedem.org.ua/news/prezentatsiya-mintsyfyry/>.
5. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.
6. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою // Український інститут майбутнього [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-13>
7. Цифрова адженда України – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.
8. The Concept of a 'Digital Economy' [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://odec.org.uk/theconcept-of-a-digitaleconomy/>.

ПЕРЕДУМОВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У багатьох країнах світу урядова політика є однією з основних рушійних сил цифровізації секторів економіки. Уряди створюють сприятливе середовище для конкурентоспроможних цифрових ринків та електронних послуг. Існує також тенденція до того, що самі уряди впроваджують електронні послуги – «електронний уряд», здебільшого в галузі охорони здоров'я, освіти, навколишнього середовища та зайнятості. Однак розробка та управління цифровою урядовою програмою вимагає високого рівня адміністративної спроможності, і внаслідок цього деякі країни мали обмежений успіх [1]. Країни, що розвиваються, включаючи нашу державу, часто мають менші можливості для управління окресленим процесом. У багатьох країнах аграрний сектор є головним роботодавцем у сільській місцевості. Існує брак опублікованих досліджень щодо урядової політики цифровізації, однак інформація може бути отримана з проксі-служб, включаючи ступінь надання державними органами електронних послуг та їх політики щодо аграрного сектору.

Порівняно з десятиліттям тому, уряди досягли значного прогресу у розширенні доступу до (інформаційно-комунікаційних технологій) ІКТ та цифрових мереж. Багато країн використовує електронні послуги в таких галузях, як охорона здоров'я та освіта. Однак у сільській місцевості багато людей не можуть користуватися електронними послугами, оскільки не мають доступу до ІКТ через низькі доходи, обмежені можливості користувачів та відсутність відповідної інфраструктури.

Розвиток державних електронних послуг часто особливо повільний у аграрному секторі та мало хто з країн надають послуги електронного сільського господарства. Ті країни, які надають пріоритет використанню ІКТ у сільському господарстві, також, як правило, мають кращі умови для ведення бізнесу та його регулювання. Можливо, це пов'язано з використанням ІКТ або з рівнем освіти, грамотності чи внеску сільського господарства у ВВП країни.

Поки що розвинені країни лідирують у реалізації стратегій національного рівня щодо цифрового сільського господарства. У деяких випадках це відбувається через інтеграцію аграрного сектору, як основного фокусу, в рамках існуючих національних цифрових стратегій, спрямованих на трансформацію галузей економіки та суспільства. У країнах, що розвиваються, більшість послуг електронного сільського господарства вбудовані в стратегії електронного урядування або ІКТ, де основною метою є надання базових електронних сільськогосподарських послуг.

Використання цифрових технологій створить потребу в політиці та регулюванні стосовно даних, які будуть створюватися. Відсутність стандартизації у форматі та власності окремих даних може створити

розбіжності, особливо в сценарії, коли великі міжнародні компанії та крупні агрохолдинги ведуть цифрове сільське господарство для агробізнесу, тоді як дрібні виробники та місцеві сільськогосподарські підприємства одночасно використовують технології для вирішення суспільних проблем у сільській місцевості та сільському господарстві.

Окрім основних умов, існують важливі фактори, що сприяють цифровій трансформації сільського господарства. Три основні фактори: використання Інтернету, мобільних та соціальних мереж працівниками сільського господарства, цифрові навички серед сільського населення та культура, яка заохочує цифрову агропромисловість та інновації.

З ростом швидкісних Інтернет-з'єднань та смартфонів з підтримкою Інтернету мобільні додатки, соціальні медіа, VoIP та цифрові платформи залучення мають значний потенціал для покращення доступу до інформації та послуг в сільській місцевості. Однак багато дрібних підприємств та жителів сільської місцевості, залишаються ізольованими від цифрових технологій і не мають навичок їх використання.

Створення «цифрової екосистеми сільського господарства» вимагає сприятливих умов для інновацій в агросфері. Вже зараз збільшується фінансування та співпраця щодо проектів цифрового сільського господарства, і стартапи починають привертати увагу міжнародних інвесторів та засобів масової інформації. Молодь відіграє важливу роль у цьому процесі. Вони часто мають перевагу цифрової грамотності та можливості інноваційних рішень. Безумовно, грамотність, цифрові навички та наявність технологій впливають на використання цифрових інновацій. Однак найважливішим компонентом для розблокування можливостей використання цифрових технологій є доступ до Інтернету [2, с. 34].

Освіта та рівень доходу є важливими визначальними факторами того, як люди користуються Інтернетом. Ті, хто має вищий рівень освіти, як правило, використовують більш досконалі сервіси, такі як електронна комерція, фінансові Інтернет-послуги та державні послуги [3]. Користувачі з нижчим рівнем освіти використовують Інтернет переважно для спілкування та розваг.

У сільській місцевості, де рівень освіти та грамотності, зазвичай, є нижчим, мобільні телефони, як правило, використовуються в основному для спілкування та соціальних медіа. Це виступає викликом для впровадження програм цифрового сільського господарства, які потребують вдосконалення цифрових навичок. Низька доля смартфонів у сільській місцевості у поєднанні з високою вартістю Інтернету та обмеженим покриттям мережі також представляє виклики щодо використання мобільних аграрних додатків та обмежує сферу використання соціальних мереж, таких як Facebook, щоб полегшити підтримку сільського господарства та інформаційні потоки між аграріями. Така доступність інформації може підтримати аграріїв приймати кращі рішення щодо ведення сільського господарства, які можуть сприяти збільшенню врожаю, економії витрат виробництва, зменшенню впливу на навколишнє середовище та покращенню засобів до існування. Різноманітність доступних цифрових технологій, відсутність стандартизації та сумісності між

ними створює бар'єри для використання аграріями. Адаптивність технологій обмежена, і часто неможливо інтегрувати машини різних брендів, тому агровиробники повинні вирішити, в яку марку інвестувати. В нашій державі немає незалежних консультативних дорадчих служб для підтримки аграріїв у прийнятті цих рішень.

Цифровізація суспільства створює попит на цифрові навички у людей, які вміють користуватися цифровими пристроями, інтерпретувати результати та розробляти програми та продукти. Для цього потрібна не тільки основна грамотність, але й навички обробки даних та комунікації. У населення, де таких навичок не вистачає, освіта повинна швидко вдосконалюватися, і темпи навчання повинні йти в ногу з часом [3]. Поряд з інвестиціями в технології, зростає потреба в інвестиціях у розвиток багатопрофільних цифрових навичок та знань. Країни, які мають освітні програми в галузі ІКТ, можуть дозволити собі відповідні цифрові інструменти та мати хороший доступ до Інтернету, що в перспективі дозволить мати кращі цифрові навички.

У аграрному секторі цифрова трансформація змінить структуру ринку праці та її характер. Це дозволить переосмислити роль аграріїв та змінити набір навичок, необхідних у сільському господарстві. Зокрема, сільська місцевість відстає у процесі набуття цифрових навичок. Необхідно розробити модель навчання цифровим навичкам, орієнтовану на аграріїв, щоб вони могли навчитися, оцінювати та впроваджувати сучасні технології для своєї діяльності.

Цифрове підприємництво передбачає трансформацію існуючого бізнесу за допомогою нових цифрових технологій та створення нових інноваційних підприємств. В усьому світі зростає кількість ініціатив щодо сприяння цифровій підприємницькій діяльності, що пов'язана зі створенням, розвитком та розширенням «цифрових стартапів», у тому числі у сільському господарстві та продовольчому секторі. Сучасні аграрії можуть бути особливо здібними до здійснення підприємницької діяльності. У наш час аграрії часто розробляють бізнес-плани, використовують «інкубатори» сільськогосподарських підприємств та відвідують спеціалізовані виставки.

Таким чином, цифрові навички є ключовою передумовою, а освіта – найважливішим фактором для прискорення інновацій та цифрової трансформації аграрного сектору. Уряду необхідно застосувати тристоронній підхід до стимулювання досліджень та розробок (НДДКР) та інноваційної освіти: інвестування в НДДКР, розширення науково-дослідних робіт, співпраця з широкою коаліцією партнерів для модернізації дизайну освіти, щоб зробити акцент на цифрових навичках та інструментах електронного навчання.

Список використаних джерел

1. Fakhoury R. (2018). Digital government isn't working in the developing world. Here's why. Available at: <https://theconversation.com/digital-government-isnt-working-in-the-developing-world-heres-why-94737>.

2. Руденко М.В. Вплив цифрових технологій на аграрне виробництво: методичний аспект. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Том 30(69). № 6. С. 30-37.

3. United national development programme. Work for Human Development: Human Development Report 2015. New York: UNDP. Available at: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2015>.

УДК 338.1

Ільчук О. М.
старший викладач,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Роль та місце держави в стимулюванні та регулюванні ринків набуло особливої ваги з кінця 30-х років ХХ ст. Оцінка ефективності державної підтримки сільськогосподарського виробництва є важливою складовою аналізу державної політики щодо регулювання сільського господарства. Державна підтримка може мати позитивну оцінку за умов забезпечення нею вищого рівня ефективності і конкурентоздатності аграрного сектору порівняно з попереднім періодом. Водночас це сприяє виявленню недоліків та негативних факторів з метою їх усунення в майбутньому та удосконалення політики в цілому. Тому є очевидним необхідність у розробці критеріїв оцінки результативності державної підтримки.

Ефективність (efficiency) політики (програми) – це співвідношення між затратами на проведення політики та досягнутими результатами (інколи – продуктом політики, інколи – наслідками політики) [3,4]. Ефективність може вимірюватись як у натуральних показниках, так і у вартісних, якщо можливо дати грошову оцінку всім затратам і результатам [1].

Для вирішення цього завдання в науковій літературі пропонується використовувати широкий спектр показників, зокрема таких як абсолютна величина доданої вартості в сільському господарстві в порівняльних цінах, а також темпи її зростання; обсяг доданої вартості сільського господарства на одного працівника і співвідношення даного показника з величиною доданої вартості на одного зайнятого в економіці в цілому; відповідність сільськогосподарської продукції світовим стандартам та ін. [5].

У світовій практиці використовують показники, що дозволяють оцінювати рівень державного регулювання сільського господарства та ефективність державної підтримки аграріїв. Наразі існує два методологічних підходи до визначення рівня внутрішньої підтримки агропродовольчого сектору країни: 1) Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) (здійснює оцінку та порівняння національних політик у сфері агропродовольства) та 2) Світової організації торгівлі (здійснює контроль над зобов'язаннями країн-членів СОТ щодо зниження рівня підтримки, що «спотворює» торгівлю). ОЕСР оцінює ефективність державної підтримки в

розрізі отримувачів трансферів (виробник, споживач чи сектор загалом), а СОТ – класифікує заходи внутрішньої підтримки на ті, що «спотворюють» виробництво і торгівлю, тобто впливають на обсяги виробництва і ціни у такий спосіб, що це призводить до неефективного використання ресурсів, та ті, що не впливають на виробництво й торгівлю [2].

Враховуючи зазначене, нами запропоновано для оцінки державної підтримки сільського господарства (ДПСГ) використовувати наступний методичний підхід:

$$ДПСГ = ПСГТВ + СПП \quad (1)$$

де ПСГТВ – підтримка сільськогосподарських товаровиробників; СПП – сукупна підтримка послуг (дослідження, витрати на розвиток інфраструктури).

У свою чергу, величина коштів, що буде виділятися на підтримку сільськогосподарських товаровиробників, визначається з урахуванням вирівнювання прибутковості виробництва сільськогосподарської продукції.

Метою запровадження даної методики є ідея стимулювання малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників до запровадження науково обґрунтованої структури посівних площ. Оскільки орієнтація на ринкову кон'юнктуру призводить до стрімкого погіршення родючості сільськогосподарських угідь та диспропорції товарного виробництва.

У тваринництві, для малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників, пропонується дотувати поголів'я великої рогатої худоби, свиней та інших сільськогосподарських тварин (за виключенням птахівництва) у розрахунку 2000 грн на 1 умовну голову.

Отже, ефективна аграрна політика є результатом сукупної взаємодії великої кількості факторів. При визначенні ефективності аграрної політики доцільно враховувати їхню взаємодію і комплексний вплив на регульовані державою об'єкти. У загальному розрізняють результати часткової і загальної дії. Встановлено, що негативна зміна кожного з показників несе потенційну загрозу продовольчій безпеці країни, оскільки вони є взаємозалежні і взаємопідпорядковані в контексті своєї цільової спрямованості.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В. Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва // Економіка АПК.-2005.-№5. – С.52 – 63.
2. Мельник Т.М. Оцінка державної підтримки аграрного сектору України [Електронний ресурс] / http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2013_3_169_184.pdf
3. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки - Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379
4. Методологія та методика визначення інтегральних соціальних показників: монографія / НАН України, Ін-т соціології; відп. ред. Ю. І. Саєнко. – К. : [б. в.], 2004. – 371 с.
5. Скидан О. В. Організаційно-економічний механізм формування аграрної політики України [Текст] : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 /О.В. Скидан; Житомир. нац. агрокол. ун-т. - Житомир, 2009. – 462 арк. : рис., табл. - Бібліогр.: арк. 417 – 462 с.

Мамчуровська Я.І.

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
науковий керівник:

Яворська В.О.

канд. екон. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ ФУНКЦІЙ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Еволюція біржової діяльності упродовж багатьох століть сприяла постійній зміні функцій біржової торгівлі. Стан та формування міжнародного економічного простору на сучасному етапі залежать від впливу та наслідків світової глобалізації. Адже процеси глобалізації забезпечують постійні трансформаційні зміни функцій біржової торгівлі як у міжнародному масштабі, так і на національних рівнях.

Упродовж історичного розвитку біржової торгівлі біржі перетворились з організованих місць для торгівлі зерновими до фінансових центрів ціноутворення. Поступове формування цивілізованих рис механізму регулювання забезпечувало прозорі умови для участі ринкових учасників і відкривало доступ до біржових платформ, формувало цивілізований рівень довіри, гарантієне забезпечення біржових угод. Нині велика кількість торгівців біржовими контрактами підвищує рівень ліквідності біржової діяльності, забезпечує конкурентне ціноутворення на базі концентрації попиту і пропозиції [1].

Необхідно відзначити, що на початкових етапах формування біржової торгівлі основними функціями були: організація торгівлі реальними активами, формування прозорих умов купівлі продажу біржових товарів; забезпечення виконання умов поставок та розрахунків. З часом функціональне призначення біржової торгівлі трансформувалось і в сучасних умовах ринкового середовища на перший план вийшли функції, які пов'язані з формуванням прозорих конкурентних умов ціноутворення, страхування цінних ризиків і спекуляції (рис.1) [2].

Глобалізація сприяла виходу біржової торгівлі на міжнародний рівень, зумовила поглиблення інтеграційних зв'язків між різними біржовими майданчиками та посилила роль функцій біржової торгівлі на міжнародній арені, де товарні і фондові біржі отримали міжнародне визнання. За таких умов посилювалось впливове значення біржової діяльності, а її функції сягнули макроекономічного значення.

Таким чином, сучасні функції біржової торгівлі залежать від ролі всіх учасників міжнародної арени та включають [3]:

- інтеграцію до світового біржового ринку національних сегментів;
- можливість ефективного перерозподілу інвестиційного капіталу на міжнародних ринках;
- участь усіх суб'єктів у процесах ціноутворення на світовому рівні;
- сприяння підтримці економічної безпеки у країнах-учасниках міжнародного ринку;
- досягнення стабільних показників макроекономічної рівноваги через біржовий механізм хеджування цінових ризиків.

Рис.1. Класичні функції біржової торгівлі в сучасних умовах
Побудовано на основі [2].

Вплив глобалізації на стан біржового ринку як світового, так і національного рівнів є невідворотним. Тому необхідно постійно проводити дослідження трансформаційних змін функціонального призначення біржової торгівлі на макроекономічному рівні.

Список використаних джерел

1. Основи біржової діяльності: навч. посіб./ за ред. М. О. Солодкого. Київ: Компринт, 2017. 450 с. URL: http://www.dut.edu.ua/uploads/1_1819_98954039.pdf (дата звернення 27.03.2020р.).
2. Біржовий товарний ринок: навч. посіб. / за ред. М. О. Солодкого. Київ: Компринт, 2017. 482 с.
3. Роль та функціональне призначення біржового ринку в умовах глобалізації / М. О. Солодкий, В. О. Яворська, 2018. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/21_2018_ukr/15.pdf (дата звернення 27.03.2020р.).

Панкратова Л. Л.

канд. екон. наук., доцент,

Науменко О. М.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ЦІНОВА СИТУАЦІЯ НА РІПАК В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ РЕЦЕСІЇ

На сучасному ринку олійних культур ріпак посідає одне з провідних місць. Зростаючий попит на ріпак і продукти його переробки на внутрішньому та зовнішньому ринках дозволив майже втричі розширити посівні площі і зайняти важливе місце у структурі олійних культур. Цьому сприяє широта спектру використання ріпаку та продуктів його переробки в різних сферах господарської діяльності.

Ріпак є ринково привабливою культурою, на яку постійно зростає попит. Інтерес до нього в багатьох країнах зумовлений збалансованою пристосованістю цієї рослини до помірного клімату, високою продуктивністю сучасних сортів, прогресивною технологією вирощування, зростаючою потребою в оліях як основній сировині для виробництва продукції широкого споживання. Особливого інтересу набула ріпакова олія, як альтернативне джерело енергії для виробництва екологічно чистого біодизельного палива [1, с.3].

Вітчизняні аграрії активно реагують на всі ринкові зміни, обираючи цю культуру, як окремий напрям у виробничій діяльності, який має високий рівень прибутковості. Завдяки активному попиту країн ЄС ріпак став перспективною культурою на вітчизняному аграрному ринку.

Останніми роками виробництво ріпаку стало більш стійким за рахунок удосконалення вітчизняними аграріями технології вирощування, а також використання нових стійкіших та високоврожайних сортів і гібридів. У 2019/2020 маркетинговому році Україна збрала 3,4 млн тонн ріпаку, з яких експортовано понад 3,0 млн. тонн [2].

За оцінками експертів галузі очікується, що у наступному маркетинговому році врожай ріпаку в Україні може скласти 3,1 млн. тонн, а експорт – близько 2,7 млн. тонн. Урожай ріпаку може знизитися через осінню посуху, яка призвела до втрат 4% посівів, решта ж увійшли в зиму не в найкращому стані.

Одним із найбільш значущих трендів за останні роки стало зниження рівня ризиковості його вирощування, що оцінюється у відсотках фактично зібраної площі до всієї посівної площі. Дослідженнями Макарчук О.Г., Я. Скудларські проаналізовано зв'язок між цінами на ріпак в Україні та цінами на нафту. Для виявлення такого зв'язку було використано динамічну причинну модель, результати якої показали, що зі зміною на 1% цін на нафту, ціни на український ріпак зміняться на 0,01% [3, с.164].

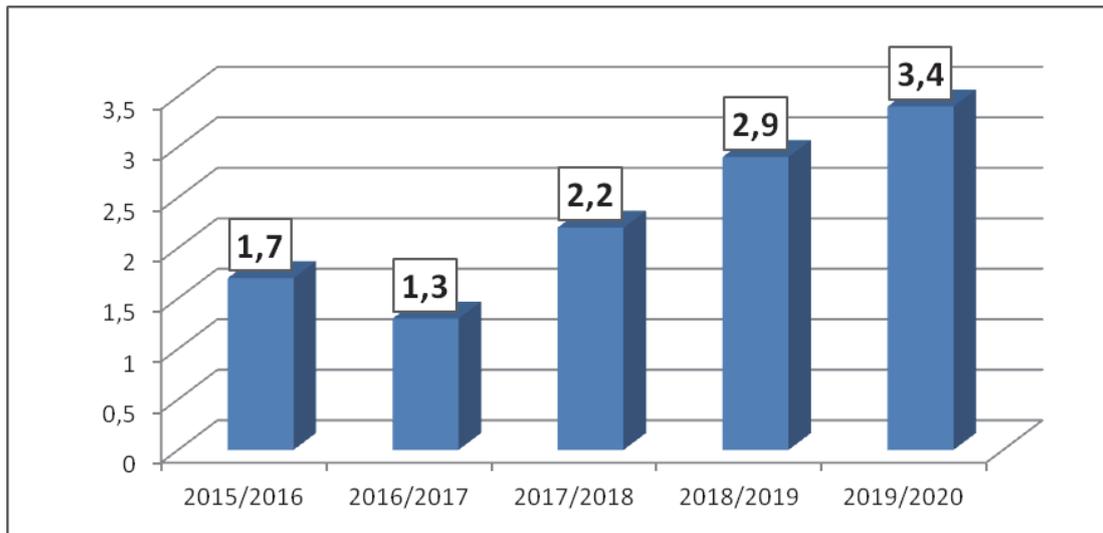

Рис.1 Динаміка виробництва насіння ріпаку в Україні в 2015/2016 МР-2019/2020 МР, млн тонн.

Джерело: сформовано за даними [2].

Наші дослідження підтверджують, що ціни на ріпак на біржових майданчиках реагували симетрично на зміну цін на нафту. А в нафтовій галузі якраз занепад, скорочення транспортних перевезень в зв'язку з карантинними заходами призвело до суттєвого зниження цін на нафту. До того ж, напередодні експерти не передбачали такого значного розширення області захворювання коронавірусом за межі Китаю, що може й в подальшому здійснювати тиск на ціни. У результаті, в березні 2020 р. нафта марки Brent на біржі NYMEX знизилася до 35 дол. США/барель, тобто в 1,5-2 рази проти січня 2020 року.

Закономірно, що ріпаковий ф'ючерс у березні також подешевшав до 350 євро/тонну на біржі Euronext (-60 євро/тонну проти січня 2020р.) (рис. 2).

Рис.2. Динаміка біржових котирувань на насіння ріпаку на біржі Euronext, за період (квітень 2019 р. – лютий 2020 р.)

Джерело: [4] URL: <https://www.barchart.com/>

Український ріпак теж дещо втратив у ціні і знизився до 420 дол.США/тонну на умовах постачання FOB. Проте, на ринку ріпаку вже не залишилося, він був активно розпроданий ще у першому півріччі маркетингового року [5].

Внутрішні ціни на ріпак, застигли на рівні досягнутому ще наприкінці січня – 9500-10000 грн./тонну на умовах постачання EXW. Внутрішні ціни не поспішали знижуватися з декількох причин 1) ріпаку на ринку майже не залишилося 2) прийняття Верховною Радою України наприкінці січня змін до Податкового кодексу, згідно яких поновлено відшкодування ПДВ українським експортерам олійних культур.

Наразі, українських операторів ринку більше цікавлять цінові орієнтири для реалізації ріпаку нового врожаю, а з цим питанням поки що невизначеність. Масштабний наступ коронавірусу переконує світ, що наслідки для економіки можуть бути більш серйозними, ніж передбачалося. Через страх рецесії фондові і товарні ринки втрачають досягнуті позиції...

Отже, ріпак демонструє стабільні темпи зростання показника продуктивності на тлі скорочення посівних площ, що є свідченням інтенсивного процесу виробництва. Ринок ріпаку в Україні орієнтований на експорт, оскільки є стабільний запит на цю олійну культуру з боку країн ЄС. Структура споживання ріпаку зазнає змін у напрямі збільшення частки переробки на олію. Відбулася суттєва переорієнтація експортних напрямів по країнах-імпортерах.

Ринок ріпаку був досить привабливим з огляду на стійкі і високі цінові позиції товарного ріпаку, зростання обсягів його переробки на внутрішньому ринку. Проте, події з поширенням захворювання населення світу на коронавірус спричинили економічну рецесію, падіння біржових котирувань на фондових і товарних біржах, й зокрема падіння цін на ріпак.

Список використаних джерел

1. Панкратова Л.Л. Цінові тренди на ріпак на біржовому ринку. *Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві: матеріали доповідей IV-го Міжнародного науково-практичного семінару* (м. Київ., 15 – 16 лютого 2019 р.). Київ: 2019. С. 102-104.

2. Production, Supply and Distribution (Datebase). *United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service*. URL: <https://www.usda.gov/>

3. Makarchuk, O. G., & Skudlarski, J. Evaluation the relationship between Ukrainian rapeseed prices and crude oil prices. *Біоекономіка і аграрний бізнес (Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес)*. 2018. №290. С. 164-169.

4. Barchart. URL: <https://www.barchart.com/>

5. Ціни готівкового ринку. *УкрАгроКонсалт*. URL: <http://agrisupp.com/>

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ БІРЖОВИХ ДЕРИВАТИВІВ В УПРАВЛІННІ ЦІНОВИМИ РИЗИКАМИ НА АГРАРНОМУ РИНКУ

Глобальний вплив у процесах ціноутворення на товарних і фінансових ринках значно посилюється в останні два десятиліття. Сьогодні очевидним стає залежність національних ринків від процесів ціноутворення на міжнародних торговельних біржових майданчиках.

Нарощення експортного потенціалу вітчизняного аграрного ринку забезпечило не тільки його інтеграцію у міжнародний простір, а й посилює залежність від багатьох непередбачуваних фундаментальних факторів, які впливають на сільськогосподарську ціну і, в кінцевому випадку, – на масштаби агропромислового виробництва.

За таких умов, зростання цінових ризиків і пошук напрямів їх мінімізації стали ключовою умовою успішного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності на аграрному ринку та об'єктом дослідження для вчених-економістів.

Міжнародна практика доводить, що у багатьох країнах з ринковою економікою для розробки стратегій з управління ціновими ризиками використовують такі біржові інструменти, як деривативи. Біржові деривативи характеризуються універсальністю використання, високим рівнем прозорості ціноутворення та ліквідністю торгівлі. Нині основними біржовими деривативами є: ф'ючерси, опціони та свопи.

Економічна сутність деривативу в національному законодавстві виражається через право та/або зобов'язання купити-продати актив у майбутньому [1].

Класичні риси біржових деривативів включають: стандартність, високий рівень гарантії виконання, що досягається на основі використання маржових розрахунків та можливість закриття угоди достроково без поставки реального активу. Остання умова значно підвищує ліквідність та забезпечує безперервний доступ до торгівлі великої кількості інвесторів.

На багатьох міжнародних аграрних ринках використовують декілька стратегій управління ціновими ризиками, зокрема практика учасників аграрного ринку США включає наступні види [2]:

- стратегія сезонної купівлі/продажу (ґрунтується на здійсненні купівлі аграрної продукції за нижчими цінами та продажу за вищими і може бути успішною за умов вичікування сприятливої цінової кон'юнктури);

- страхування (передбачає мінімізацію ризиків, пов'язаних із втратою аграрної продукції. У багатьох країнах існують державні програми

страхування, а їх мета – посилити підтримку виробників аграрної продукції через прозорий механізм);

- форвардні закупівлі (форвардна контракція може використовуватись задля фіксації ціни та реалізації продукції у майбутньому);

- хеджування (управління ціновими ризиками за допомогою біржових деривативів, основними з яких є ф'ючерси та опціони).

Необхідно зазначити, що жодна з цих стратегій не може повністю забезпечити уникнення цінових ризиків, а лише їх комплексне поєднання створить умови для ефективного планування сільськогосподарського виробництва і покращення прогнозування цін на аграрних ринках. Водночас, з усіх запропонованих стратегій особливе місце відводиться саме хеджуванню цінових ризиків.

Хеджування є методом управління ціновими ризиками, який базується на поєднанні торгівлі на спотовому ринку та біржовому ринку деривативів. Основними перевагами використання біржових деривативів в управлінні ціновими ризиками є:

- наявність стратегій страхування цінових коливань як для покупців («довге хеджування»), так і продавців («коротке хеджування») сільськогосподарської продукції;

- доступність використання біржових інструментів в режимі Інтернет-трейдингу;

- швидкість відкриття і закриття позицій на біржовому ринку;

- високий рівень гарантування виконання деривативів через механізм біржового клірингу;

- забезпечення прозорості та конкурентних переваг у прогнозуванні результатів хеджування на основі ведення історичного базису;

- можливість зниження витрат на хеджування, за умов підбору різних видів біржових деривативів;

- окупність витрат на хеджування у кінцевій ціні реалізації;

- підвищення рівня бізнес-планування у діяльності підприємницьких структур на аграрному ринку.

Таким чином, значна кількість переваг використання біржових деривативів в управлінні ціновими ризиками вже зарекомендували метод хеджування, як один з найефективніших у боротьбі з ціною невизначеністю та наростаючими глобальними ризиками в сучасних умовах, коли щоденно виникають нові виклики і загрози на світових товарних та фінансових ринках.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України. URL:<http://sfs.gov.ua/nk>. (дата звернення 04.03.2020р.).

2. Sarah A. Drollette. Managing marketing risk in agriculture. URL: <https://extension.usu.edu/agribusiness/files/uploads/factsheets/Risk%20Management/Managing%20Marketing%20Risk.pdf>. (дата звернення 04.03.2020р.).

Панкратова Л. Л.

канд. екон. наук, доцент,

Кругловенко Д. С.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ СПЕКУЛЯТИВНИХ СТРАТЕГІЙ НА БІРЖОВИХ РИНКАХ

За умов планово-адміністративної економіки спекулятивна діяльність сприймалася, як економічний злочин, який навіть мав своє трактування в радянському кримінальному кодексі. У сучасних ринкових умовах більшість фінансових операцій є спекулятивними по своїй природі, і наразі сприймаються як різновид підприємницької діяльності. Значна частина торговельних угод на ринках здійснюється підприємцями, які по своїй суті є спекулянтами. На біржових майданчиках неможлива ефективна торгівля без спекулятивного капіталу, який забезпечує насамперед ліквідність.

Спекуляцією (лат. *speculatio* – вистежування, видивляння) є будь-яка ризикова діяльність, що здійснюється винятково з метою одержання прибутку. Визначення сутності спекуляції Н.Калдором у фактично класичному трактуванні таке: "Спекуляція – це купівля чи продаж блага з метою його наступного перепродажу (чи повторної купівлі), мотивованого сподіваннями на зміну ціни цього блага, а не вигодами від його використання" [1]. На тих же принципах ґрунтується й діяльність біржових спекулянтів.

Біржова спекуляція – вид біржових операцій, що ґрунтуються на використанні рухливості ринкових цін, що дозволяє учасникам біржової гри отримувати спекулятивний прибуток за рахунок різниці між ціною товару, курсами цінних паперів, валютними курсами, тощо. Тому «на ринку в достатній кількості повинні бути представлені як інвестори, так і спекулянти, без яких повноцінний розвиток ринку похідних цінних паперів є неможливим» [2. с.452].

Можна відокремити деякі стратегії, які різняться між собою за часом виконання угод, частотою їх проведення, обсягом позиції та їх ризиковістю [3, с. 53]. Найпоширеніші види спекулятивних стратегій:

- скальпінг,
- інтрадей,
- свінг трейдинг [4].

Скальпінг – це один з видів торгівлі на біржі, який характеризується величезною частотою угод, коротким терміном утримання позиції, невеликими розмірами відкритих позиції та наявністю значного ризику, а також ризику в торгівлі. Для новачка в трейдингу – це окремий спосіб заробляти, для досвідченого трейдера – це лише один з інструментів. Скальпінг дає можливість вивчати трейдинг в лабораторних умовах.

На початковому етапі це має свої *плюси*: невисокий ризик, шаблонний механізм дій, величезна кількість угод і експоненціальне зростання досвіду, вкрай малі вкладення для старту (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика найпоширеніших спекулятивних стратегій

Види трейдингу	Таймфрейм	Особливість
Скальпінг	Декілька секунд	<ol style="list-style-type: none"> 1. Більше ніж 10 угод під час проведення торгової сесії. 2. Для укладення великої кількості угод (100 – 200 щодня). Замість ручного методу часто використовують торгових роботів. 3. Актуальним є знаходження дієвих паттернів.
Інтрадей	1 день	<ol style="list-style-type: none"> 1. Не більше 10-20 угод на протягом дня. Відкриття/закриття угоди відбувається протягом 1 торгової сесії. 2. Активно використовуються знання технічного аналізу. 3. Використовується активний пошук сигналів, для відкриття та закриття позицій.
Свінг трейдинг	Від 1 дня до 1 тижня	<ol style="list-style-type: none"> 1. Невелика кількість угод за тиждень. 2. Відстеження новин (компаній, фондових ринків) за обраним напрямом торгів. 3. Стиль неактивної торгівлі.

Джерело: розробки авторів

Інтрадей (дей-трейдинг) – це торгівля всередині дня, як можна здогадатися по самій назві цього виду торгівлі. Як правило, це кілька або навіть десятки угод, які відкриваються і закриваються в рамках однієї торгової сесії протягом дня. Найчастіше рішення про угоду приймається на основі технічного та графічного аналізів. Мета дей-трейдера – заробити на життя шляхом отримання невеликих прибутків з численних угод на ринку акцій, валюти і ф'ючерсів. При цьому неприбуткові угоди повинні швидко закриватися, щоб збиток від них не перевищував вигоду, отриману з прибуткових угод. Основною особливістю дей-трейдерів є те, що вони, зазвичай, ніколи не переносять свою позицію через ніч - усі угоди закриваються до кінця поточної торгової сесії.

Плюси: відносно невеликий стартовий капітал, потенціал досить великого прибутку.

Мінуси: потрібно дуже багато часу, щоб навчитися торгувати інтра-дей, відсутність стабільного прибутку, дуже напружена робота з високим рівнем стресу.

Свінг трейдинг – це спосіб торгівлі з використанням моментів відкату (корекції), що виникає в процесі формування тренду. Його характерною рисою

є використання таймфреймів день-тиждень і жорстке дотримання ризик-менеджменту.

Плюси: майже немає конкуренції з торговими алгоритмами, економія часу, значний потенціал отримання прибутку.

Мінуси: потребує досить значних фінансових вкладень для старту, містить значний ризик при переносі позицій між торговими сесіями.

Є ще стратегія інвестування (довгострокового трейдингу), але нею більше користується інвестори і дуже рідко спекулянти.

При формалізації торгової системи з'являється багато питань, таких, як визначення технічних індикаторів, на яких буде побудована система, періодів оптимізації та торгівлі, критеріїв вибору активів для торгівлі і т.д. [5]. Як правило, більша кількість параметрів системи визначається простою підстановкою під конкретний часовий ряд, що веде до її неефективності і навіть фінансових втрат. Наразі гостро стоїть питання про чітке формулювання методів аналізу торгових систем для зменшення ризиків інвестицій, виділених для спекуляцій на ринках.

Отже, спекулятивні стратегії мають досить різні, специфічні особливості і опираються зазвичай на ресурси та уподобання спекулянта. Разом з тим, починаючому трейдеру потрібно приділити значну увагу вибору спекулятивної стратегії, адже від цього залежатиме успіх трейдерської діяльності.

Список використаних джерел

1. Kaldor H. Speculation and Economic Stability. *Review of Economic Studies*. 1939. Vol. 7. Issue 1, P. 1-27.

2. Андрєєва, Г. І. (2011). Роль і місце спекулятивних операцій на ринку похідних цінних паперів. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Сер.: Економіка*. 2011. №17. С. 449-453.

3. Узєролл, Д. Физика фондового рынка. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2014. 299 с.

4. Найман Э. Малая энциклопедия трейдера. 10-е изд. Москва: Альпина Бизнес Букс, 2009. 456 с.

5. Pankratova L., Paientko T., Lysenko Y. Using Trading System Consolidated Models in Stock Exchange Price Forecasting. *Communications in Computer and Information Science*. 2020. vol 1175. Springer, Cham. P. 364-391.

БАР'ЄРИ Й ТРУДНОЩІ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ЛОГІСТИКИ В УКРАЇНІ

З березня 2020 року Україна, як і ряд інших європейських держав, ввела додаткові карантинні заходи у зв'язку із пандемією у світі COVID-19. Це, в свою чергу, призвело до ускладнень логістики в аграрному секторі, спричинило негативні явища в сільськогосподарському виробництві.

Україна є експортоорієнтованою аграрною державою. В сьогоdnішній період із року в рік відбувається зростання обсягів вирощування зерна, що, в свою чергу, сприяє збільшенню його експорту в країни Близького Сходу та Азії, а також розширенню ринків збуту експортних зернових та олійних культур з України.

У зв'язку з тим, що потреба на внутрішнього ринку в споживанні продуктів переробки зернових та олійних культур в Україні становить 29 % від загального обсягу виробництва, то, відповідно, українські аграрії левову частку вирощених зернових та олійних культур, а також продукти їх переробки експортують в країни Близького Сходу та Європейського Союзу [1,2].

Зростання в останні роки збору валового обсягу зернових та олійних культур в Україні є каталізатором зростання їх експорту і це вимагає розуміння проблем розвитку логістики на зерновому ринку.

Сучасний період вимагає добре налагодженого розвитку усіх логістичних процесів на ланцюгу «поле-елеватор-порт», оскільки мінімізація витрат на даному шляху є основним чинником покращення ефективності логістики на зерновому ринку.

Тому важливим пріоритетом для розвитку сучасної логістики є мінімізація логістичних витрат та збільшення швидкості перевезення насіння зернових та олійних культур до порту [3,5].

Як відомо, значну частину в структурі перевезень вантажів насіння зернових та олійних культур займають перевезення залізничним транспортом. Зерновози УЗ здійснюють перевезення до основних залізничних станцій, що знаходяться неподалік морських портів.

За останній п'ятирічний період перевезення насіння зернових та олійних культур в Україні припадало здебільшого на залізничний транспорт, частка якого в загальній структурі перевезень в Україні становить від 55 до 60%.

Основний вантаж залізничних перевезень припадає на експортні припортові залізничні станції, які здійснюють обслуговування глибоководних

портів Миколаєва та Одеси та є лідерами за обсягами перевалки зернових вантажів в Україні.

Зважаючи на те, що тарифи на перевезення зернових вантажів є нижчими від перевезень автомобільним транспортом, для більшості агротоваровиробників вигідним є збільшення перевезень насіння зернових вантажів залізничним транспортом, що значно б оптимізувало б вартість перевезення однієї тонни вантажу насіння олійних та зернових культур, а також продуктів їх переробки. Це б значно зменшило витрати аграрних товаровиробників на перевезення даних вантажів в загальному ланцюгу логістичних витрат [4].

Загалом, підсумовуючи вищесказане маємо додати, що вартість логістичних витрат на перевезення зернових вантажів в Україні є доволі високою, через використання автотранспорту, у якого набагато вищі тарифи на перевезення сільськогосподарської продукції. Це, в свою чергу, створює ряд певних труднощів і бар'єрів для експорту насіння зернових та олійних культур для дрібних і середніх аграрних підприємств, через високу собівартість перевезень, і недоступність до інших видів перевезення транспортних вантажів.

Список використаних джерел

1. Гриценко С.І. Розвиток аграрної логістики в контексті угоди про асоціацію з ЄС // Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2014. Випуск 4. С. 56-64.

2. Івашків І. М. Аналіз формування логістичних систем зберігання насіння олійних та зернових культур в Україні // Економічний аналіз. 2014. Т. 18(3). С. 26 – 39.

3. Крикавський Є.В., Чернописька Н.В. Актуальні проблеми української агрологістики // Логістика: проблеми и решения. 2015. № 4. С. 14 – 18.

4. Марусей Т. В. Формування ефективної маркетингово-логістичної та інформаційно-консультаційної систем забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємства на внутрішньому продовольчому ринку // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. 2011. Вип.113. С. 178 – 186.

5. Потапова Н.А. Системні характеристики логістики АПК // Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія Логістика. 2010. С. 694 – 702.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ**

**Збірник тез доповідей Міжнародної
науково-практичної конференції
(23-24 квітня 2020 р.)**

Українською мовою

Відповідальний за випуск: Ільчук М.М.

Підписано до друку 27.04.2020 р. Формат 60x84\16
Ум. друк. арк. 6,2. Обл.-вид.арк. 6,1
Наклад 300 прим. Зам. № 200365

Видавець і виготовлювач Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4097 від 17.06.2011